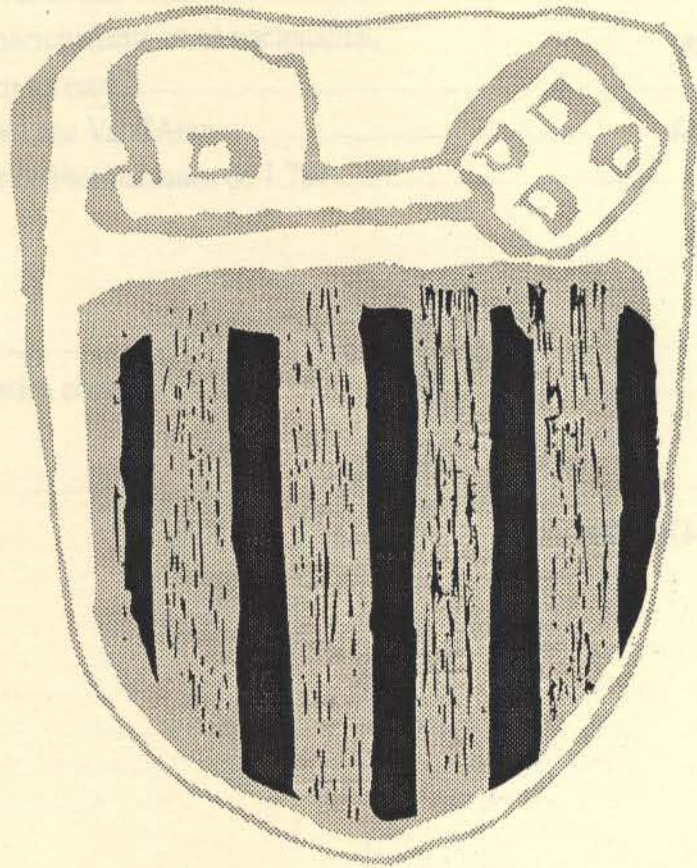

SOMARI

Tèrra Aranesa

III Epòca • n.º 1 • 1.995

Conselh de redaccion:

Ferran Peus e Serra
Arturo Calbetò e Calbetò
Jèp Montoya e Parra
Pere Còts e Casanha

Secretaria tecnica:

Pere Còts e Casanha

Edite:

Fondacion Musèu Etnològic dera Val d'Aran

Difusion:

Sara Barès e Fòrga

Imprimís e Dessenh:

Imprimaria Vidal

Tiratge:

500 Exemplas

Prumèra Edicion:

Abriu 1995

Depaus Legau: L-470/1.995

IN MEMORIAM

Feliu Sampere i Gorina

Hè vint ans que lo coneishia. Damb Miquel Farré venguec entath chalet de Les que nosati acabauem de crompar. Se presentèren sense demorà-les e lo de primèr que me demanèren ei se jo èra aqueth qu'entre Les e Barcelona, cercaue documents sus era Val d'Aran, interessat pera sua istòria. Les diguí que òc e entà hè-les-ac a veir les ensenhè es lèu cent carpetes vermelhes damb gomes, plees de fotocòpies. Lèu mos herem amics.

Passèc quauque temps. Moric Miquel - era "Fondacion" hège quauque an que marchaue e eth "Concors" dera glèisa de Vilac auie agut succès - e Feliu lo remplacèc ena presidéncia. Volec que jo en siguessa vicepresident e en siguí. En Barcelona o en Garòs, - flors o nhèu en petit jardin - parlàuem dera istòria dera Val d'Aran. Eth, com tanti, crediem ena "Reneishença" culturau d'Aran quan en Barcelona parlar d'Aran ère ben estonant.

Comencèrem a projectar eth Musèu. Era Generalitat acceptèc era idia e Feliu damb d'auti signèren er acòrd. Eth nuancèc quauqui punts, tostemp damb sentit comun e amor ara "Tèrra Aranesa".

Damb aguest nòm se comencèc a publicar era Revista. Mossen Diègo, en Arties, liegie documents. Arturo Calbetò e d'auti i metien idies plan bones. Mossen Amielh les vestie damb afeccion e dignitat. Feliu tostemp encoratjaue es trabalhs e persones araneses qu'a mesura auien d'anar arrenhent eth protagonisme.

S'inaugurèc eth Musèu e Feliu sabec, damb elegància de paraula, balhar era

benvenguda ath President e ara familia Farré. Sense andús, eth projecte auesse estat de mau hèr. Feliu sabie arregraïr damb dignitat, sense besonh d'adjectius exageradi, que podien desvertuar era alegria senzilha e familhara der acte.

Aquera senzilha familiar e amistosa aumplic es nòstes trobades, enes que jamès rebrembi ua paraula desacompassada. Damb intelligéncia auperativa, sabie amarar es sòns comentaris d'un sentit comun actiu, que non arturaue ua prepausa, senon que l'animaue a contunhar enquia ua erosa hèta pes que s'auien illusionat damb era.

Feliu arrie damb doçor ena sua serenitat. A viatges, sustot ath començament, jo demoraua de trè-li bèra critica roenta sus es mies prepauses, en tot voler qu'era sua experiéncia dera vida les melhorèsse. Mès me calec acostumar a qu'es sòns comentaris siguessen tostemp discrèts. Me calec aprèner a trè-ne es insinuacions que podien melhorà-les. Mès sense violentà-se ne pèrder eth ton mesurat dera sua veu. Non rebrembi cap de viatge qu'eth mèn pròpi sentit dera franquesa m'obliguèsse a diferir deth sòn critèri. Coma tostemp auie eth dret, tostemp siguerem d'acòrd. Pensi qu'a toti es que lo coneisherem ena Val d'Aran les passèc lo de madeish.

Ère rècte en sòn critèri, totun, aquerò non lie hège pèrder sensatesa realista enes sues actuacions. Per aquera sensatesa, mantenguerem, un còp creat eth Musèu, era "Fondacion" en ua vida estatica, entà deféner es intencions fondacionaus, en cas de qu'era orientacion dera cultura deth govèrn se virèsse der aute costat. Mès non ac calec. Encara que

gràcies ad aquerò, quan "es de Montgarri" com les didiem damb afeccion ath començament, mos parlèren de crear ua naua "fondacion", poderem méter enes sues mans era existentia qu'encara cuejaue. Se mès non, servie entà qu'a çò de Feliu en Garòs, Arturo e jo, e bèth viatge Corbèra, en tot préner cafè ath cant deth huec, parlèsem dera Val, en tot mesclar eth rebrembe deth passat damb era realitat deth present entà guardar entar avier damb prudéncia, com diguec Seneca, que d'açò en sabie mès que nosati.

En 1922, Mossen Nart, des de Pobla de Segur, en ua poësia damb eth títol "Vielha" publicada en "La voz del Valle" e dedicada a sa mairia de "misa-cantano" Senhora Antonia Puyol, veuda d'Abadia, escriuie: " ... que, quan eth senhor me cride entara demorança deth cèu, m'estengues, Vielha, es braci entà morir ena tua hauda". Se Feliu Sampere li demanèc a Diu morir ena Val d'Aran que tant estimèc, Diu, en tot arridolar deuant d'ua vida plea de bontat, l'ac concedic.

Melquiades Calzado de Castro

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

ETH CABILAC

Carles Fannanas Aguilera

BIOLOGIA

ETH CABILAC

Carles Fañanas Aguilera

Eth cabilac (*Cottus gobio*, L.) ei un peishet plan coneishut pes aranesi, e tanben pera comunautat scientifica, mès per pògui d'auti espanhòls e catalans, per'mor que sonque se trape en costat nòrd des Pirenèus.

Eth sòn abitat s'estén per tota Euròpa, mès sense trauessar es Pirenèus. En trapam en Rumania, en França, a on ei considerat com ua espècie establa e en Espanha non se trape sonqu'en conquèst deth Bidasoa (Euzkadi), en conquèst deth Luzaide-Nive en Valcarlos (Navarra) e en conquèst deth Garona (Val d'Aran, Catalonha).

Entad açò que tanh ara sua ecologia, viu en arrius d'aigües clares e heiredes (T. min 0°C, T max. 20°C) tamb fòrça oxigen. Es lhets des rius son estreti, alternant sauts e tolhes e enes hons i a benben pèires e pòga vegetacion aquatica. Son donques pròpis de cabeçades de conquèsts, damb ua mercada dinamica de barranc en tot acompanhar soent as trueites (*Salmo trutta*). En Bidasoa es aigües son túrbies pes lordères d'un barratge e tanben ei acompanhat peth Piscardo (*Phoxinus phoxinus*), eth Gobio (*Gobio gobio*) e eth salmon (*Salmo salar*).

Se desconeishen fòrça donades biologiques e de requeriments d'abitat d'aguesta espècie, totun en coneishem es principaus. Per exemple non auem guaires donades sus era sua alimentacion, es àbits de reproduccion, era longevitat. Malerosament es nòstes poblacions son dejà tan petites entà poder observar aquestes donades que ja ei massa perihós sacrificar quauqui individus entara investigacion, per aquerò cau recuelher informacion des auti païsi.

En un trabalh sus es sòns aspèctes taxonomic, considèren as nòsti cabilacs com ua

subespècie diferenta: *Cottus gobio hispanolensis* (Bacescu, 1964), mès d'auti investigadors deth Conselh d'Investigacions Scientificas (CSIC) estimen que non i a suficients caractèrs diferenciadors.

Se trape en listat vermèlh des vertebrats espanhòls per èster considerat en perih de desaparicion (ICONA, 1986). Ei espècie protegida pera Generalitat de Catalunya cossent tamb era Orde deth 5/11/84 (DOGC 493), pera que se dicten normes complementàries de proteccion de determinades espècies dera fauna sauvatge en Catalunya, mès non ei recuelhut ena orde pera que se fixen es periòdes abils e es normes generaus relacionades damb era pesca enes aigües continentaus de Catalunya.

Eth sòn abitat ena Val d'Aran ei ua Zòna de Pesca Controlada (ZPC), en consòrci pera Societat de Caçaires e Pescaires dera Val d'Aran.

Non ei considerada ua espècie objècte de profitament entà recria cossent tamb eth reiau Decrèt 1095/89 de 8 de seteme (BOE 218, de 1/9/89). En Reiau Decrèt 439/90 (BOE 5/4/90), ei catalogada coma espècie d'interès especiau. Es aigües a on viu sigueren declarades d'especiau importància pera Directiua des aigües continentaus (18/7/78), mès es arrius non complissen es condicions demanades pera directiua, e es gestions entath sòn sanejament non acaben de dar resultats.

En 1987 presentè un trabalh ena ETSI de Montes de Madrid, que tiege ua recopilacion bibliografica, un informe dera sua preséncia ena cultura aranesa e quauqui plantejaments entath sòn estudi e era sua conservacion.

Es donades genetiques son de besonh

entà plantejar programes de cria en captivitat e posterior reintroduccion en abitats favorables.

Er estudi genetic de poblacions de peishi se hè principaument damb era electroforesi de proteïnes per èster un metòde eficient pera gran quantitat de donades obtiengudes e pera sua economia. Dempús se pòden ampliar damb d'aites que s'obtien der ADN-mitochondrial. Aquest trabalh lo realisèc eth Sr. I. Doadrio e d'aiti colaboradors deth CSIC ath torn der an 1990.

Entà poder realisar un estudi genetic cau petites fraccions des poblacions, der orde de 20 exemplars. A cada exemplar li extrèn eth muscle esqueletic e es òrgans intèrns (hitge e mèussa), e es mòstres damb aguesta diferenciacion s'omogeïnisen e mantien a -75°C en Idrogen liquid enquiath sòn tractament.

Es analisis efectuades an estat d'electroforesi sus gelarèes d'empés damb tecniques classiques. S'an sajat coloracions especificques pes següents sistèmes enzimatics: AK, AAT, CK, EST, FUM, IDH, LDH, MDH, ME, MPI, PGI, PGM, 6PGD, SOD per prumèr

còp damb aguesta espècie. S'an descurbit 20 loci, des quaus sonqu'un resultèc damb alels polimòrfics (PGI).

Eth percentatge de polimorfisme ei de 4'8%, inferior as autes espècies de peishi, des quaus sonqu'eth *Barbus Meridionalis* ei mès monomorfic. Eth polimorfisme mèrque eth nombre de petites variacions en sòn còdi genetic, que se trape en ADN des sòns cromosòmes. S'obsèrven laguens de diüersi sistèmes enzimatics, dat que son proteïnes elaborades d'acòrd damb era informacion d'aquest còdic genetic.

Eth valor d'eterozigosi remercat, de 0'029, ei d'acòrd damb es valors demoradi dera Lei de Hardy Weinberg, tanben fòrça baish e inferior as aiti peishi. Era eterozigosi indique s'es dus cromosòmes que determinen un madeish caractèr son similars (omozigosi), o s'un ei dominant e un aute recessiu, ei a díder qu'eth prumèr se manifestarie se i é en un cromosòma, e er aute a d'aparéisher enes dus tà manifestà-se.

Es valors que mèrquen un grad fòrça elevat de monomorfisme e d'omozigosi son relacionats damb eth miei uniforme a on viuie, damb pògues fluctuacions en molti ans.

Era capacitat d'adaptacion deth cabilac as cambis en sòn abitat ei fòrça petita, d'acòrd damb çò que s'obsèrve en sòn sistèma genetic. Es variacions antropogènes enes arrius an estat un factor decisiu ena reduccion deth sòn abitat per'mor dera sua pòga capacitat d'adaptacion as naues condicions.

En aumentar era precision demografica e eth profitament hidroelectric, eth sòn abitat s'a transformat considerablement. En non aué-se podut adaptar s'a començat ua dràstica disminucion des poblacions de cabilacs.

En arriu Bidasoa s'a de melhorar era qualitat des aigües en tot netejar com cau es lordères urbanes e agricòles e s'an de respectar es aigües ecologiques minimas, sustot en ostiu.

Era poblacion mès importanta de totes es coneishudes en Espanha ei en Bossòst, e

concretament en canal dera central "Mòla vielha". En arriu Garona s'a lèu-lèu perdut, dat que personas experimentades an sajat de cercà-ne e no'n an trapat cap.

Pera escassa variabilitat genetica poderie comencà-se un programa de cria en captivitat, que serie plan de bon hèr, donques se coneishen pro ben es sues exigéncias ecologiques. Voleriem saja'c en Centre piscicola qu'a era Generalitat en Pont de Suert e que dirigís era biòloga Rosa Marsol.

Entà per'mor de determinar era mesura minima dera poblacion de manèra que non i age massa endogamia e era poblacion se pogue mantier vigorosa, ac determinaram en funcion deth nombre de parentals, es gens des quaus contribuiràn ara pròplèu generacion. Eth grad d'endogamia depén d'aguest nombre de parentals.

Era mesura efectiua dera poblacion (N_e) ei eth nombre d'individus reproductors que balhen era madeisha varietat en freqüéncia genica, e donques, era madeisha proporcion d'endogàmia qu'era que se demore se dèssen es condicions ideaus.

Eth nombre efectiu (N_e) represente eth nombre de reproductors que proporcionarien un

tant d'endogàmia de $1/2N_e$, qu'ei afectat pera proporcion de sèxes. $N_e = 4N_mN_f / (N_m + N_f)$. Quan mèns gran sigue N_e , mens aumentarà era endogàmia e patiram mens pèrta de variabilitat.

Es critèris entara cria en captivitat seràn quan mèns gran sigue eth nombre de parentals e era sex ratio mèns apròp a 1.1

Abantes d'iniciar aguest ensai de cria en captivitat auriem de conéisher mèns donades dera poblacion, mèns semble qu'ei tan damnatjada que la poderiem acabar de hèr pèrder. Serie justificat se per bèra maniòbra deth canal es cabilacs siguessen condemnadi, e non perderiem arren mèns per sajar era sua cria.

Es vòsti coneishements respècte es cabilacs pòden balhar informacion de gran valor entà poder gestionar ben eth sòn abitat e garantir era suberviuença des nòstes poblacions de cabilacs. En aguest ahèr, demani era vòsta colaboracion entà saber en quini lòcs dera Val d'Aran n'auetz trapat, quan, e qué n'auetz hèr. Vos pregui que non les garretz ne per curiositat se non ei entà un estudi scientific damb es corresponenti permisi, e vos aufrisqui balhà-vos tota era informacion dera quau dispausi e presentà-vos as especialistes en aguesta matèria se voletz apregondir mèns en aguest tèma.

ETH POPULAMENT ANTIC EN PRE-PIRENEU E PIRENEU CENTRAU EN RELACION DAMB ERA VAL D'ARAN

Pere Còts e Casanha

CAÇAIRE - RECOLLECTORS:

Era epòca des agricultors e metallurgics dera preistòria, non ei arren mèns qu'ua infima porcion en comparança damb era istòria der òme paleolític. Conven rebrembar breument es etapes essenciaus. Er èster uman non produsie es sòns aliments, ère un predador: era caça, era pesca sigueren es sòns unics mieis de subsistència. Cau préner consciència de patac d'aguesta infinita trajectoria, e quauqui punts de senhau cronològics pòden perméter gradonar aquest destin.

D'aguest òme (*Homo erectus* o *Pithecanthropo*) auem bèri tralhs antropològics qu'assentissen coneishé-les mèlhor. De hèt es fòsils europèus mèns antics non son massa anteriors as 600.000 ans. Era barra trapada ena *Tuta de Niche* (*Montmaurin, Nebossan*) se remonte a 500.000 a.C.

ETH PALEOLITIC MIEI:

En transcors der interglaciau Riss-Würm ei quan se produsís ua evolucion que definís era aparicion der òme modèrn (*Homo sapiens*). Er individu de Néanderthal, se pòt emmarcar enter 100.000 e ath torn de 35.000 ans; demorant localisat geograficament e com producte d'un fenomèn de desviracion. Ei

estretament associat, ara cultura musteriense dera que cau díder que non pòt èster considerada coma un tot coèrent. Er examèn des utisi revèle era existència de diuèrsi conjunts culturaus disparièrs qu'utilisen sustot esturments sus lamines. Segon era sua tipologia atau com sa tecnica de fabricacion, es preistoriadors an podut individualisar quauqui grops que semblen evolucionar segontes branques diferentes. Mès ath hons, arren ei de bon hèr ena interpretacion des resultats.

ETH PALEOLITIC SUPERIOR:

Hè 35.000 ans es Néanderthal s'eclipsen e er òme aquerís definitivament es trèts físics damb es quaus lo coneishem actuauments. Alavetz apareishen esclairantes civilisacions en qu'es caracteristiques essenciaus son er aleugerament des utisi, un materiau talhat en uas o ivori cada viatge mèns abundós e, era aparicion der art parietau e mobiliar. Aquestes cultures floriren pendent es fases III e IV dera glaciacion de Würm; ei a díder que s'expandiren, sus un clima rigorós qu'arribèc a èster templat durant es cauhaments enter estadis. Eth reno, eth bisont, eth shivau constituïren tot soent es sues preses. Era caça establís era economia dominanta. Era pesca deuec tanben auer un papèr important com semblen testimoniar cèrts esturments. Ben entenguda era cuelheta intervenguèc parièrment en neuriment.

Mès ei essenciaument er art rupèstre e mobiliar des òmes deth paleolític superior çò que suspren d'aguesta epòca. Pintures e gravats damb representacions sustot zoomòrfes se concentren geograficament en Sud-Oèst de França damb ua prolongacion en airau cantabric. Es grani polos son era Dordogne e Quercy d'un costat, es Pirenèus der aute.

ER EPIPALEOLITIC:

A compdar deth 10.000 a.C. un clima templat succedís a ua fase glaciau e auec repercussions considerables sus eth miei. Era implantacion progresiua deth nau periòde neotermu determine un conjunt de transformacions ena flòra e fauna. Importants cambis intervengueren sus era vegetacion e, era estepa prenèc lòc ath bòsc. Aguestes perturbacions afectèren tanben as animaues, damb çò qu'espècies definides de bèsties quaternàries s'extingueren. Nombrosi grops de clima heired que poblauen es nòsti parçans desapareisheren, subergessen en sòn lòc es cèrvis, lops, eca. Quauqu'ues sobreviueren ara regresion des condicions glaciaus com eth reno que reculèc enquiath nòrd. D'autes acaberen per desaparéisher, com eth mammoth.

Eth dilatat cors des antics caçaires tòque ara sua conclusion. Era umanitat occidentau lèu va a patir ua mutacion sense precedents ena sua istòria. A compdar det VI milèni, er aspècte deth territòri va a cambiar considerablement enquia comportar un irreversible procès d'evolucion. Atau un observador qu'auese flocat un còp d'uelh sus aguest parçan enter eth VIII e eth VI milèni aurie apercebut petiti grops nòmades o seminòmades demoran dera caça deth cèrvi, deth sanglièr o de captura menor e recollectant vegetaus.

Influencia en òme d'aguesti cambis:

Aué en dia ei mèu o mens admetut comunament qu'es poblacions des tempsi pòst glaciaus representen es descendents dirèctes des caçaires dera darrèra glaciacion. Er òme se trobèc a compdar d'ara dauant un miei ambient nau; paralellament apareisheran

modificacions enes indústries en pèira. Aguestes transformacions aubedissen a un fenomèn generau d'evolucion des cultures; ei atau qu'es òmes deth post-glaciau assumiren eth darrèr estadi des civilisacions de caçaires, ath margen de tota pression d'orde climàtic o auta. Non deu meté-se en relacion damb eth cambi de temperatura.

Es cambis ena sua economia tradicionau:

Era economia des poblacions pòst glaciaus demore damb era madeisha dinamica dera des tempsi anteriors. En un miei a on se trapen tot soent pins, arbilhons e èrbes, s'aprècie un cambi enes animaues caçadi (eth reno a desapareishut); es poblacions deth VII milèni capturen sustot eth cèrvi, sanglièr, uro sauvatge e mèu accessòriament eth bisònt e cèrts equids (eth cèrvi e eth sanglièr demoren com es principaus pèces). Es petites bèsties son mens caçades mèu cau destacar a despart as animaues cercadi pera sua pèth. Es vegetaus entren ena consumicion correnta: nòdes, castanhes, eca. Es cargòlhs, son encara cercadi e se recuelhen tostemp baies, peres silvestres, eca.

Conven tanben non pèrder de vista qu'era aparicion des primères civilisacions neolitiques non siguèc ne rapida ne sistematica. Comencèc a afirmà-se, dempús de possades mediterranèes, en tot deishar as cultures epipaleolitiques expansionà-se ena major part deth territòri. Parièrament en IV milèni quan eth neolític meridionau prosperèc e se desplaçèc enquiath Massif Centrau e eth Sud-Oèst de França, pòga pòc, cèrtes cultures epipaleolitiques subsistiren encara mèu o mens esclarants. Aguestes nocions de cavalhament durant eth temps de civilisacions damb estadis d'evolucion diferents deuen èster constantment presents en esséncia.

Forma de vida:

Es lòcs mèu correntament aucupadi son es abrics, o es pòrxos des tutes. Es abitats a cèu dubèrt son parièrament bastidi e quauqui viatges ua cèrta preferéncia se manifeste ena implantacion des hons de cabana pes solèrs

damb sable, corresponen a clarianes o a terrenes descurbits.

ERA NEOLITISACION:

Era mès importanta metamorfòsi ena istòria der òme: es darrèri caçaires-recollectors, paleolítics prolongadi en un contèxte climàtic ja templat; es prumèrs aglomeracions d'agricultors, comunautats de pagesi en fase d'adondar era natura, "d'umanisà-la". Era aparicion d'un conjunt de tecniques e d'estructures economicas e socials qu'es especialistes nomenen "neolitisacion". Aguestes luenhanes civilisacions s'insèrten cronologicament enter eth fin des tempsi epipaleolítics e es prumèrs comunautats que coneishen er us deth metau: apruprètz, enter eth 5000 e eth 2500 a.C.

Nèish era economia de produccion:

Era constitucion des societats neolítiques modifiquèc lèu totauments era vida des comunautats preistoriques. Er òme intervierà sus era natura entà produsir eth sòn pròpi aliment, donc çò essenciau deth sòn manteniment provierà a compdar d'ara des animals que va a cuedar e des cereaus e plantes que cultivarà.

ETH NEOLITIC ANTIC:

S'enten per Neolític Antic aplicat ad aguesta zòna era aparicion des prumèrs fenomèns de produccion, que'n moment cronològic centrat en cincau milèni, se manifesten fundamentauments enes cultures caracterisades pera sua ceramica damb decoracion impresa, er estadi correspon a çò qu'es arqueòlegs nomentam neolític antic cardiau. Eth tèrme ei cuert, e ei un auantatge en matèria de vocabulari; eth sòn origen, ei orientau, en resumit deth Pròplèu Orient. Per prumèr viatge s'amassen cèrt nombre d'aqueriments materiaus e economics que remèrquen eth coneishement des comunautats de tecniques naues. Es vassos que modelen son tot soent decoradi quan era sua pasta ei encara fresca damb aplicacions ben de coquilha de molluscs (*cardium edule*) o de puxon, eca.

Eth resultat ei un ornament abondós, o enquia invasor.

Aparicion dera diuersificacion economica:

• Agricultura

Es estudis revèlen accions antropiques sus eth territòri; pòt interpretà-se un amendriment deth pòllen arbòri en tot sajar d'afavorir era caça, eth peishiu o era agricultura. Tamb respècte ara agronomia aurie de didé-se que non tostemps era activitat agricòla apareish reflectida. Deu operar un augment d'erbacis e eth puntejat de cereals en resumit.

• Pastoreg

Era distincion enter es espècies sauvatges e es amansides se hè a veir de forma evidenta quan s'a complit definitivaments era adonda. Mès i a un estadi èntermiei en que resulte plan de mau discernir se son animals domesticadi o aurèstes a traùers der estudi des uassi. Alavetz s'acuelh ar analisi des percentatges, que pòden evidenciar ua seleccion per part der òme en moment d'aucir a dits èsters. Ei lo que se nomenarie manipulacion en cautivitat.

Lòcs qu'ocupen e abitats:

Referent ara distribucion geografica d'aguest prumèr Neolític, sense èster propriaments coster non s'aluenhe benbé deth Mediterrani. Er analisi des trobades en Pirinèu pòt illustrà-mos sus es lòcs qu'ocupen aguesti. Aguesta etapa ven testimoniada per un nombre sufisament naut d'estacions, a despriet que, i a ben pògues que siguen en condicions d'estudis satisfactòris. Entad aquerò ei precis auer en compde es referéncias que sus era paricion de diminuts fragments cardiaus aparéishen enes tutes de *Toralla* (*Serradell, Pallars Jussà*) e era *Balma Margineda* (*Andorra*). Era posicion geografica d'aguesta darrèra mos obligue a referí-mos a era, dera que coneishem ua mèscla de materiaus neolítics e dera Edat des Metaus, enter es que destaquen un enterrament en cista,

vassos campaniformes e, com element corresponent ara epòca aciú estudiada, ceramica cardiau. A simple vista se campe que mès deth cincuenta per cent des jaciments sus es quaus auem donades segures an ua representacion minima deth «fenòmen cardiau» e d'auti, mos mòstren un petit nombre de fragments.

Era ceramica:

En aguesta primordiau etapa, laguens deth materiau arqueològic, destaque era ceramica cardiau. Eth nòm s'aplique ara terrisseria qu'a estat decorada mejançant era aplicacion deth cant o eth nàrtex d'ua coquilha. Non tostemp a estat eth "*Cardium Edule*" era valva emplegada, senon qu'an pogut utilisà-se d'auti tipés de carcassa e tanben esturments es estampadi des quaus resulten pariers, e tàs quaus era denominacion de cardiau ja non serie exacta, com tanpòc ei correcte nomenar a tot eth conjunt de ceramiques imprèses, ja qu'es diferenti variants pòden auer agut un desenvolupament.

Eth nau genere de vida:

Era sua influéncia s'estén. Eth coneishement dera agricultura guanhe tèrres cada viatge mès aluenhades des zònes costèras. Er acabament des solèrs, eth besonh de cercar bones tèrres impausèren sens dubte es desplaçaments e era colonisacion de nauí territòris. Eth pastoreg probablement acreishèc aguest fenomèn. Es innovacions tecniques d'aguesta epòca, poderen pòga pòc introdusise en grops que s'ignorauen. Atau es conjunts nauí colonisen tèrres que non coneishien; mos podem preguntar se, cèrts mecanismes sociaus non juguèren ena expansiò d'aguestes inedites estructures. Era densitat dera poblacion, non podèc èster jamès massa grana en paleolític; era gent viuie jos era forma de petites bandes mòbils e fluïdes. Eth neolític antic non deuec, pertorbar aguesti esquèmes; sens dubte era fluïdesa enter grups siguec favorabla, ena transmissiò des tecniques. D'aute costat, cèrts mecanismes de parentiu, poderen contribuïr pòga pòc ena expansiò des

naués idies. D'aciú semble plan verosímil qu'es hemnes siguen considerades abitualments, com responsables des activitats agricòles e ceramiques.

ETH NEOLITIC MIEI:

Es fases recents s'inscriuen enter eth 3000 e 2700 a 2600 a.C., dates en qu'apareishen, nauí grops. Enes parçans mès continentaus, ua perduraciò de dus o tres sègles ei possibla.

Era sua economia:

Es comunautats Chassey pòden èster considerades com plenament agricòles. Es trobalhes de grans carbonisadi son plan nombroses; s'an reconeishut rèstes de horment e jords qu'èren parieràment consumidi. Era abondor des mòles confirme aguest profitament deth solèr; er anhèth, eth porcèth e sustot es bovins an constituït çò essenciau des ramades.

Es sòns abitats:

Ath nòrd des Pirenèus, bastissen sustot, vastes aglomeracions ar aire liure. Per tant era majoria des nombrosi pòbles reconeishudi sonque an dat, trabalhs limitadi. En revenja un deth parçan tolosen a coneishut investigacions relativaments extenses.

Sondeji antics hèti en *Villeneuve Tolosane (Nauta Garona)*, an permetut trobar encara quauqu'ues des enigmatiques bastisses neolitiques. Fòrça d'aguestes darrères se presenten com depresions circulars damb es parets rubificades damb rèstes de pals carbonisadi; un airau de calhaus, recurbie aguest lhet carbonós. Aguesti acondicionaments an un diametre variable de 0'90 a 2'40 m.; mès s'an podut catar tanben granes superfícies rectangulars, apariades dera madeisha manèra qu'es autes redones. Aguestes unitats semblen dreça-se segon un plan generau cercat; sonque dispausam dera part mès prohonda des fondaments. Se sajen de tralhs de crambes, era planta d'aguestes darrères e era sua forma abituau son encara

blossa conjectura.

ETH NEOLITIC FINAU:

Eth grop de Veraza o Veracienc ei, un descubiment modèrn en nordèst deth Pirinèu. Eth sòn element significatiu ei era ceramica. Atau, en quan a formes mos apareishen gròsses dornes damb engalba exterior e superfícies lises. Çò mès representatiu d'aguesti vaishèths ei era decoracion, ara manèra des mamelons subercaladi en hilèra, que servissen entara subjeccion e que son eth fòsil director o des correchs lisi, que tot soent son bracadi en quate lengüetes. En autes escadences era ornamentacion ei desprovista de quaussevòlh foncionalisme.

Açò mos obligue a plantejà-mos era problematica dera posicion cronologica deth Veracienc, mès que per A. Martin poderie sistematissà-se d'alavetz un moment comun damb es sepulcres de hòssa enquiara sua coexisténcia possible damb eth campaniforme, passant per ua etapa precampaniforme, dera que un exemple serie era tuta de *Toralla* (*Serradell, Pallars Jussà*), que compde damb er auantatge d'èster des pògues cavitats damb ua estratigrafia verificada.

Es condicions climatiques:

Deth 2500 ath 700 a.C., eth clima semble auer estat mens càlid e mès sec. Eth bromalh podec en cèrts parçans aumentar; ei eth sub-boreau. Eth bòsc de casse mixte se retreiguèc alavetz, ath temps que, eth hai o er auet guanhèren terren.

ETH CALCOLITIC:

Trapam era generalisacion de tecnicas metallurgiques tà çò que pertòque ar òr, eth plom e sustot er aram, que servís entà confeccionar, esturments de besonh en çò cotidià: destraus, punhaus, eca. Parlam alavetz d'Edat de Coeire entà nomenar aguest periòde finauments pro long que daurís eth cicle que, comence enter eth 2500 e eth 2200 a.C. e se desvolope enquiath 1800 a.C. Un tèrme sinònim ei eth de Calcolític, hargat a compdar deth grèc que tradusís pro ben era coexisténcia

en aguesta epòca des primèri objèctes de metau e d'esturments obtiengudi, pera talha dera pèira.

Ena part occidentau de Languedòc es utisi mès soentment trapadi son es destraus. Eth corredor Aude-Garona e es sòn margens constituís ua des mès importantes concentracions de piques de coeire deth Calcolític. En aguest parçan enquia se confeccionen punhaus de formes variades. Un fòsil característic d'aguest periòde ei eth vasso campaniforme decorat en listres orisontaus, estampades a piente o còrda.

Ei era epòca en qu'es mèsclès umanes s'accentuen, a on Euròpa ei, eth lòc d'importants cambis polítics e econòmics. En efècte entà trapar ena istòria d'Occident un botjament semblant d'expansion, auram de rebrembar eth finau dera Edat de Bronze e era arribada dera civilisacion des «camps d'urnes», o dempús es invasions celtiques des segles V-IV a.C. Mès sabem que cèrts dialèctes èren ja indo-europèus ena Edat deth Bronze. Non ei alavetz inconcebible d'admetèr qu'es pòbles excepcionauments dinàmics dera Edat deth Coeire joguèren un papèr essenciau ena implantacion de çò que se convertirà mès tard enes nòstes lengües istoriques.

Es sòn abitats e lòcs d'enterrament:

Nauament ara mos trapam dauant eth fenomèn dera desparietat de coneishements enter lòcs d'abitacion, e enterraments, qu'aquerissen aspèctes fòrça variadi.

• Eth megalitisme

Es bastisses megalitiques d'aguest periòde an estat avalorades ja hè ans: eth túmul (generauments construsit per acantierament de pèires e tèrra) e era camara. Lèu excepcionaus, pòden utilizar com caperament un ticolet naturau. Tot soent ei corrent qu'eth conjunt tumular sigue delimitat per un cercle de calhaus, que servís de referéncia e en ocasions empedís era dispersion des materiaus compausants.

Es sepulcres megalítics s'erigiren en lòcs nauti; ath delà, semble auer ua relacion enter era geologia deth terren e era preséncia de dòlmens. Aguesti predominèren enes sarrades granitiques o prumères e dideriem que i a ua sòrta de paisatge dolmènic.

Es sepulcres megalítics non se trapen repartidi regularment senon que formen ath sòn viatge grops qu'aucupen parçans determinadi. En Alt Urgell era part nauta deth conquèst deth Sègre e en Pallars s'esten d'alavetz eth Noguèra Pallaresa ath Noguèra Ribagorçana. En Arièja mentaue Dechelette quinze dòlmens enter eri dús en Mas d'Azil. Dempús, vien eth departament deth Nauta Garona damb pògues trobades, e es de Nauti Pirenèus.

Es estacions que coneishem son galeries caperades o cistes damb escàssi objèctes de sílex e comptes de colhar en forma d'oliva. Credem que se pòt adméter ja com causa demostrada qu'es sepulcres megalítics representen ua cultura dotada de personalitat dauant des autes.

Ath Calcolític semblen correspóner es sepultures de corredor e es galeries dolmeniques, ath delà de part des cistes, quauques des quaus compden damb vassos campaniformes puntilhadi o d'estil internacionau; mès non cau desbrembar qu'es cistes perviueràn pendent grana part dera Edat deth Bronze.

Es menhirs, son pèires lheuades des quaus eth sòn significat non ei massa clar; era sua epòca ei mens segura que era des dòlmens. Eth problèma dera sua foncion dobla era dificultat deth son datatge; non son forçosament contemporanèus. S'es megalits son producte des civilisacions calcolitiques, non se pòt èster tan precís en çò que pertòque as pèires clauades. Se quauques son neolítiques, d'autes an podut èster erigides en circumstàncies mès tardiues taus com es edats deth bronze o deth hèr. Sabem tanben que'n epòca romana es «monjoies» èren a viatges plaçades enes horcalhs. Es hites dera edat medievau se pòden considerar com menhirs.

S'an lheuath pèires en tempsi encara mès recents. Mès rejouenir sistematicament cèrtes pèires clauades ei tanben perilhós ja que quauques d'autentiques an estat utilizadas com lòc de termiari o punts de demercacion en transcors de diuèrsi establiments agraris d'epòca istorica. Era reparticion des menhirs sus eth territòri non intercedís sistematicament era des megalits, indici d'ua soent dissociacion en temps enter es dús varietats de monuments. Aigua enjós de Vielha, tocant dera centrau electrica e eth campament de treballadors lheuath damb motiu des òbres hidroelectricas dera Val ans darrèr, se quilhe, era nomentada Pèira de Mijaran. Era sua comparança damb es hites deth Plan de Beret hè a creir que se sage d'ua simpla referéncia.

Era Pèira de Mijaran, dilhèu un punt de referéncia en forma megalitica d'epòca preistorica.

• Es tutes funeraries

Un aute sistema d'enterrament, ei eth des inhumacions en tutes e abrics o baumes. Era identitat d'esturments enter megalits e cavèrnes, e cèrtes analogies construstiuas, certifiquen era sua apertienença a un madeish

mon, deth que constituïssen variants, costades, pera major o menor disponibilitat de materiaus e lòcs apropiadi o pes possibilitats deth grop familiar ath qu'apertànhen.

ETH BRONZE ANTIC:

Es inicis dera Edat deth Bronze, que s'esten en cronologia deth 1800 ath 1500 a.C., non represente cap trincament substanciau respècte dera anteriora etapa Calcolítica o Eneolítica, ei era evolucion e transformacion paulatina deth vielh substrat indigèna. Podem veir que i a ua perfècta continuitat. Eth Bronze Antic coneish er inici dera expansiòn dera metallúrgia; es utisi de coeire, coneisheràn un gran esplendor.

Era sua estructura sociau:

En quan ara organisacion sociau tot escàs pòt didé-se que probablement per çò redusit des abitats, son grops familiars vinculadi per diferents grads sanguinis. Toti aguesti conjunts umans apareishen amassadi ath torn de cellules de parentiu àmplies. Mos amie ar estudi dera estructura productiua deth Bronze Antic, e, ath papèr deth bestiar, eth comèrç o es manufactures metalliques.

Er abitat e es sues formes:

Tot e qu'era major part des trobalhes que corresponen a d'aguest periòde, s'an de plaçar en tutes, aué èm luenh de cogitar qu'es caverne e abrics, siguesen es unics lòcs a on er òme deth Bronze Antic demorèc. Aguest tipe d'assentament a hèt gramoniar qu'es sòn abitants eren probablement pastors e ramadèrs que s'establien temporauments durant er ostiu enes tèrres d'altituds mieges. Es esturments e, es rèstes dera cultura materiau, mos dan a coneisher grops fòrça vinculadi ath compde des arramades.

Era sua economia:

Era estienuda des pòbles deth Vasso Campaniforme a estat relacionada damb activitats fundamentaments deth bestiar. Er

exemple mèl clar d'eri, ei er estrat D dera tuta de *Toralla* (*Serradell, Pallars Jussà*), en qu'apareishen damb supausadi elements deth Bronze Antic. Tant en aquerò que respècte as Calcolítics coma ad aguestes gents, pòt deduí-se un predomini des trabalhs pastoraus. Fòrça s'a persutat sus era natura economica d'aguest tipe des comunautats. Ei eth fenomèn megalític, eth qu'a hèt cogitar en ua estructura damb bestiar considerant es mauaisides d'ua agricultura de montanha. Eth pastoreg, non semble conéisher cap grana modificacion enes sòn compausants essenciaus; a per corolari era fabricacion familiar de hormatges. Non sobrarà donques, persutar enes aspèctes agricolèls mens coneishudi. Era aparicion de pèires e pèces de mòla enes jaciments deth Bronze Antic, e es granes gèrres, trapades enes tutes, non permeten remir qu'era economia ère mixta. Era caça, ei encara ua des activitats essenciaus des poblacions d'aguesta epòca. En *Mas d'Azil* (*Mas d'azil, Volvestre*) en nivèu Neolític-Bronze, P. Cintract denotèc era preséncia de cèrvi, de lèbe, de vop e d'ericon. Era manèra de produccion atribuïble ad aguestes comunautats ei eth denominat "mòde domestic de produccion".

Era metallurgia e es cambis que comportèc:

S'es petiti objèctes deth Calcolític contunhen divulgant-se era fabricacion mèl importanta en volume, denòte clars progrèssi metallúrgics. Ei en aguesta madeisha epòca qu'es prumèri de bronze vertadèr van a aparéisher pòga pòc. Son en generau agulhes o anèths que trapam en senon de conjunts de tradicion Calcolítica. Atau madeish, lòts d'objèctes o de pèces isolades caracteristiques d'aguest periòde son deishades, en parçan estudiat.

Atau donques es nòsti honedors fabriquen un nau metau, eficaç; es rèstes d'ua metallúrgia locau en Calcolític e en Bronze Antic non son en absolut nules. Ara an de besonh entà confeccionà-le dispausar de minerau d'estanh, mèl es jaciments son rari. Es estannífers se trapen en vetes mèl tanben se pòden hèr espleites aluviaus en cèrts sables fluviaus. Naues corrents comerciaus se creèren

portant-lo d'alavetz es tèrres ben provistes enquias lòcs que non n'auien; rotes, persones treiguén profit d'ua situacion en plena renovacion. Eth domèni de parçans arrics en minerau, era exportacion de productes finalisadi, era conquèsta de nau mercats comerciaus pòrten a crear egemonies mès o mens duraderes. Es grani centres de produccion o es civilisacions sufisentament opulentes entà importar en quantitat armes, aparéishen des d'ara com es airaus mès arrics der antic mon.

S'elabòren non tot tipe d'esturments senon, quauqui d'atributs plan definites e qu'ensenhen eth sòn us restringit. Ei interessant sus eth particular d'à-se compde de com bèri uns d'aguesti elements fabricadi en bronze servien com ornament personau damb era consegüenta consideracion de jòies. Aguest ei eth cas, de pèrles en forma de barrilet. De tot açò se beslhume que resaltauen era dignitat deth personatge qu'es possedie, e, mos hèn a veir qu'er us ère encara plan restringit.

Es deposits e amagaders de metau:

Ua naua hònt d'informacion entar arqueòleg demore tanben en descurbiment d'amagaders d'objèctes de bronze normauments eteròclits: utisi dera vida domestica, eca. Aguesti acorropaments pòden èster caladi en un gran vasso; parlam de "depòsits" o de "enconhalhs de honeria" entà nomentar aguesti conjunts de pèces metalliques. En quan a explicar er enterrament madeish d'aguesti esturments, se pòden atribuïr a diuèrses causes.

Era inseguretad qu'es "estrangèrs" deuien patir les podie obligar a sepultar previsòriament era sua fortuna; desbrenbat eth lòc o auent perdut era vida, eth sòn tresòr non se recupère. Es horjadors locals, actuèren dera madeisha forma e meteren era sua riquesa ar abric de uelhades indiscretas. Arren empedís tanben cogitar en enterraments rituaus ath costat de quauque lòc sagrat: hònt, eca. Es nombrosi objèctes dragadi enes corsis d'aigua, pòden explicà-se per multiples hèts: naufragi, afrena ara divinitat der arriu o de un qual per

exemple, eca.

Tipologia litica e d'uas:

Es utisi lítics e d'uas pirenencs, son plan particulars; es formes ja en us en Neolític contunhen estan utilizadas e eth seràn sense lèu modificacion enquiath Bronze Finau. Era uassamenta servís tant entà fabricar punçons com, pera elaboracion de penjòlhs, condes de colhar, puntes, beines de destra, alisadors o botons. En aguest miei apareishen es primèras puntes de sageta en uas engrossides, damb un pedúncul alongat de seccion redona e fenides en punta, en diuèrsi miei barradi: *Bédeilhac, Minerve, Caunes, Montou, Lombrives (Arièja)* e que semblen èster un des fòsils directors deth Bronze Antic e Miei des Pirenèus.

Es elements d'ornament:

Es aueranèrs de can, de cèrvi horadadi e utilizadi sus era forma de penjòlhs, contunhen en expansion. Aguest tipe d'ornament subsistic longament enes conjunts sepulcraus deth Bronze Miei e parièrament deth Bronze Finau con ena *Tutto de Lombrives (Niaux, Arièja)*.

Consideracions demografiques e rituaus funerari:

Quan se sage dera poblacion ath long dera Edat deth Bronze, resulte evident que se limiten es sòns concèptes a un plan teòric e de mau demostrar. Eth marc sòcio-econòmic mos remet tostemp a un modèu primitiu de demografia qu'es investigacions arqueologiques semblen emparar. Caracterisada tot soent per ua taxa fòrça nauta de natalitat, ven contrarrestada per un indèx de mortalitat plan elevada, e non s'a d'excludir ua incidéncia agudenta sus era poblacion mainadencia, ena quau, ath delà acostume a d'à-se er abortament damb relatiua freqüència. Es jaciments a on i a enterraments demòstren que predomine un nombre creishut d'individus joeni.

• Tutes sepulcraus

Eth rite d'inhumacion des mòrts, respon a ua contunhacion dera antiga tradicion arraïsada durant eth Calcolític, e, se seguic sepultant es cadavers enes tutes sepulcraus. Es rèstes de uassi e es auviatges demòstren ua extraordinària mèscla damb pògues possibilitats d'individualisar es enterraments. Per sòrt quauques granes cavitats an sauvat a viatges, bères sepultures en bon estat de mantienement. An estat estudiades tutes que constituïsen vertadères trobalhes barrades. S'an hèt a servir tot tipe de tohuts e an estat profitades ath maxim es condicions morfòlogiques existentes. Sonque en quauqui cassi s'an hèt petites òbres d'arturacion entà pr'amor d'agranir o poder caperar melhor era entrada dera cavitat. Semble constata-se qu'era lèu totalitat des inhumacions durant eth Bronze Antic sigueren deth tipe collectiu. Non se coneïshen o non s'an podut apreciar enterraments individuaus enes tutes deth Pirinèu en aguest moment en contraposicion a d'aites sepultures.

• Megalitisme

Er aute tipe d'inhumacion utilizat de manèra correnta siguec eth des megalits. Era preséncia de hòsses en cista o en clòt, non a estat verificada encara en nòste parçan. De hèt aguestes sepultures non son, ua innovacion ja que lèu totes es civilisacions deth Neolític Miei enquiara epòca dera Tène es an coneïshut e presenten er auantatge de constituïr mieis barradi.

D'enter es hèts associadi ath rituai sepulcrau d'aguesta etapa, n'i a un qu'ei fòrça significatiu. Mos referim ara existéncia de practiques crematòries ath long de tota era Edat deth Bronze e ben possiblement d'alavetz temps precedents. Se coneïshen senhaus de cremacion parciau en quauqui jaciments sepulcraus deth sud deth Pirinèu. Era incineracion de cadàvers o de rèstes de uas a clars parallelismes e antecedents en parçans pròplèus com Euskadi e eth Nordèst deth Pirinèu. Era extensa localisacion d'aguestes practiques crematòries permet supausar qu'es

cassi deth sud s'inscrúen en ua corrent fòrça mès generau.

ETH BRONZE MIEI:

Era etapa deth Bronze Miei que comence en tota Euròpa enquiath 1500 a.C. se presente com eth còs centrau d'aguest periòde e ei caracterisat pera cristallisacion des antigues tradicions indigènes ath cant des naues influéncias qu'aparéïshen en aguest moment. Era transformacion arthenh indubtablement ara cultura materiau e, ara compausicion raciau deth país. Se sò adméter que'n un miei predominantment dolicocefal, de grops umans locaux corresponents ath vielh substrat mediterrani, vien a insertà-se en determinadi moments individus o comunautats de tipe braquicefal.

Tutes d'abitacion:

Non i a lòc a dubte sus com ei apropiat eth miei montanhós deth Pirinèu tà un regim de nomadisme estacionau. Enquia non pòt descartà-se totauments era possibilitat d'ua aucupacion periodica des cauves, alternant damb campaments ar aire liure o vertadèrs poblats.

En nòrd deth Pirinèu es *Tuttos de Niaux* (*Niaux, Arièja*) sigueren emplegades en diuerses epòques dera Preistòria recenta, mès semble èster que siguec durant era Edat deth Bronze que coneïsheren era sua maxima aucupacion. I a que híger atau madeish que dauant era abséncia d'estratigrafia enes trabalhs antics eth tèrme de Bronze Miei ei entenut *lato sensu* e pòt compréner eventuauments documents deth Bronze Antic e deth Bronze Recent.

Era vida economica:

Era produccion non se hèr d'acòrd a uns besonhs de comercialisacion ja que non i a emmagasament, ei tà benefici des productors. Tot açò exigís un major grad de cooperacion e, pòt èster organizada sus formes sociaus diuerses e, en nivèus mès nauts qu'era unitat

domestica. Fòrça projèctes s'emprènen collectiuaments per part de tot eth grop, eth clan o era comunautat vesinau.

• Agricultura

Era agricultura aquerís ath long dera Edat deth Bronze ua importància progresiua; ei atestiguada pes rèstes d'estrissadores. E tanben enes tutes, lòcs que pera sua situacion serrana, an estat considerades tradicionauments residència de grups pastoraus vinculadi en especiau ath bestiar ovín, s'an descurbit tot soent mòles barquiformes qu'espròven era practica deth cultiu cerealista e demòstren era importància des granes dornes de cordons com envasi e lòcs de emmagasament deth gran; chafat podie èster utilizat entà premanir crespèths. En aguestes cavèrnes pirenenques quauques huelhetes en sílex o en pèires diuèrses serviren entara sèga des cereaus. Era abondor de destraus polides pòt parièrament prenè-se com senhau d'ua intensa vida rurau.

• Eth bestiar

Es animaus que representen eth honament dera dièta carnica deth Bronze Miei deuen èster primordiauments es de bestiar de lan enes sues diuèrses variantes. P. Ducos, a reconeishut era preséncia de porcèth, d'anhèth o de craba e bò. Era existéncia de shivau ei interessant ja que permet avalorar era aparicion d'aguest animau ath nòrd deth Pirinèu. Durant eth Bronze Miei aguesta bestia sorgís cada viatge mès soent. Un cubit d'aguest aurie servit entà confeccionar un punçon figurat enter eth mobiliari funerari dera *Tutto d'Enlène (Montesquieu-Avantès, Volvestre)*.

• Caça

Eth sanglièr tanben constituic ua bèstia de caça comuna; aparéish tot soent enter es rèstes dera *Tutto de Pladières (Bèdeilhac, Arièja)* damb vestigis dera dusaua meitat dera Edat deth Bronze. En aguest madeish jaciment es sepultures contien aufrenes òsies e de peish.

• Pesca

Era pesca deuec constituïr ua excellenta ajuda; es trueites des torrents pirenenes deueren èster particularament cercades. Atau se supause era confeccion de ganchets en uas, o de bronze (*Tuttos de Niaux e Lombrives, Arièja*).

Tipologia metalica:

Era creacion d'aguest periòde se justifique pera aparicion de tipus metàllics nau e, pera constitucion de centres metallúrgics distints des deth Bronze Antic. Es elements materiaus qu'a nivèu arqueològic definissen aguest estadi culturau presenten un espèctre mès ampli. Es tipologies metalliques se diuersifiquen; tot açò denòte ath viatge eth calat constant de tipus nau e, de tentatiues locals de creacion o de perfeccionament.

En çò que tanh a pèces obtiengudes in situ ei parièrament de mau precizar cèrtes hònts d'aprovisionament de metau. Tot semble ensenhar que'n cada tuta o poblat se realisauen hòsses ocasionaus entà curbir es besonhs mès urgents. Eth problèma der origen der estanh, se mét de manifèst; en aguesti cassi desconeishem com s'executaue er aprovisionament de matèria prima, mès de tota manèra cau compdar damb era reconversion deth materiau ja amortisat, rehonon aqueres pèces com destraus esdentegades, e qu'en auer patít ja primitiues hòsses resultauen fòrça mès de bon remodelar. Eth contunh besonh de bronze pòrte a reprofitar rèstes, e ei plan normau, trapar tròci trinchadi entà tornar a hóner. Ei corrent trapar en totes parts valves de honeria de destraus, sagetes, braçalets e tota ua amplia panòplia de petiti objèctes d'us cotidian. Es gresòls de motlejar metau qu'an estat trobadi en fòrça lòcs, son, pèces destinades a un dusau emmotlat de rèstes metalliques. Non ei per tant impossible qu'eth calat de tipus metàllics altàntics correspone a un comèrç parallèl.

Part der auviatge que gessèc en possible Tumul megalític de Cuylàs (Salardú-Tredòs, Naut Aran).

Detalh d'un des vassos que gessèren en Cuylàs. Se pòt campar es patacs de piòisha que reberen en moment dera extreccion.

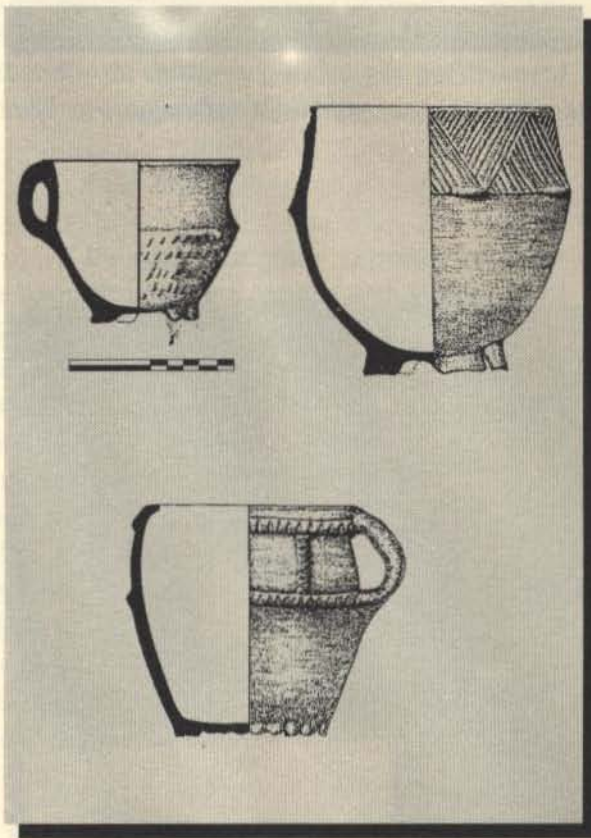

Persistència des esturments tradicionaus lítics e d'uas: (Cellers, Pallars Jussà).

Era utilisacion de metau durant eth Bronze Mieï non hec a desaparisher totauments es puntas de sílex. Lo traparàm entà fabricar huelhes de hauç, petites rascadores, eca, mès, era variada riquesa d'objèctes lítics a despareshut definitivaments. De pèira se hèn es mòles barquiformes que prolifèren fòrça, es enlinadors entàs utisi metàllics e, es motles enta hèr pèces diuèrses.

Es sòns costums funeraris:

Andòrra, constituís, un lòc de pas pr'amor des sòns pòrts pròpris; era Val d'Aran, damb es trobalhes de Cuylàs e Mijaran, a ath

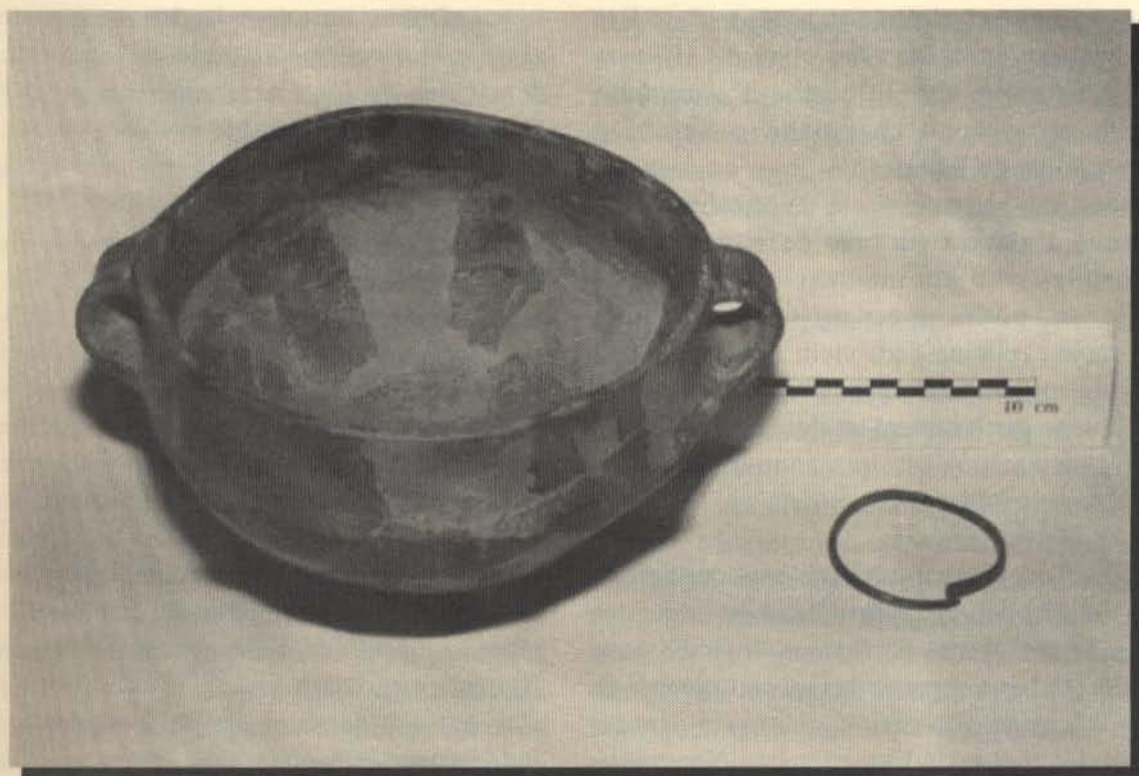
Reste des vassos que gesser en Cuyllàs e qu'actuaments encara demoren en mans de particulars (segontes J.L.Maya)

sòn favor eth lhet deth Garona tà enlhaçar damb es territòris deth nòrd e eth cors deth Noguèra Pallaresa, demostrant nauament era sua importància com via d'union damb eth Sègre en jaciment dera *Cova de Muricecs*

Era trobalha deth conjunt de Cuyllàs auec lòc a principis deth mes d'octobre de 1978 en paratge omònim, tanhent ath tèrme de Tredòs, dauant dera estacion d'esquí de Baqueira-Beret. Era existència d'un monticle artificiau, semble qu'indicarie que mos trapauem deuant un probable tumul des que, son freqüents enes parçans vesins deth nòrd deth Pirenèu e era perviuença d'ua tradicion culturau antica basada ena ereccion de variantes dolmeniques e ena persistència dera inhumacion en sepultures collectives. Es dues labades suberpausades de lèu tres mètres de long e damb grabats de padelons enes superfícies expausades ath dehòra e ara zòna des vaishèths, ahiscaue a atribuir aguesta bastissa a ua varianta megalitica. Laguens deth jaciment i gesser un totau de 8 vassos polipòdes e rèstes d'auti. Era trobalha de Cuyllàs geograficament deu èster emmarcada laguens dera potenciacion des rotes fluviaus dera Val d'Aran. Espròva d'aquerò ei eth fenomèn dera revaloracion des grani èishi com eth Garona e eth Noguèra Pallaresa ena transmision de rites funeraris e de cultura materiau enter ua aiguavessant e auta deth Pirenèu d'alavetz era Edat deth Bronze.

Mès tanben mos cau referir ara aparicion enter aquestes dates e eth Bronze Recent, paralelament as perduracions der enterrament collectiu, des sepultures individuals introdusides en aquest moment cronològic, en cistes e tanben damb rites especiaus. En mes de junh der an 1969 se efectuèc era trobalha d'ua hòssa d'aquestes caracteristiques en *Mijaran*, pendent es òbres deth bastiment d'uns annexes dera centrau electrica plaçada en aquest lòc. En sòn interior i auie un cadàver deth que'n moment dera trobalha unicament se sauvaue part deth crani, ath qu'acompanhaue un vasso polipòde de quate pautes e un braçalet circular d'extremes amenudadi e dubèrts, plaçant-mos deuant es finaus deth dusau milèni, moment en que se desmoronen progressiuament es concepcions religioses que tant arraïsades auien estat en parçan e dera persistència des quaus, non sabem enquia quin punt poderen sobreviuer

Auviatge que gessèc ena Cista de Mijaran (Bronze Mieï-Recent)

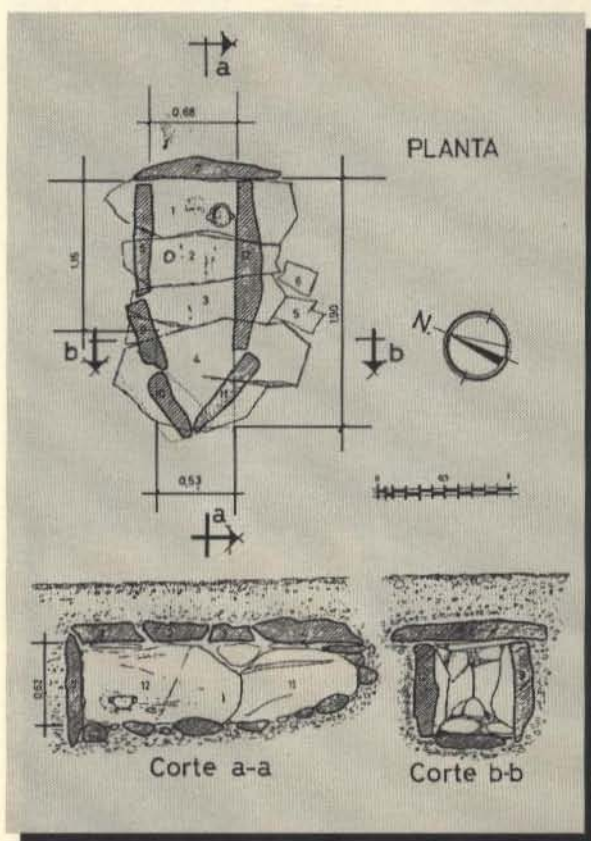

Vedança en mès detalh des vasso polipòde dera Cista de Mijaran

enes zònes relatiuament aluenhades. Era innovacion aportada pera cista de *Mijaran* consistís en ua simplificacion d'estructura, damb creacion d'ua caisha o sarcòfag rectangular de labades de pèira en torn ath difunt e eth sòn auviatge e ua transformacion mentau d'alavetz eth punt de vista religiós. Exemples com era inhumacion en cista de *Mijaran*, pòden èster un testimòni dera fisuracion relatiua deth vielh mon megalític. Represente un estrategic punt de pas, per çò qu'illustre perfectament un des camins d'accès des penetracions ultrapirenenques ath long deth primèr milèni.

Toti aguesti enterraments contien en sòn interior vassos polipòdes, e se nomenen atau es recipients de formes diuèrses enes quaus eth hons, repause sus un cèrt nombre de pès eth quau pòt variar, quauques viatges limitat a tres apèndixs com ena *Necropòlis d'Ayer* (*Bòrdes sus Rivière, Coserans*) mès pòt èster mès elevat e arténher a dètz coma ena *Tutto de Lombrives* (*Niaux, Arièja*).

Planta e seccions dera Cista megalitica de Mijaran (Segontes Ll. Diez-Coronel)

Dilhèu un exemple des enterraments sense caràcter megalític aurie de vedé-se enes dera *Cova de les Encantades* (*Toloriu, Alt Urgell*). Semble probable era data enter eth Bronze Miei-Recent e es inicis deth Bronze Finau.

Eth comèrç:

Cau parlar d'un amassament primitiu d'excedents en ua societat pròpriament non urbana, mès que tiò que coneish era agricultura e eth bestiar e qu'a es bases d'enmagasament indispensables. Semble èster que jos aguestes condicions auie de produsí-se era preséncia de grops o tribus centras e de conjunts perifèrics. Atau, quauques conglomerats comencèren a réber excedents de d'autes rotlhans umanes. Aguest progressiu procés d'enarraisament s'accentuarà damb es aportacions deth mon Indoeuropèu, eth quau luenh de paralisar era evolucion, se convertirà en un factor multiplicador ath cant de nau esturments metàllics, damb usatges e abituds agràries mès desvelopades e d'un considerable augment dera populacion.

ETH BRONZE FINAU:

Eth pas deth Bronze Miei ath Bronze Finau non ei mercat per cap de transtorn: cap d'invasion o constitucion d'ua naua "civilisacion". Se designe jos aguesta nomenclacion eth darrèr estadi dera Edat deth Bronze. Ei un long periòde de miei milèni, e que podec parieràment en cèrtes zònes prolongà-se encara quauqui decènis suplementaris.

Durant eth Bronze Finau I donc assistirà en conjunt a ua perduracion. Auram de demorar ath Bronze Finau II entà veir era aparicion dera primèra fase meridionau dera civilisacion des Camps d'Urnes. Cau precisar que'n Euròpa centrau era cultura des túmuls deth Bronze Miei dèc passatge a ua naua civilisacion expansionista. En un moment indeterminat en torn ath segle XI a.C. se dèishen notar es primères influéncias des cultures centroeuropèes que, rebasen es passi pirenencs per toti aqueri accèsi de mès bon

trànsit. Establissen pòga pòc un rite funerari nau e enquia alavetz cap guaire desvelopat: era incineracion. Aquest fenomèn "Camps d'Urnes" revestís importància ena preistòria europèa, un sinhau com ena Edat de Coeire es civilisacions damb ceramiques campaniformes. Cèrt nombre de documents permeten auer ua vision sintetica; aquestes informacions provien de dus grans hons: es abitats e es trobalhes metaliques. Es residències se caracterisen per un abondós materiau ceràmic e ua indigéncia impressionant en materiau metàllic. Era distribucion d'aquesti jaciments ei analòga ara deth Bronze Miei-Recent, predomini des tutes.

Ei donc era epòca dera major produccion d'esturments en bronze. Aquesti darrèri son tot soent fabricadi en quantitat industriau e ampliament distribuïdi. Es arqueòlegs pòden alavetz, determinar es províncies culturaus ben mercades damb zònes de creacion e es airaus de difusion des productes comerciaus.

Es sòns abitats:

Eth finau dera Edat deth Bronze se caracterise, pera preséncia d'un nombre elevat de jaciments des quaus quauqui an estat catadi a gran escala. A despriet d'açò, ua ruptura existís encara enter, es mobiliaris des abitats e a compdar d'ara des sepultures, perfectament subercalades, e d'aute costat, eth materiau des dipòsits e es objèctes isoladi a quauqui des quaus ei fòrça de mau conferí-les un estat civil.

Es tutes compdèren, damb ua agricultura complementària. En zònes boscoses e pòc apropiades entath cultiu, es aglans, dempús de patir un procès de transformacion basat en torrefaccion, eliminacion der amargant mejan banhs e molinar, sigueren un bon substitut deth horment o eth uerdi.

Era tipologia agricola:

Era talha dera pèira semble entrar ena sua etapa definitivament regresiuu; aquest ei eth cas des dents de hauç en sílex. Se ben ei

cèrt qu'a aquestes nautades ath nòrd deth Pirenèu o en zònes d'abondós minerau, se fabriquen de huelha en bronze damb enmanjament en matèria peridera, aquest tipe semble auer agut escàssa fortuna ath sud deth madeish, deuant as hauçs compausades en sílex.

Es moiments populacionaus:

Per botassades successiues, aquesti pòbles, s'expandiren peth nòste solèr transformant prohondament es aspèctes essenciaus des civilisacions deth Bronze Miei e Recent. Majoritàriament era cultura materiau tradusirà era aparicion d'aquesti recent arribadi. Lheuat er Oèst deth Pirenèu que mercarà ua cèrta resisténcia ara introducion des pòbles incineradors e demorarà fidèu as tecnicas deth parçan, era influéncia deth voludament des Camps d'Urnes, interèsse aprupretz a tot eth país.

Era evolucion des sòns enterraments:

Era inhumacion en tuta e es sepultures en hòssa perviuen especiaument ath nòrd deth Garona, e sonque durant era Prumèra Edat deth Hèr se generalisaràn es incineracions en urnes enter aquest arriu e es Pirenèus. Es estudis de Guilaine confirman era suberviuença deth enterrament collectiu en tuta sense modificacions respècte ath periòde anterior. Se ve ua tendéncia a hèr a servir lòcs de mau accés d'aquestes cavitats entà méter es rèstes funeràris e tanben existís era possibilitat de que quauques romanalhes umanes an estat incinerades e plaçades en galeries sosterranhes com ena *Tutto de Pladières (Bédeilhac, Arièja)*.

En Bronze Finau II, se hè difícil perfilar que succedís enquia eth punt que non resulte de bon hèr definí-se deuant era disjuntiuu d'adméter qu'era inhumacion en tuta aué-se estat prenuda pes prumèri grups indoeuropèus o que, per ua question d'asard, non dispausam des necropòlis d'incineracion des emigrants.

Era aparicion dera civilisacion des Camps d'Urnes contemple eth remplaçar eth rite dera inhumacion peth dera incineracion. Eren cremadi sus ua pira; es sòs rèstes èren suenhosament arremassadi en ua urna funerària e aguesta darrèra ère calada en ua hòssa catada en solèr. De manèra qu'es cementèris d'aguesta epòca se presenten com vastes concentracions d'urnes plies de cendres. Mès non ei de bon creir qu'aguesta mutacion siguese rapida e generau; en cèrts lòcs es dus costums se saueren, juxtapausades. En d'auti sectors demoreren es àbits funeraris qu'auien estat emplegadi a tot eth long dera Edat deth Bronze, sense conéisher es vertadères necropòlis d'urnes funeràries. Mès en generau eth rite dera incineracion anèc eliminant es mòdes d'enterrament tradicionaus. Es exemples non manquen ja que hèn a veir aguest cambi progressiu d'un sistèma ar aute.

Era transformacion religiosa des Camps d'Urnes auie ja es sòs precedents en Bronze Miei-Recent, que passe per fases de profitament o creacion de tipus degeneradi de megalits e ve aparéisher era inhumacion individuau en cistes non megalitiques, com *Mijaran*. En realitat aguest periòde semble mercar era pinent finau des enterraments en cistes dolmeniques, que, dilhèu s'utilisaràn encara en Bronze Finau.

Non cau imaginà-se per tant qu'era constitucion d'aguesta civilisacion age presentat un aspècte omogèni en espaci e en temps. Atau podem auer ua idia dera diuersitat des fàcies que se succediren en aguesta epòca en nòste territòri. Coma mínim era majoria d'aguesti grups diferents sigueren influïdi per un madeish gran focus creador e qu'es contàctes comerciaus e culturaus es an intercompenetrat: estils ceràmics particulars, progresion rapida deth rite dera incineracion, eca.

Sabem dera *Necropòlis deth Plan de Beret (Naut Aran, Val d'Aran)* pes catacions realisades per M. Gourdon en 1877*, que

descriuie un cercle de pèires en centre deth quau e a 35 cm. de prohonditat, se trapauen es rèstes d'ua urna, que contienguie uassi umans calcinadi.

Parièrament sabem dera existència de d'auti redondèus seguint eth cors iniciau deth Noguèra Pallaresa, pròplèu de *Montgarri (Naut Aran, Val d'Aran)*, com un compausat per quinze pèires qu'arrecesauen es madeishi elements orgànics e ceràmics enter quate labades dolomitiqes.

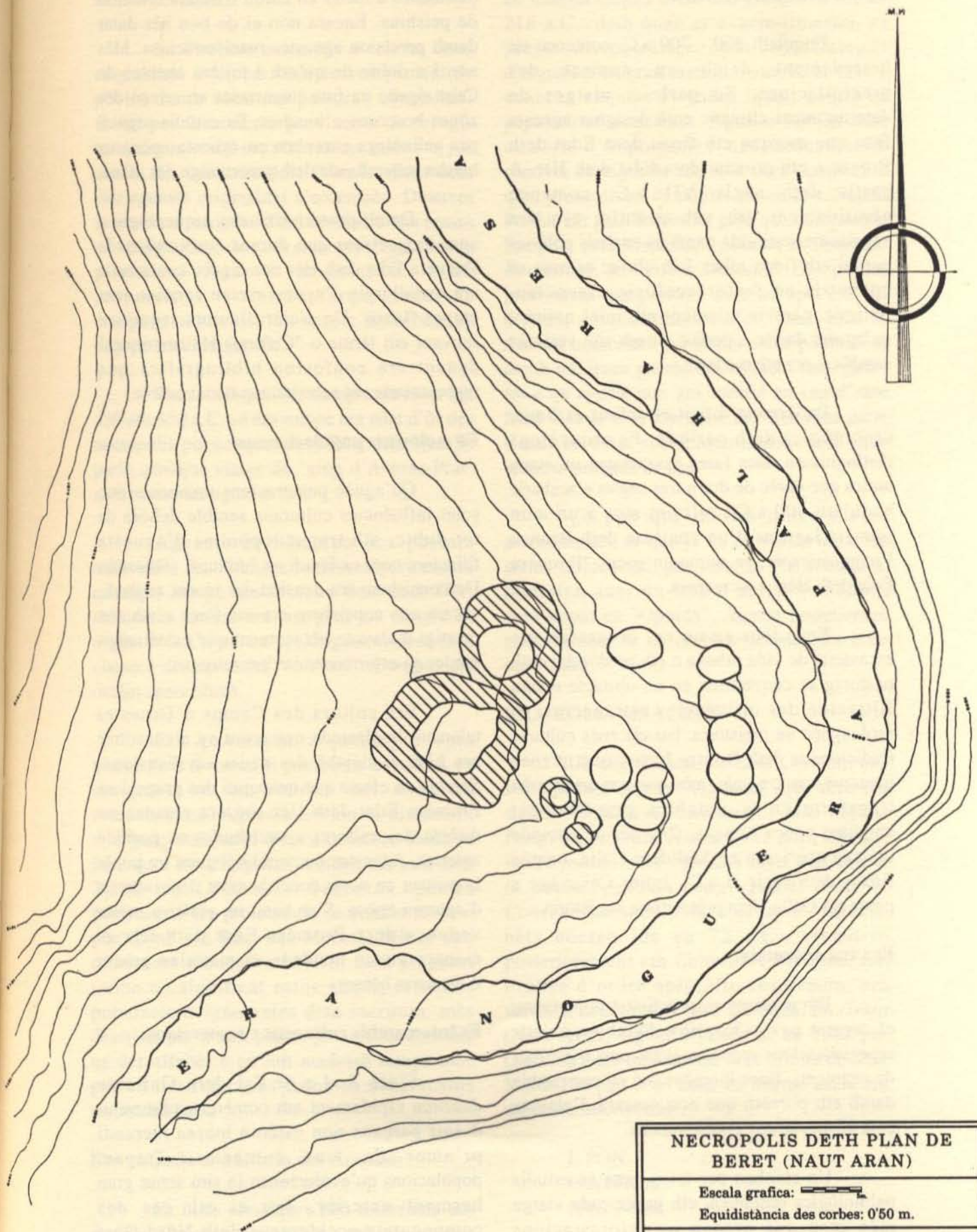
Ena base deth *Tuc de Baqueira (Naut Aran, Val d'Aran)*, determinades bastisses en cercle artenhien es dètz mètres de diamètre, prolongant-se en ua espècie de corredor e albergant anèths menors, quauqu'uns damb cista centrau e d'auti sense era. Un redondèu mès petit auie, ceramica a torn, çò que confirmarie era data tardana d'aumens part dera necropòlis. En zònes mès nautes dera madeisha montanha se descurbiren parièrament recintes rectangulars.

Aguestes bastisses dera Val d'Aran quèn laguens deth nucli deth Naut Garona qu'amasse conjunts de necropòlis tumulars. Enter eres poderiem aportar com elements similars, era estructura preferentment en cercle visible en *Ayer (Bòrdes sus Lez, Coserans)*, *Arihoat (Garin, Cominges)* e *Labeth (Bòrdes sus Rivièra, Nebossan)*, qu'incluis túmuls damb diuersi anèths concèntrics en *Arihoat e Ayer*.

Son freqüents es cistes centraus formades per lòses o calcària dolomítica e, tanben, damb ua diminuta paret de pèires garonenques; emparauen es urnes damb incineracions en *Montgarri e Baqueira*. En d'auti cassi aguestes non an pas de cista; aguesta varianta non sò mancar en cap des necròpolis: *Plan de Beret, Baqueira*. Era incineracion pòt deposità-se dirèctament en horat, com en *Baqueira*.

* Aguesta necropolis tornèc a èster redescuberta en Ostiu de 1994 per un des membres dera Fondacion deth Musèu Etnològic, eth senhor Jèp Montoya e Parra que dempús de fôrça temps de cerca-les e de trabalhar sus eth tèma des pèires quilhades de Beret les trobec e plan amablement mos comunicuèc era sua trobalha.

<p>NECROPOLIS DETH PLAN DE BERET (NAUT ARAN)</p>
<p>Escala grafica: </p> <p>Equidistància des corbes: 0'50 m.</p>
<p>TOPOGRAFIA: PERE COTS E CASANHA</p>

ERA EDAT DETH HÈR:

Enquiath 800 - 700 a.C. comence un heiredament damb un augment des precipitacions. Se parle a viatges de deteriorament climàtic entà designar aguesta fase que mèrque eth finau dera Edat deth Bronze e eth principi dera Edat deth Hèr. A partir deth segle VII a.C. comence efectiuament eth sub-atlantic; ara era vegetacion restituida damb es analisis polínics non ei eth fideu rebut deth clima: er òme se convertís en factor ecològic essenciau. Artigue, càmbie tament eth miei naturau qu'aguest darrèr a perdut tot eth sòn vertadèr significat per eth madeish.

Parièrment dificil ei definir es limits cronològics deth periòde. Es arqueòlegs distinguissen dues fases essenciaus: ua etapa antica que durèc de dus a tres segles e acabarie enquiath 500 a.C., referint-mos a un mon immèrs laguens d'un contèxte deth Bronze Finau, ath que, se nomena soent "Prumèra Edat deth Hèr" e ua recenta.

Enes lòcs en qu'era orografia, era escassetat de vida urbana e eth predomini deth pastoreg se convertiren en un obstacle entara filtracion des influéncias estrangèras, se prolonguèc ua preistòria, basada enes cultures tradicionaus deth Bronze Finau, que, prenen quauque auanç tecnic, mèrque non arthenheràn transformacions notables practicament enquiara epòca romana. Cau tier en compde era sua aparicion en Sud dera Galia, enquia finaus deth segle II a.C.. Julius César hec a pasar era Galia, dera pròtoistòria ara istòria.

Era sua economia:

Eth pastoreg ei ua activitat importanta; ei centrat pes ovièprids. Semblen existir especialisacions segontes es parçans o es tipas de jaciments. Enes Pirenèus son en companhia damb eth porcèth que non cessará d'alavetz entà afirmà-se ena epòca romana.

Un shinhau per totes parts es estudis palinològics ensenhen, eth papèr cada viatge mèrque gran que prenen es deforestacions

destinades a méter en cultiu o entara creacion de peishius. Encara non ei de bon hèr datar damb precision aguestes manifestacions. Mès non i a dubte de qu'eth I milèni abantes de Crist siguèc ua fase importanta en arrepè des zònes boscoses o incultes. Es estudis seguidi pes palinòlegs ensenhen en aguesta epòca ua baisha generalisada deth percentatge des arbes.

Damb posterioritat era arqueologia a anat demostrant que durant era nomenada Prumèra Edat deth Hèr non siguèc coneishuda era metallúrgia d'aguest metau enquias sues etapes finaus. Un pialèr d'autors seguissen sauvant eth tèrme o "Cultures Hallstattiques" deuant era confosion bibliografica que representarie era substitucion deth vocable.

Es moiments populacionaus:

Qu'aguèc penetracions umanes e non solet influéncias culturaus semble dehòra de tot dubte, ath trapar topònims d'aguesta filiacion, com es fenidi en "dunum" (*Salardú*). Desconeishem era densitat des recent arribadi, encara que coneishem era sua fòrça e eth sòn prestigi d'alavetz eth moment que calen naues mòdes en esturmentau e rites religiosi.

Era cultura des Camps d'Urnes ei tament implantada que soent va a constituïr era hònt madeisha des naues civilisacions. Semble en efècte que quauques des grups dera Prumèra Edat deth Hèr son era emanacion dirècta des cultures apareishudes en periòde anterior. Aguestes necropòlis jòguen un papèr important en nòste coneishement des societats d'aguesta epòca. S'an catat un pialèr e, nòsta vedença dera Prumèra Edat deth Hèr ei essenciauament hondada en materiau gessut d'aguestes hòsses.

Es intercambis culturaus e comerciaus:

S'eth Sud e er Est dera Galia se dauren rapidament ath comèrç mediterrani, d'auti parçans non estèren massa mercadi pr'amor de taus contactes. Trapam poblacions qu'evolucionen in situ sense gran herment exterior. Tau ei eth cas des comunautats occidentaus deth Nòrd-Oèst

enquia Bretanha.

Es Pirenèus auien hèt a veir ua cèrta originalitat a traubers deth desvolopament de pòbles damb vocacion pastorau coneishudi sustot per documents provinents de refugis temporaus o de sepultures en cistes o jos túmul. En transcors dera Prumèra Edat deth Hèr aguesta originalitat s'accentuèc. Diuerses fases son a compdar d'ara revelades ena massa de vestigis descubertadi enes nombrosi túmuls pirenaics. Aguesti monuments damb proporcions a viatges fòrça granes se compausen soent d'un cercle de blòcs; es difunts èren incineradi.

Durant eth periòde comprenut enter eth 550 ath 450 a.C. se desvolope era edat d'òr des necropòlis pirenenques dera Edat deth Hèr. Se parle quauque viatge de "grop d'Avezac-Prat" entà nomenar aguesta fase.

Aguesta civilisacion des pastors hallstàtics des Pirenèus se desvoloparà encara quauque temps ena Dusaua Edat deth Hèr: enterraràn encara ara sua gent jos túmuls en segle IV a.C., en ua prolongacion dera fase classica des centúries VI-V a.C.. Dempús eth decliu apareisherà.

Eth panorama arqueològic dera protoistòria aranesa, ei praube en trobalhes, en tot pausà-se un enòrme uet enquiara romanisacion. Aguesta nocion ei clarament ambigua; entà multi autors, comence damb er inici dera metallúrgia, ei a díder, ath torn deth 2.300 ath 2.000 a.C.. Segontes aguesta perspectiua era protoistòria se confón fòrça o pòc damb era Edat des Metaus. Mès d'auti escriptors e nosati madeishi dam a aguest tèrme un significat mens ampli; serien es poblacions ignorantes dera escritura, mès descrites per d'auti pòbles ja coneishedors der us der alfabèt e qu'ath madeish temps mos parlen des relacions damb es sòns vesins encara bàrbars.

Era entrada ena istòria des Arenosi:

Es hons classiques hèn referéncia ath pas des Pirinèus per Anfbal e eth sòn exercit

en marcha enquia Itàlia ena primauera der an 218 a.C., deth quau er exacte itinerari, se prèste a contràries opinions. Dempús d'organisar un gran exercit, traussèc er Ebre e auancèc enquias Pirenèus lutant contra es poblacions autoctònes. Aguesta marcha auèc ua sèrie d'importantes mauaisides entath capdèth cartaginés, ath delà dera opausicion que, presentèren es pòbles autoctòns. Segon Polibi, eth gran istoriador grèc qu'acompanhèc Escipion entà Hispània, figurauen es *Ilergetes*, *Bergistans*, *Arenòsi e Andosins*. Des pòbles prerromans que poderen auer aucupat era Val d'Aran, sonque coneishem es nòms, atau es *Arenòsi* nomentadi per Polibi coma poblacion damb eth quau pactèc eth capdèth cartaginés, tot e qu'aguest non ges mentat en cap d'aute hons classic o es Garumni des que mos parle César an estat soent identificadi com taus sense arguments de pes.

Çò pòc que podem díder sus es assentaments, ei que ja qu'es vesins dera Val serien influenciadi pes cultures Hallstàtiques, poderien auer un tipe d'abitat semblant, desvolopat en "Oppida". Aguest populament generaument se da en lòcs defendibles e de mau accès.

ERA ROMANISACION:

Ua cita tardana, de Sant Gerònim ena sua Epístola contra "Vigilanci" que rece eth sigüent: "...*idem et Vascones (...) quoa Cnaeus Pompeius edomita Hispania et ad triumphum venire festinans de Pyrenaei iugis deposuit et in unum oppidum congregauit. Unde et Conuenarum urbs nomen accepit*". Aguesti hèts aueren lòc en 72 a.C., creant-se posteriorament eth *Conuentus Conuenarum*. Pròbes d'ordre epigràfic confirmen, era veracitat deth relat de Sant Gerònim. En *Gessa (Naut Aran)* siguèc trobada er an 1882 per Gourdon enes fondaments dera ermita de Sant Martin, ua part d'un autar en màrme auent era següenta inscripcion:

L.PON
PAVLINIA
NVSSVLM

Era freqüència d'aguest nòm implique un parçan a on era autoritat e era influéncia de *Ponpeius* son *exercides* plan particularament, on eth a multiplicat es concessions de dret de ciutadania e de dret latin.

Era termièra Oèst e Nòrd-Oèst dera *civitas*, siguec mercada peth cors det baish Neste e deth Garona. Ar apressà-se ara *civitas* de *Tolosa*, es dus aurèes der arriu deuient èster aucupades enquiath punt mès estret de Bossens - Sant Martory. Convenie, d'assegurà-se complètament era possession d'aguesta gòrja des petits Pirenèus, clau deth passatge enter eth país tolosen e *Lugdunum Convenarum*. Ere besonhós tanben confirmar era tinença deth puixant *oppidum* e mercat de *Calagurris*.

Escuelhen eth lòc de *Lugdunum*, entà hèr eth centre dera naua ciutat constituïda pera fusion des refugiadi Ibers damb es tribus indigènes deth Garona superior, entà crear ath madeish temps ua ciutadèlha aunçada dera civilisacion romana deth costat d'Aquitània e un centre de romanisacion ara entrada d'aguest mon pirenenc, *Ponpeius* mostrèc un sentit fòrça clar des besonhs geogràfics. *Lugdunum* estèc plaçada ena gessuda naturau des parçans pastoraus e forestaus des Pirenèus centraus.

Durant era campanha de *César* contra es generaus e er exercit de *Ponpeius* ath torn d'*Ilerda*, es *Convenae* non se revòlten en favor dera sua causa, com se poderie creir per part d'ua ciutat qu'eth auie fundat. Podem pensar que *César* hèc a servir, eth vielh camin pirenenc qu'anaue de *Tolosa* a *Ilerda* peth territòri des *Convenae* e es còths dera nauta Val d'Aran, entà manar refòrci e provisions sus eth teatre des operacions. Ei probable que podem remontar ara dictadura de *César*, era bastissa des prumères vies romanes sus eth territòri des *Conсорanni* e des *Convenae*, e eth bastiment des prumèrs edificis romans.

Damb era "Pax" romana arribarie dilhèu eth fin d'aguesti assentaments de nautada. Atau quauques estèles com es

d'*Arties* e possiblement *Gausac* e *Aubèrt* poderien relacionà-se damb era via que va peth plan.

Eth Camin Reiau e eth comèrç:

Tant as antigui erudits com a nosati mos semble fòrça sugestiu, eth horat que daurís eth Garona en aguesta part centrau dera cadia e coïncidim damb eri ath considerà-la com era via mès possibla de penetracion d'alavetz es planícies deth nòrd. Com "camin naturau" aufrís ues condicions immelhorables, entar establiment d'un correg viari relatiuament aisit per'mor dera escàssa pinet deth sòn traçat e era amplitud deth quau que permeterà era circulacion bidireccionau, dabla entà ua val que, poderfem imaginar fòrtament industrialisada. Toti es autors qu'auem tractat damb anterioritat s'an decantat en definitiua per çò que'n epòca medievau e modèrna se coneishie com "*Camin Reiau*", "*Camín de França*" o en quauqui des sòs trams com "*Camín de Vielha*". I a ua fòrta relacion enter es hilats fluviau e viari, toti dus organisadi ath torn deth Garona, que'n se madeish a estat fòrça viatges un veïcul entath transpòrt de determinades mercaderies.

I auie, com ena nòsta epòca, un comèrç locau enter es vals dera zòna montanhosa e es planèrs o planhèths baish pirenencs qu'escambiauen en sòns productes respectius. Mès eth tràfic damb es païsi vesins e eth rèste dera *Galia* e der Imperi ultrapasse, eth quadre d'aguestes transaccions locaus.

Es abitants des nautes vals, portauen es objèctes deth sòn territòri as mercats. Es Pirenèus centraus deuient, exportar entà Ispània eth sòn bestiar, era husta e eth carbon, es ròbes de lan.

Es *Convenae* e es *Conсорanni* importauen sens dubte dera *Narbonense* e deth rèste dera *Galia*, es productes agricòles que mancauen en sòn territòri, o que possedièn en quantitats insufièntes, vins de luxe, plantes tintòries, e tanben, un suplement de cereaus. Es grani proprietaris, hègen a vier dera *Narbonense*, e d'Orient, es objèctes d'art, es

articles d'orfebreria, es teishits e es ròbes d'ostentacion.

Era diuersificacion economica:

Es vastes extensions de pèishius e de bòsqüi, es marmères auien hèt vier ua aflluéncia de pastors, d'empresaris, d'especuladors de tota classe. Aguest parçan ei plaçat, en un horcalh de camins; en contacte des vies qu'amien enquia *Tolosa*, e des que permeten entrar en *Ispània* pes còths dera Val d'Aure e pes de Naut Aran. Es exemples de *Aquae Onesiorum* (*Banheres de Luchon, Cominges*) e *Era Ténarèse*, atau com ua fòrta credença ena eficàcia dera "civitas" en sòn papèr de centre difusor de "romanitat" portèren as istoriadors decimonònics a prononcià-se sense resèrves a favor deth includiment dera Val en elenc des tèrres mès latinisades der Impèri. Quauque autor francés a parlat de vil.laes possedides per estrangèrs e d'intendents o encargadi de mines e marmères, entà justificar era preséncia d'un materiau cèrtament exòtic en aguesta Val. Braemer parle dera fòrta industrialisacion basada ena extreccion de pèires damb fins suntuaris ena nauta val deth Garona, mès met de relèu eth caractèr apendicular respecte a d'aguest des tèrres araneses. Cèrt ei qu'estone era relatiua riquesa des trobalhes, sustot en comparança damb eth significatiu uet existent enes vesies vals deth sud dera cadia pirenenca, e que damb açò n'i aurie pro entà inclinà-mos a favor des tèsis tradicionaus. Es relacions de bon hèr damb *Tolosa* e era *Provincia*, expliquen qu'aguestes poblacions, tot e sauvant ua fòrta originalitat, agen adoptat era lengua e era civilisacion de Roma.

Es jaciments de hèr dera *civitas Convenarum* sigueren trabalhadi pes Romans en *Henno-Morto* (*Aspet, Cominges*), enes torns deth còth de Portet d'Aspet e ena montanha de *Milhas* (*Melhes, Cominges*), pròp de Pònt de Rei, e sus es planèths vesins de *Canejan*, ena entrada dera Val d'Aran.

Era nauta val deth Garona possedie un cèrt nombre de petites estacions freqüentades per ua clientèla locau qu'estèren luenh d'auer

eth renòm des termes Onesienes. Es honts caudes e sulfuroses d'*Arties, Les e Tredòs*, dilhèu sigueren coneishudes e utilizadas pes Romans.

Es fòrça nombrosi emplaçaments dera nauta val montanhosa deth Garona qu'an dat monuments arqueològics o epigràfics, mos ensenhen qu'es vielhes poblacions d'aguesti parçans montanhosi an estat fòrtament impregnades de civilisacion romana. Era explotacion des mines, des marmères, plaçades enes dues montanhes qu'encaishen era estreta gòrja traucada peth Garona ath gèsser dera Val d'Aran (*Sant Béat* aucupe eth hons deth congòst), expliquen aguesta fòrta romanisacion. Dehòra de *Banheres de Luchon e Sant Béat*, lèu non trapam de lebrisi de granes localitats ne de granes *vil.lae*. Mes trapam, restes de nombrosi *vici*.

Era imprònta romana:

Es trobalhes d'epòca romana ena Val d'Aran son degudes ena sua majoria as viatges de Maurice Gourdon encara que cau resenhar atau madeish es provienents des catacions de Márquez Pérez de Aguiar com quauques materiaus publicadi per Julien Sacaze e Laurière, se trapen toti eri amassadi enes publicacions de Sarrate Forga e Diez-Coronel.

Era aflluéncia immediata d'administradors, d'especuladors italians, deth ser ath maitin e, eth hicat des antics soldats de *Sertorius* en miei des quaus i deuie auer multi *Ibers* romanisadi, deueren implantar, er us dera lengua latina laguens deth parçan vesin de *Lugdunum Convenarum*, e toti es planèrs e vals baishes pirenenques. Eth progrès d'aguest costat siguec aisit pera aflluéncia des estrangèrs vengudi des parçans mès romanisadi dera *Galia* e der Impèri, enquias aigües termaus des Pirinèus.

Era rapidesa e era universalitat dera propagacion dera lengua latina ei testimoniada pera riquesa excepcionau, dera epigrafia latina, non sonque laguens es planèrs baish pirinèncs deth Garona e eth Neste, eth parçan de *Lugdunum Convenarum*, eca. senon tanben

enes regions mès elevades e es mès profundes des vals d'Aure e d'Aran. Era lengua des inscripcions, ei en generau pro correcta e clasica. Mès aguestes mos revèlen d'auta part, era suberviuença des vielhes divinitats locaus ath costat deth pantheon gréco-romà, era persistència des vetusti nòms indigènes tamb consonances estonantes, damb antics simbèus religiosi eredadi des ancians pirinencs protoistòrics.

Era epigrafia aranesa:

A nivèu epigràfic* ath delà dera de Gessa, auem un fragment de *cipus* en marme blanc damb V.S.L.M. en *Aubèrt*; en *Arties* auem ua porcion d'autar trobat enes Banhs damb eth tèxt NIMP e un aute de Sant Pelegrin en que se lieg SABIN. En *Casau*, dedicat per Chrysippus a ua divinitat, damb eth nòm malurosament perdut, ena glèisa de Sant Andrèu

RY

IPPV

V.S.L.M.

Entà acabar auem eth monument de marme blanc damb eth següent tèxt d'*Escunhau*:

ILURBERRIXO

ANDEREXO

Era escultura funerària aranesa:

- Frontaus d'Urnes Funeràries:

- *Bausen*:

De marme blanc damb tres busti jos arcada e signes astraus. Trobada ena glèisa de Sant Pèir ad Vincula

- *Vilamòs*:

- a) Tres figures, era centrau un

mainatge, trapant-se eth camp deth frontau dividit en dus còsi presentant er inferior decoracion geometrica compausada de semicercles combinadi.

- b) Ua soleta representacion umana nuda jos arqueria.

- c) Tres figures dejós vòlta triple.

d) Dus busti, encara qu'originàriament auie d'aué-ne tres, tien sus eri ua decoracion geometrica incisa. e) Tres personatges, des que solet se sauve eth deth centre, a arrecès jos arcs de miei punt apuadi sus colones.

Trobades totes eres ena glèisa de Santa Maria.

- *Gausac*:

a) Frontau damb dues figures jos arcades sostingudes per pilars e decoracion a base de cercles.

b) Fragment damb part d'ua representacion umana jos vòlta.

c) Porcion damb forma d'òme e rèstes d'auer existit auta, damb ornamentacion fundamentada en redondèus enterlaçadi.

Trobades es dues prumèras ena Rectoria e actuament en Musèu dera Val d'Aran e era tresaua se trape ena glèisa de Sant Martin .

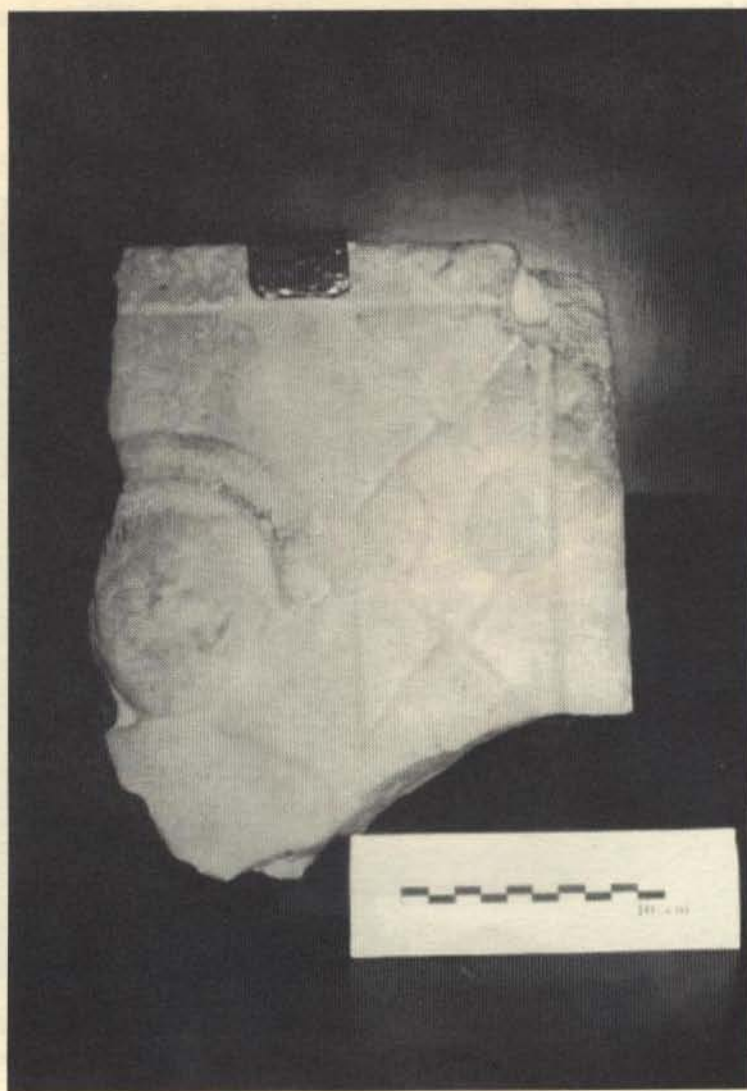
- *Arties*:

a) Frontau damb tres figures, ua d'eres damb ua lança e auta damb ua copa, decoracion a base de rosetes e de rectangles.

b) Bust de personatge togat damb representacion naturalista des trets faciaus, plaçat jos arcada apuada per colones. Es dues localisades en horcalh des arrius Garona e Valarties e actuament en mans d'un particular .

* Totes aguestes peces aue en dia se trapen desapareishudes

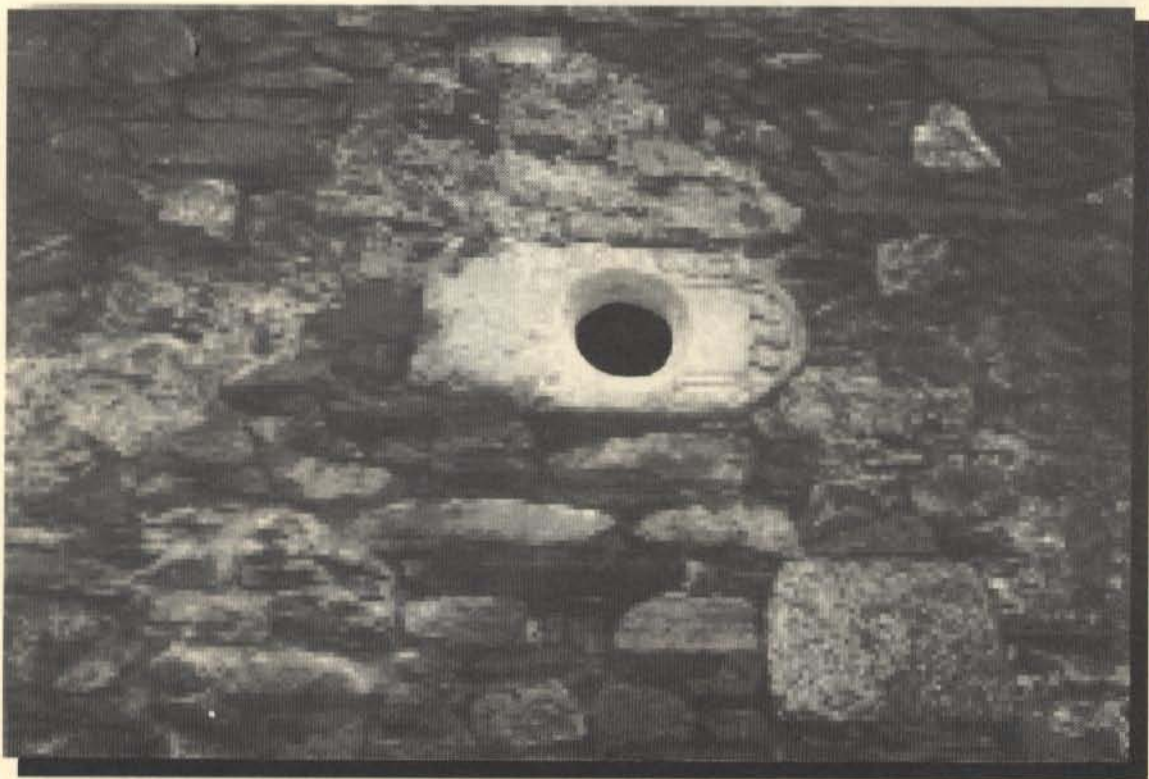

Frontaús d'urna funerària que gessèren encastradi en paredau dera Rectoria de Gausac (Actuaument en Musèu dera Val d'Aran).

Frontau d'urna funerària de Bausen, dilhèu un des de més qualitat des que se trapen ena Val d'Aran.

Estela funerària que se trape encastrada ena paret dera glèisa de Sant Fabian d'Arres de Jos damb era funcion de hièstra.

• Estèles Funeràries:

- *Arres de Jos:*

Damb tres simples busti jos un solet arc apuat en colones. Ena actualitat se trape encastrat en mur dera Glèisa de Sant Fabian servint com hièstrau e ar efècte se le practiquèc un horat.

- *Aubèrt:*

Estèla de marme damb bust de hemna jos arcada sustentada per fines colones damb capitèth. Trobant-se en campanau dera Glèisa deth Rosèr.

- *Bagergue:*

Dividida en dus camps damb rosetes en superior e doble arcada sustienguda per pilars en inferior, jos ua des quaus se ve ua cara. Actuaument servís de tenant ar autar principau dera Glèisa de Sant Felix.

Segontes Laurière en un prat contigu ath santuari de *Mijaran* se trapaue ua estela damb dus busti, representant-se ena part inferiora des madeishi dus audèths e ua crotz grabades en epòca posteriora.

Es primèras datacions apuntades per Puig i Cadafalch entà aguesti grups escultòrics as que se hège arténher enquiath segle IV, se vederen contrastadi pes de Hatt, entà finaues deth III. Totun quauqui exemplars ultrapassen aguesti tèrmes, atau eth bust togat d'Arties semble correspóner a un moment leugèrament anterior.

Era immensa majoria des materiaus damb es que compdam, se tròben formant part deth parament de quauques des nombroses glèises que s'erigiren en aguesta Val. Auent en compde eth long periòde de temps transcorrit d'alavetz era sua elaboracion enquiath sòn darrèr reprofitament non mos deu semblar improbable qu'aguestes pèces agen gaudit d'un notòri botjament. Non deuem desbrembar eth papèr simbòlic-religiós que quauques

d'aguestes produccions an complit ath long dera istòria e que contraste damb era sua utilizacion en determinadi cassi coma simple recors constructiu.

En cambi es mauaisides orografiques mos pòrten a considerar com especiaus quauques casi enes quaus es elements romans trapadi semblen provier d'apròp, dan pè en cas de Vilamòs ara tradicion populara qu'eth qualifique de primèr assentament dera Val.

Es trobalhes numismatiques:

A nivèu numismàtic auem es *monedes de Les* trapades per Márquez Pérez de Aguiar en 1877 ar efectua-se sondegi enes Banhs, eth *Solidus Aureus* deth *Casteràs de Bossòst*, moneda Naut Imperial deth grup de Publius Aelius Hadrianus datada enter es ans 117-138, es de *Casau* citades per C. Rocafort e Soler Santaló e per fenir es d'*Arties*, tanben localisades per Márquez Pérez de Aguiar en madeish an que realisèc es catacions en Les.

Elements d'influència orientau:

A nivèu exòtic auem un *amulet d'Isis*, trapat ena decada de 1830, trobant-se actuaument en Museu de Tolosa. Aguest petit bust se localisèc en tèrme de *Tredòs* e segontes Soler Santaló enes *Banhs* dera mentada localitat. Posteriorament er investigador francés Raymond Lizop dubte de qu'apareishé-se aqui e en tot cas er atribuís a quauque personatge forastèr.

Desvolopament dera agricultura:

Eth cultiu des cereaus e, deth horment, demore enes melhors tèrres deth plan e des vals. Es documents dera epòca medievau, mos senhalen eth trabalh dera vinha, non sonque laguens es parçans baishi de Cominges, senon enquias vals deth naut país, enquiara region de Sant Béat, e probablement denquia era Val d'Aran. Solet deuien dar vins de qualitat mieja o inferiora, entar autoconsum.

Eth pomèr, demorèc com er arbe per

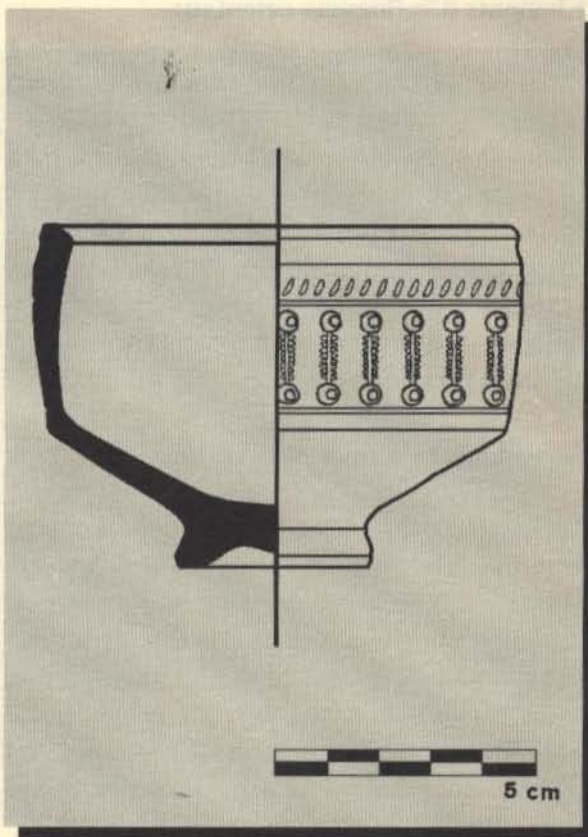

excellència des vergèrs pirenencs e era sidra constituïc, eth béuer des classes praubes e dera populacion rurau. Era conquèsta romana aportèc com en rèste dera *Galia*, eth ceridèr, eth frut deth quau siguec tanben tant popular com era poma o er aueram. Eth castanhèr, importat d'Itàlia, non tardèc a préner ua gran extension laguens deth parçan inferior dera montanha.

Es prumèrs tralhs Cristianes:

Ena Val d'Aran, possedim encara un gran nombre de glèises romaniques. Aguesti santuaris, supausen era existència de comunautats cristianes relatiuament riques e fòrça antiquas. Podem veir, fragments reutilisadi en bastiment de temples mès recents com en *Montcorbau* en qu'auem ua Placa Funerària Paleocristiana databla segontes Díez-Coronel en segle IV, damb eth motieu dera vinha que sorgís d'ua cratera damb palomes.

Era inestabilitat Baish Imperiau, propiciarie ua virada as abitats de nautada,

Vas de tèrra sigil.lata clara D paleocristiana iranja (forma 15-a de Rigoir) de produccion Aquitana.

fenomèn que poderie influïr en profitament des estèles enes nauï temples e que tornarie a méter en foncionament un hilat viari protoistòric qu'auie estat durant un periòde de temps en desús. Aguest se manten constatant-se en epòca medieval era sua existència, ath parion qu'un defensiu e de susvelha que se poderie remontar ath temps román. Aguesta possibilitat a estat defenuda per diuèrsi autors, tant francesi com espanhòus e nosati era apuntam com factible.

D'aguesta epòca date era *Necropòlis deth Haro (Garòs, Naut Aran)*, descuberta e catada en ostiu de 1993. En totau apareisheren 21 hòsses de cista e diuèrsi uassaris en ua estension d'apruprètz 31 m². Son formades per labades granes, desbastades e sense polir, ben ajustades, damb ua amplada qu'oscille enter es cinc e es detz centimetres, calades verticaument as lateraus, de manèra que configuren ua caisha rectangulara o en bèra ua trapesoidau. Apareishien damb cuberta constituïda per vàries labades planes metudes ath dessús. Ath créisher era populacion, aguestes an alotjat nauï cadavèrs. Ara ora de datar era necropòlis, s'a agut en compde era aparicion de un vasso de Terra Sigil.lata Paleocristiana, que se remonte a finaus deth segle IV e principis deth V.

Eth principi dera inestabilitat politica e sociau:

Es bàrbars, s'esteneren enes províncies vesies dera cadia e es arroïneren. Esteren dus ans acantonadi ath pè des Pirenèus. En 408 o 409, saquegeren *Lugdunum Convenarum*.

Se pòt adméter, qu'èra vila nauta podec resistir laguens deth recinte des sues muralhes. Ena prumèra lhocaria deth pilhatge, ahlameren es monuments e demorances privades dera ciutat baisha. Ja en decadència, en gran part despoblada dempús dera invasion, deuec subervíuer parciaument enquiath desastre deth 585.

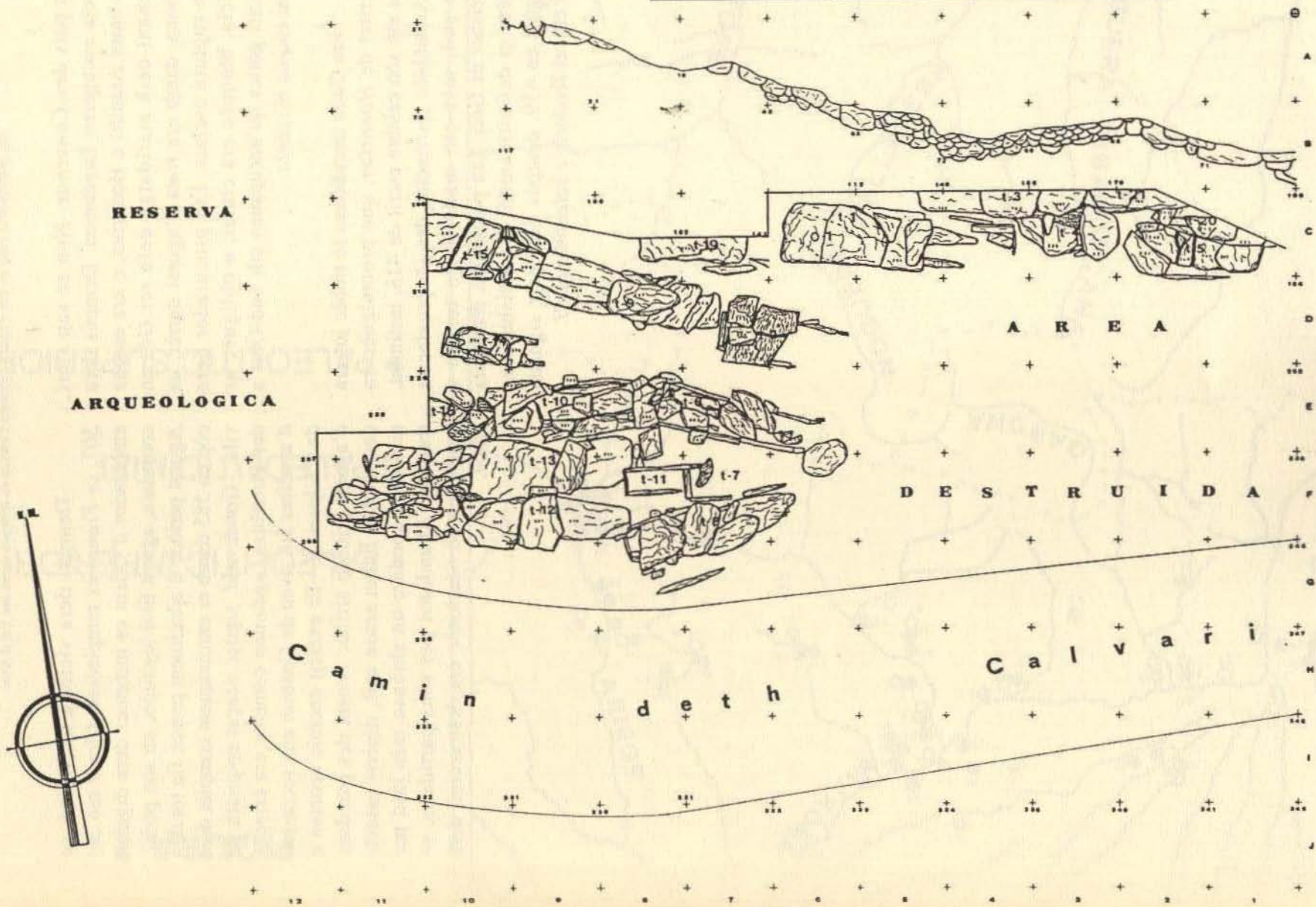
Es *Visigòts*, passèren es *Alpes* en 412 damb eth sòn nau rei *Ataulfo*. Ei donc possible qu'es sues incursions artenheren, as confinhs

NECROPOLIS DETH HARO DE GAROS
(NAUT ARAN)

Escala grafica: 1m.

PLANIMETRIA: PERE COTS E CASANHA

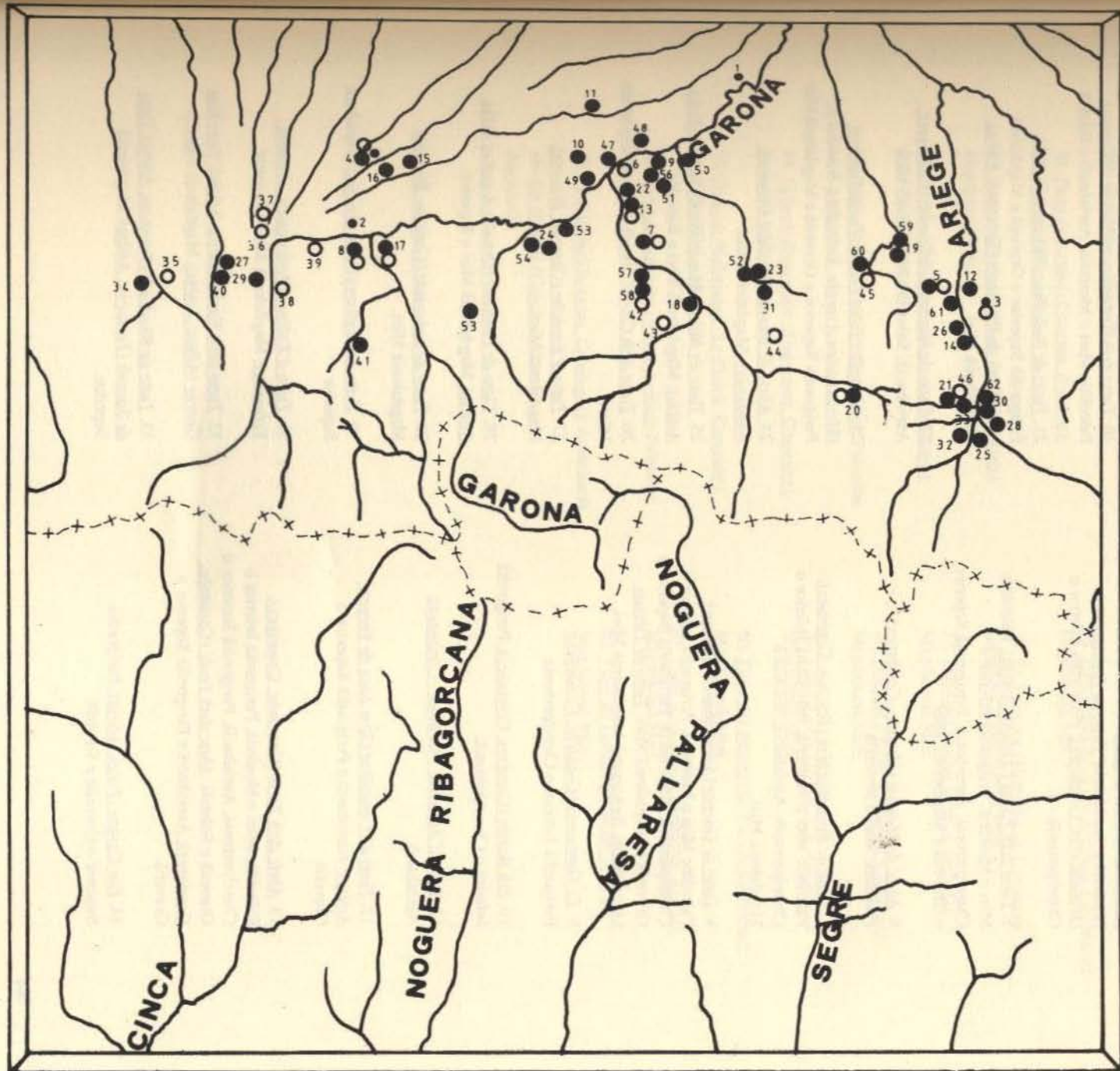

deth país des *Convenae*. Non se sap s'eri alavetz aucuperen *Lugdunum*. Dempús dera patz enter Ataulfo e Honorius, e era escena estonant deth maridatge deth rei *Gòt* en Narbona, damb era fraia d'aguest darrèr, ua naua ruptura esclate. Eth procurador dera milícia, bloquèc era ciutat, e obliguèc as exercits gòtics qu'aucupauen eth Sud-Oèst a passar enquia *Hispania*.

Era *Galia* meridionau se trobèc jos era autoritat de *Honorius*, que promulgucèc en Arles eth sòn celèbre escrit de 418, instituïnt, era Assablèa provinciau des sèt províncies deth sud, mès eth madeish an tornen a aparéisher es *Gòts*. Era possession d'aguesta darrèra ei definitivament reconeishuda as Visigòts en 439, dempús dera patz signada enter eth rei *Teodoric e Valentinianus II*.

Dempús dera victòria de Voilhé, en 507, es *Francs* es remplantent, *Clovis* reb der emperador d'Orient es insígnies dera dignitat consulara, aguest titol legitimèc en sòn poder. Aguest periòde d'adociment prenec fin tot dún còp en 585 damb er enroïnament complèt dera vila. *Gondoald*, siguec acaçat enquiath pè des Pirenèus; *Lugdunum* cometec era errança d'acuelher ath rivau de *Gontran* ena sucesion de *Khilperic I*. Er exercit enemic acorsan a d'aguest princep arribèc deuant des pareaus dera ciutat, liuran sense exit, diuèrsi assauts mès se n'apodèren un shinhau mès tard per traicion. Abandonat pes sòns partidaris, se rendic, e açò ocasionèc era destruccion dera ciutat.

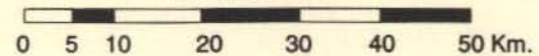

FIGURA 1

- PALEOLITIC INFERIOR
- PALEOLITIC MIEI
- PALEOLITIC SUPERIOR

Esc. 1: 850.000

FIGURA 1:

1. Mondavessan (Cassères, Cominges): Paleolític Inferior
2. Altiplàn de Lannemessan (Lannemessan, Nebossan): Paleolític Inferior
3. Tutto deth Herm (Eth Herm, Arièja): Paleolític Inferior e Paleolític Miei o Musterià
4. Tutto dera Niche, Tutto dera Terrasse (Montmaurin, Cominges): Paleolític Inferior. Tutto de Cope Gorge (Montmaurin, Cominges): Paleolític Inferior e Paleolític Miei o Musterià, Perigordià Inferior o Chatelperronià, Aurinhacià e Magdalenità Miei. Tutto des Abelles (Montmaurin, Cominges): Paleolític Miei o Musterià e Aurinhacià. Tutto de Gahussère I (Montmaurin, Cominges): Perigordià Inferior o Chatelperronià.
5. Tutto deth Portel (Lobens, Arièja): Paleolític Miei o Musterià, Perigordià Inferior o Chatelperronià, Aurinhacià, Perigordià Superior o Gravetià e Magdalenità Miei
6. Abric de Mauran (Mauran, Cominges): Paleolític Miei o Musterià
7. Tutto de Roquecorbère (Betchat, Coserans): Paleolític Miei o Musterià, Perigordià Inferior o Chatelperronià, Aurinhacià, Solutrià e Magdalenità Miei.
8. Tutto de Gargas (Aventinhan, Nebossan): Paleolític Miei o Musterià, Perigordià Inferior o Chatelperronià, Aurinhacià, Perigordià Superior o Gravetià e Magdalenità Miei. Tutto de Tibiran (Aventinhan, Nebossan): Magdalenità Miei.
9. Es Tamborets (Coladère, Cominges): Perigordià Inferior o Chatelperronià.
10. Eth Bossin (Cassères, Cominges): Perigordià Inferior o Chatelperronià.
11. Tutto d'Aurinhac (Aurinhac, Cominges): Aurinhacià.
12. Tutto de Camailhot (Sant Joan de Verges, Arièja): Aurinhacià e Perigordià Superior o Gravetià.
13. Abric deth Tartè (Cassanhe, Cominges): Paleolític Miei o Musterià, Perigordià Inferior o Chatelperronià, Aurinhacià, Perigordià Superior o Gravetià e Solutrià. Abric deth Téolè (Cassanhe, Cominges): Aurinhacià e Perigordià Superior o Gravetià.
14. Era Carane (Foish, Arièja): Perigordià Superior o Gravetià e Solutrià.
15. Es Rideaux (Lespugue, Cominges): Aurinhacià, Perigordià Superior o Gravetià e Solutrià.
16. Es Arpons (Lespugue, Cominges): Perigordià Superior o Gravetià, Solutrià e Magdalenità Miei.
17. Abric deth Gordan (Gordan, Nebossan): Paleolític Miei o Musterià, Aurinhacià, Solutrià e Magdalenità Miei.
18. Abric deth Montfort (Sant Gironç, Coserans): Solutrià e Magdalenità Miei
19. Tutto de Mas d'Azil (Mas d'Azil, Volvestre): Aurinhacià, Perigordià Superior o Gravetià, Solutrià e Magdalenità Miei.
20. Tutto deth Ker Inferior (Massat, Coserans): Paleolític Miei o Musterià, Aurinhacià e Solutrià.
21. Tutto de Bedeilhac (Tarascon, Arièja): Perigordià Superior o Gravetià e Magdalenità Miei. Tutto de Pladières (Tarascon, Arièja): Magdalenità Miei
22. Tutto de Marsolas (Marsolas, Cominges): Aurinhacià, Solutrià e Magdalenità Miei.
23. Abric des Trois Frères, Tuc d'Audobert (Montesquieu-Avantès, Volvestre): Aurinhacià, Perigordià Superior o Gravetià e Magdalenità Miei
24. Abric de Montespan (Sant Gaudenc, Nebossan): Magdalenità Miei
25. Tutto de Niaux, Rèseau René Clastres (Niaux, Arièja): Magdalenità Miei e Superior
26. Tutto deth Cheval (Foish, Arièja): Magdalenità Miei
27. Tutto d'Espèche (Campan, Bigorra): Magdalenità Miei
28. Tutto de Fontanet (Ornolac-Ussat es Bains, Arièja): Magdalenità Miei e Superior.
29. Tutto de Labastide (Campan, Bigorra): Magdalenità Miei.
30. Tutto des Eglises (Ussat, Arièja): Magdalenità Superior
31. Tutto d'Eniène (Montesquieu - Avantès, Volvestre): Magdalenità Miei e Superior
32. Tutto dera Vache (Alhiat, Arièja), Tutto Sant George (Alhiat, Arièja): Magdalenità Superior.
33. Tutto de Rhodes II (Tarascon, Arièja), Tutto de Sacanh (Tarascon, Arièja): Magdalenità Superior.

34. Tutto d'Aurensan (Aurensan, Bigorra): Aurinhacià e Magdalenità Miei.
35. Tutto de Gerde (Banhères de Bigorra, Bigorra): Paleolític Miei o Musterià.
36. Abric de Pinas (Lannemessan, Nebossan): Paleolític Miei o Musterià.
37. Abric de Puyo (Lannemessan, Nebossan): Paleolític Miei o Musterià.
38. Tutto de Lorteth (Lorteth, Nebossan): Paleolític Miei o Musterià, Solutrià e Magdalenità Miei.
39. Tutto de Nestier (Nestier, Nebossan): Paleolític Miei o Musterià.
40. Tutto de Lomné (Campan, Bigorra): Magdalenità Miei.
41. Tutto de Trobat (Trobat, Les Quate Vals): Magdalenità Miei.
42. Tutto des Esteles (Francassal, Cominges): Paleolític Miei o Musterià.
43. Tutto d'Aubert (Aubert, Coserans): Paleolític Miei o Musterià.
44. Tutto de Rivèrenert (Rivèrenert, Coserans): Paleolític Miei o Musterià.
45. Tutto de Malarnaud (Le Pleich, Coserans): Paleolític Miei o Musterià.
46. Tutto de Boichéra (Aynat, Arièja): Paleolític Miei o Musterià.
47. Es Bossens (Bossens, Cominges): Aurinhacià
48. Eth Hôpital (Cassères, Cominges): Aurinhacià
49. Eth Pailhon (Sant Martory, Cominges): Aurinhacià. Tutto de Montconfort (Sant Martory, Cominges): Magdalenità Miei.
50. Eth Rachat (Cassères, Cominges): Perigordià Inferior o Chatelperronià.
51. Eth Cotereth (Brie, Volvestre): Aurinhacià.
52. Tutto deth Tuc Abri (Montardit, Volvestre): Aurinhacià.
53. Tutto de Sant Pè d'Ardet (Sant Pè d'Ardet, Cominges): Magdalenità Miei.
54. Tutto d'Espugo (Montespan, Cominges): Magdalenità Miei.
55. Tutes dera Roca (Es Artigues, Cominges): Magdalenità Miei.
56. Er Ausseing (Montclar de Cominges, Cominges): Magdalenità Miei.
57. Tutto des Costos (Prat, Coserans): Magdalenità Miei.
58. Tutto de Peyort (Cassavèr, Coserans): Magdalenità Miei.
59. Tutto d'Abri (Mas d'Azil, Volvestre): Magdalenità Miei.
60. Tutto des Bufios (Le Pleich, Coserans): Magdalenità Miei.
61. Tutto dera Boiche (Lobières, Arièja): Magdalenità Miei.
62. Tutto de Lorda (Tarascon, Arièja): Magdalenità Miei.

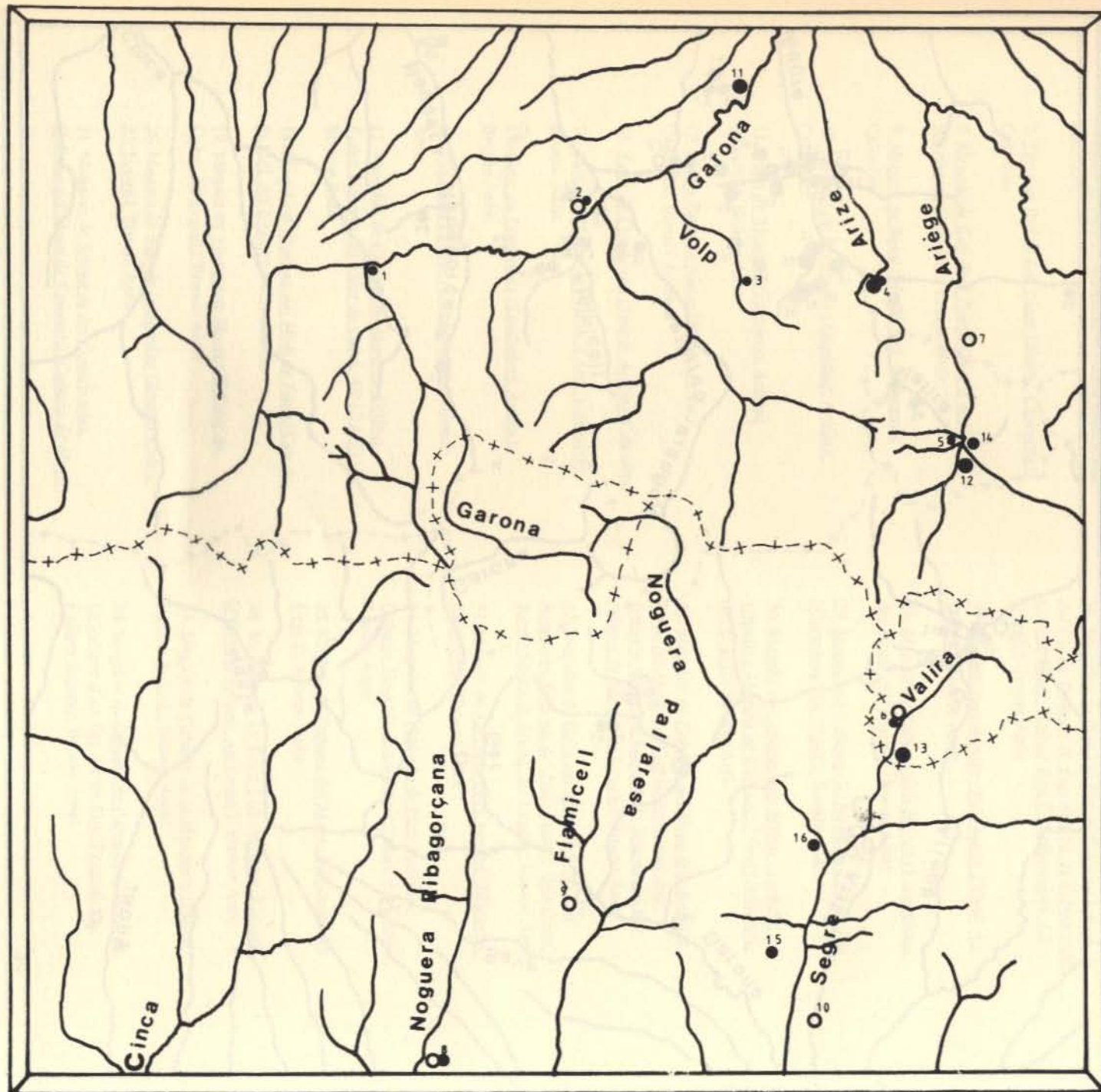

FIGURA 2:

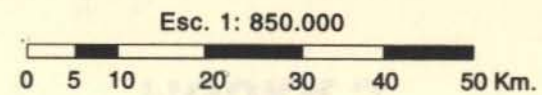
1. Abric de Gordan (Gordan, Nebossan):
Epipaleolític
2. Tutto dera Torasse (Sant Martory, Cominges):
Epipaleolític e Neolític Antic
3. Tutto de Montardit (Montardit, Volvestre):
Epipaleolític
4. Tutto de Mas d'Azil (Mas d'Azil, Volvestre):
Epipaleolític, Neolític Miei o Chassey
5. Abric de Rhodes II (Tarascon, Arièja):
Epipaleolític
6. Balma Margineda (Aixovall, Andorra):
Epipaleolític, Neolític Antic o Cardiau
7. Tutto deth Herm (Eth Herm, Arièja): Neolític Antic o Montbolo
8. Cova Colomera (Sant Esteve de la Sarga, Pallars Jussà): Neolític Antic o Cardiau
9. Cova de Toralla (Serradell, Pallars Jussà):
Neolític Antic o Cardiau
10. La Bòfia de la Vallan (Ordèn, Solsonès):
Neolític Antic o Cardiau
11. Poblat de Vilheneuve-Tolosane (Carbonne, Cominges): Neolític Miei o Chassey
12. Tutto de Niaux (Niaux, Arièja): Neolític Miei o Chassey
13. Feixa del Moro (Juberri, Andorra): Neolític Miei o Chassey
14. Tutto des Eglises (Ussat, Arièja): Neolític Miei
15. Sepulcre de hossa deth Cap de l'Obaga del Gravet (Montanicell, Alt Urgell): Neolític Miei
16. Necropolis de sepulcres de hossa de l'Astinyà (Noves de Segre, Alt Urgell): Neolític Miei

FIGURA 2

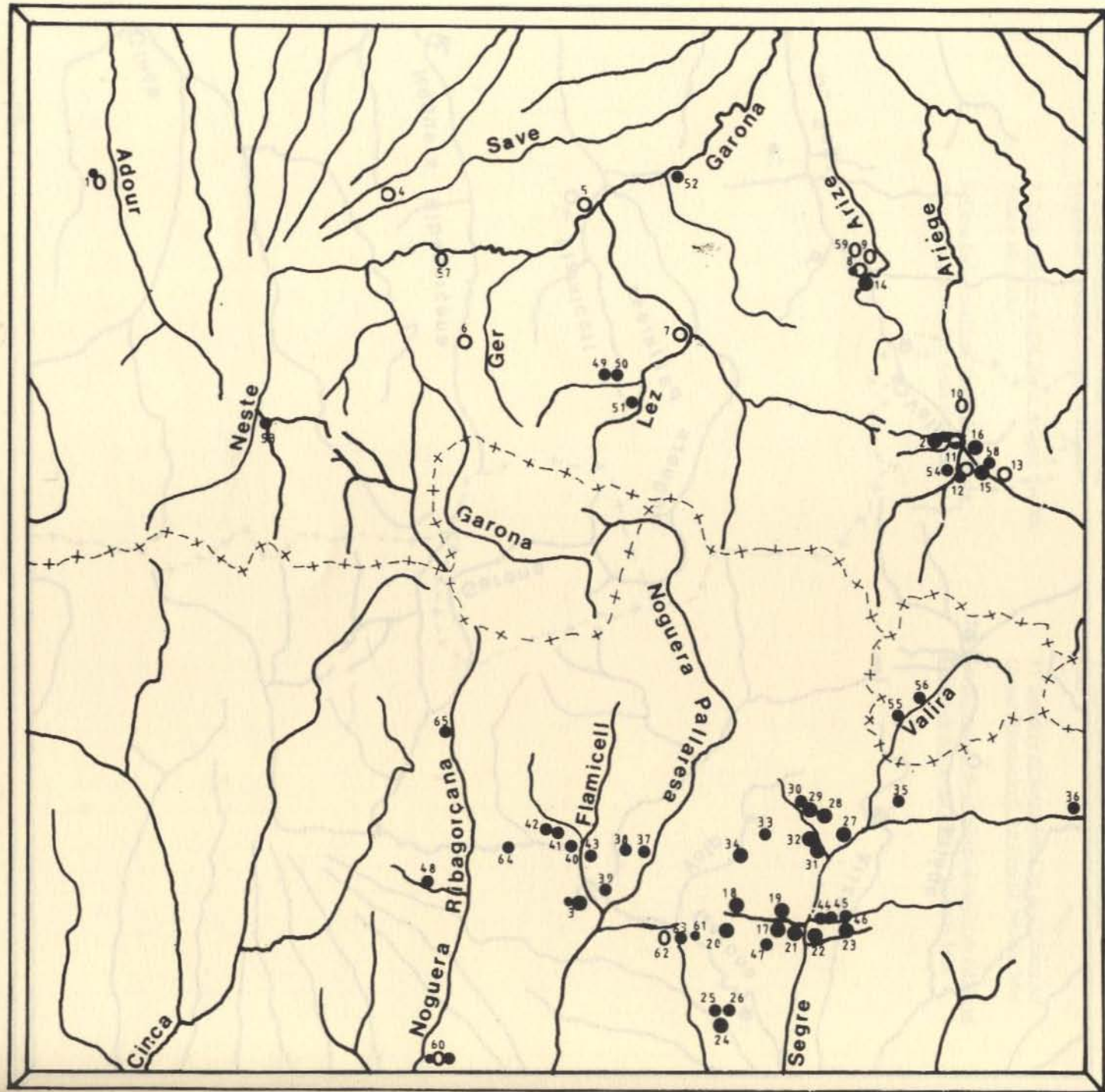

- EPIPALEOLITIC
- NEOLITIC ANTIC
- NEOLITIC MIEI

FIGURA 3

- NEOLITIC FINAU
- CALCOLITIC
- BRONZE ANTIC

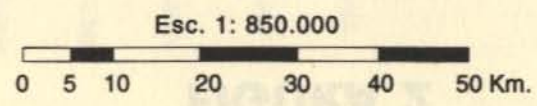

FIGURA 3

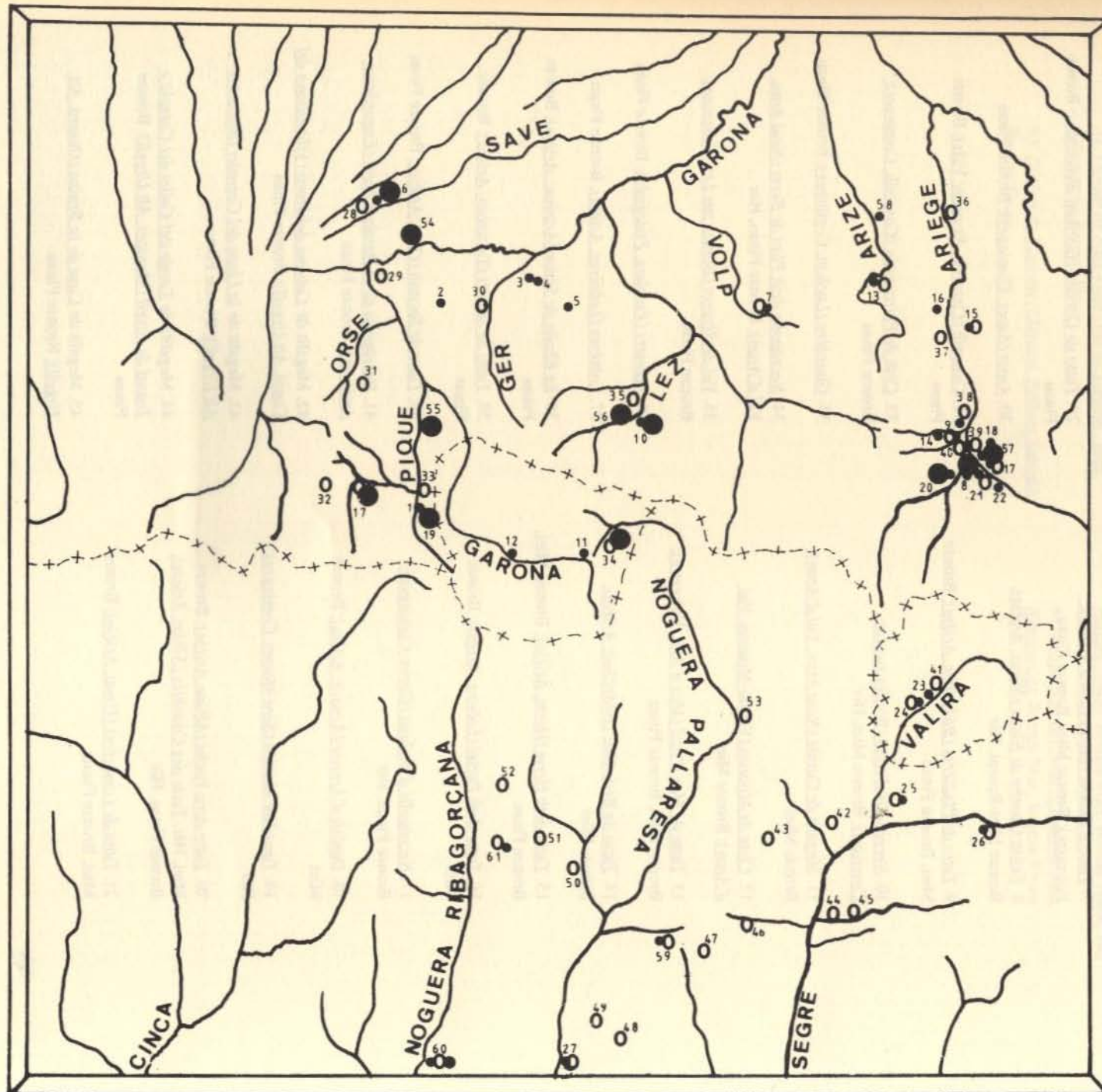
1. Tutto dera Halhiade (Bartrès, Bigorra):
Neolític Finau e Calcolític
2. Tutto de Bédeilhac (Bédeilhac, Arièja):
Neolític Finau e Bronze Antic
3. Cova de Toralla (Serradell, Pallars Jussà):
Neolític Finau e Bronze Antic
4. Tutto de Goerris (Lespugue, Cominges):
Calcolític
5. Tutto dera Torasse (Sant Martory, Cominges):
Calcolític
6. Tutto de Sant Pè d'Ardeth (Ardeth, Cominges):
Calcolític
7. Tutto de Pré de Luc (Sant Gironç, Cosemans):
Calcolític
8. Megalit de Cap deth Poeh (Mas d'Azil, Volvestre): Calcolític, Bronze Antic
9. Megalit de Bidot (Mas d'Azil, Volvestre):
Calcolític
10. Megalit de Peyrogalh (Amplaing, Arièja):
Calcolític
11. Tutto de Rhodes I (Tarascon, Arièja):
Calcolític, Bronze Antic
12. Petita Tutta de Niaux (Niaux, Arièja):
Calcolític, Bronze Antic
13. Tutto de Comboseil (Sinsat, Arièja): Calcolític
14. Tutto de Mas d'Azil (Mas d'Azil, Volvestre):
Bronze Antic
15. Tutto de Lombrives (Lombrives, Arièja):
Bronze Antic
16. Tutto des Eglises (Ussat, Arièja): Bronze Antic
17. Megalits de Cabana de Moro de l'Oliva, Pedra Cabana (El Vilar de Cabó, Alt Urgell):
Bronze Antic
18. Megalit d'Espluga del Molt de Favà (Cap de la Vall, Alt Urgell): Bronze Antic
19. Megalit de Vinya dels Morts (El Vilar de Cabó, Alt Urgell): Bronze Antic
20. Megalit de Roc de la Roquisa (Senyús-Cabó, Alt Urgell): Bronze Antic
21. Megalits de Serrat de les Cobertrades, Cabana del Moro de Colonera, Cabana de Moro del Serrat del Malpàs (El Pujal de Cabó, Alt Urgell): Bronze Antic
22. Megalit de Llagunàs (Fígols d'Organyà, Alt Urgell): Bronze Antic
23. Megalit de Coll de Durau (Perlès, Alt Urgell): Bronze Antic
24. Megalits de Coll de Creus I, Coll de Creus II, Coll de Creus III, Serrat del Camí, Serrat de Cogomera I, Serrat de Cogomera II (Gavarra, Alt Urgell): Bronze Antic
25. Megalits de La Borda de Talustre, La Fossa del Bullidor, Serradell del Bullidor, Clot de Freixa (Valldarqués, Alt Urgell): Bronze Antic
26. Megalits de Cap del Plà de Talustre I, Cap del Plà de Talustre II, Cap del Plà de Talustre III, Coll de Fau I, Coll de Fau II (Valldarqués, Alt Urgell): Bronze Antic
27. Megalit dels Bedolls (Parròquia d'Ortó, Alt Urgell): Bronze Antic
28. Megalit de Cabana dels Moros (Vilamitjana del Cantó, Alt Urgell): Bronze Antic
29. Megalit de Cabana del Moro de Coll de Jou (Carmeniu, Alt Urgell): Bronze Antic
30. Megalit de Cabana dels Moros (Turbiàs, Alt Urgell) e Megalit de Collada d'Orri (Pallerols, Alt Urgell): Bronze Antic
31. Megalits de Cabana del Moro dels Bedolls, Cova del Moro del Cap de la Solana dels Gitanos, Cova del Moro de la Solana del Rei (Noves de Segre, Alt Urgell): Bronze Antic
32. Megalits de Cova del Moro del Clot del Rossinyol, Cabana del Lluís, Solans dels Coms, Sarri (Noves de Segre, Alt Urgell): Bronze Antic
33. Megalit de La Llosa del Corralet (Biscarbó, Alt Urgell): Bronze Antic
34. Megalits de Collada de Plan Fornesa, Cabana Tova (La Guardia de Tahús, Alt Urgell):
Bronze Antic
35. Megalit de Cabana del Moro (Bescaràn, Alt Urgell): Bronze Antic
36. Megalits de La Roca Cobertorassa, Collada d'Orén (Prullans, Alt Urgell): Bronze Antic
37. Megalit de Cabana de la Mosquera (Pujol, Pallars Sobirà): Bronze Antic
38. Megalits de Cabana de Peraula, Cabana de Castellars d'en Pey o d'en Puy (Peracalç, Pallars Sobirà): Bronze Antic

39. Megalit de Cabana de Montsor o La Llosana (Montsor, Pallars Jussà): Bronze Antic
40. Megalit de Cabaneta dels Moros (Cérvoles, Pallars Jussà): Bronze Antic
41. Megalit de Mas Pallarés (Cadolla, Pallars Jussà): Bronze Antic
42. Megalit de La Casa Encantada (Cadolla, Pallars Jussà): Bronze Antic
43. Megalit de La Cabana del Moro (Reguart, Pallars Jussà): Bronze Antic
44. Megalits de Passiró, Tarter del Tossal de Jovell, Serrat dels Quadrats, Tarter del Collet del Cataplà (Muntant, Alt Urgell): Bronze Antic
45. Megalits de Serrat del Vent, Cap del Bosc, La Roca Foradada del Serrat de Truxeu (Muntant, Alt Urgell): Bronze Antic
46. Megalit de Tarter de Coll d'Arnat (Lavansa, Alt Urgell), Megalit de Casa de la Bruixa (Ossera, Alt Urgell): Bronze Antic
47. Megalits de Planells de Fenollet o Fossa del Moro, Devesa del Roget I, Devesa del Roget II, Coll de Faus, Can Colau (Montanissell, Alt Urgell): Bronze Antic
48. Megalits de Cabaneta del Fornó, Cabaneta del Tancat de Dalt (Ribera de Vall, Alta Ribagorça): Bronze Antic
49. Buzan (Buzan, Coserans): Bronze Antic
50. Vilheneuve de Castilhon (Vilheneuve de Castilhon, Coserans): Bronze Antic
51. Montanha de Riveròt (Bòrdes sus Lez, Coserans): Bronze Antic
52. Sant Christaud (Sant Christaud, Cominges): Bronze Antic
53. Hérédèche (Sost en Barosse, Es Quate Vals): Bronze Antic
54. Tutto dera Vache (Alhiat, Ariège): Bronze Antic
55. Balma Margineda (Aixovall, Andorra): Bronze Antic
56. El Cedre (Santa Coloma, Andorra): Bronze Antic
57. Valentine (Valentine, Nebossan): Calcolític
58. Tutto de Fontanet (Ornolac-Ussat es Banhs, Ariège): Bronze Antic
59. Megalit de Brilhaud (Mas d'Azil, Volvestre): Calcolític
60. Cova Colomera (Sant Esteve de la Sarga, Pallars Jussà): Neolític Finau, Calcolític, Bronze Antic
61. Prats de Carreu (Els Prats, Alt Urgell): Neolític Finau
62. Balma Laia (Carreu, Pallars Jussà), Calcolític, Forat Negre (idem): Bronze Antic
63. Cova sepulcral de Forat del Roní (Els Prats, Alt Urgell): Bronze Antic
64. Cova sepulcral de Foradet del Portús (Llastarri, Alta Ribagorça): Bronze Antic
65. Megalits de Les Llagunes, Camp de Bringueró (Vilaller, Alta Ribagorça): Bronze Antic

FIGURA 4

- BRONZE MIEI
- BRONZE FINAU
- HÈR

Esc. 1: 850.000

FIGURA 4

1. Tutto de Sant Mamet (Sant Mamet, Cominges): Bronze Miei
2. Ilhan (Payssos, Cominges): Bronze Miei
3. Tutto de Spugo (Ganties, Cominges): Bronze Miei
4. Tutto de Ganties (Ganties, Cominges): Bronze Miei
5. Sant Sulpice sus Lèze (Cominges): Bronze Miei
6. Tutto dera Vierge (Lespugue, Nebossan): Bronze Miei, Hèr
7. Tutto d'Enlène (Montesquieu Avantès, Volvestre): Bronze Miei, Bronze Finau
8. Petita Caonho de Niaux (Niaux, Arièja): Bronze Miei-Recent, Hèr
9. Tutto de Pladières (Bédeilhac, Arièja): Bronze Miei, Bronze Finau
10. Necròpolis d'Ayer (Bòrdes sus Lez, Coserans): Bronze Miei, Hèr
11. Megalit de Cuyàs (Naut Aran, Val d'Aran): Bronze Miei
12. Cista de Mijaran (Vielha-Mijaran, Val d'Aran): Bronze Miei
13. Tutto de Mas d'Azil (Mas d'Azil, Volvestre): Bronze Miei, Bronze Finau
14. Tutto de Bédeilhac (Bédeilhac, Arièja): Bronze Miei
15. Tutto deth Herm (Herm, Arièja): Bronze Miei, Bronze Finau
16. Tutto deth Portel (Lobens, Arièja): Bronze Miei
17. Necròpolis d'Arihoat (Garin, Cominges): Bronze Finau, Hèr
18. Dipòsit d'Arnave (Arnave, Arièja): Bronze Miei
19. Tumul de Matara (Sant Mamet, Cominges): Hèr
20. Tutto dera Vache (Alhiat, Arièja): Bronze Miei, Hèr. Tutto des Caonhiès (Alhiat, Arièja): Bronze Finau, Hèr
21. Tutto de Lombrives (Ussat, Arièja): Bronze Miei, Bronze Finau
22. Boan (Boan, Arièja): Bronze Miei
23. El Puy (Andorra): Bronze Miei
24. El Cedre (Santa Coloma, Andorra): Bronze Miei, Bronze Finau
25. Megalit de Cabana del Moro (Bescajàn, Alt Urgell): Bronze Miei, Bronze Finau
26. Cova sepulcral de les Encantades (Toloriu, Alt Urgell): Bronze Miei, Bronze Finau
27. Cova dels Muricecs (Llimiana, Pallars Jussà): Bronze Miei, Bronze Finau
28. Tutto des Arpons (Lespugue, Nebossan): Bronze Finau
29. Tutto de Gordan (Gordan, Nebossan): Bronze Finau
30. Aspet (Aspet, Cominges): Bronze Finau
31. Casarilh (Casarilh, Es quate Vals): Bronze Finau
32. Còth de Pèirasorda (Casarilh, Cominges): Bronze Finau
33. Guardèra (Luchon, Cominges): Bronze Finau
34. Necròpolis deth Plan de Beret (Naut Aran, Val d'Aran): Bronze Finau, Hèr
35. Val de Riverot (Bòrdes sus Lez, Coserans): Bronze Finau
36. Pamiers (Pamiers, Pèdagués): Bronze Finau
37. Lobières (Lobières, Arièja): Bronze Finau
38. Es Ebolis de Sédor (Arinhac, Arièja): Bronze Finau
39. Tutto de Sabart (Tarascon, Arièja): Bronze Finau
40. Tutto de Sacanh (Quie, Arièja): Bronze Finau
41. Necròpolis de la Borda d'Aleix (Engordany, Andorra): Bronze Finau
42. Megalit de Cabana del Moro (Vilamitjana del Cantó, Alt Urgell): Bronze Finau
43. Megalit de la Llosa del Corralet (Biscarbó, Alt Urgell): Bronze Finau
44. Megalits de Tartèr del Collet del Cataplà e Tossal de Jovell (Muntant, Alt Urgell): Bronze Finau
45. Megalit de Casa de la Bruixa (Ossera, Alt Urgell): Bronze Finau

46. Dipòsit de Cabó (Cabó, Alt Urgell): Bronze
Finau

47. Necròpolis de Senyús (Senyús, Alt Urgell):
Bronze Finau

48. Dipòsit de Toló (Sant Salvador de Toló,
Pallars Jussà): Bronze Finau

49. Dipòsit d'Aransís (Aransís, Pallars Jussà):
Bronze Finau

50. Cova de les Llenes (Erinyà, Pallars Jussà):
Bronze Finau

51. Cova de Canals (Pinyana, Alta Ribagorça):
Bronze Finau

52. Dipòsit de Sant Aleix (Viu de Llevata, Alta
Ribagorça): Bronze Finau

53. Dipòsit de Llavorsí (Llavorsí, Pallars Sobirà):
Bronze Finau

54. Necròpolis de Labeth (Bòrdes sus Rivière,
Nebosson): Hèr

55. Necròpolis de Baren (Baren, Cominges): Hèr

56. Dipòsit des Arz (Uchentein, Coseirans): Hèr

57. Tutto des Eglises (Ussat, Arièja): Bronze
Miei. Sepultura des Carrils de Bacher (Ussat,
Arièja): Hèr

58. Tutto de Coly (Campanhe sus Arize,
Volvestre): Bronze Miei

59. Forat Negre (Carreu, Pallars Jussà): Bronze
Miei, Bronze Finau

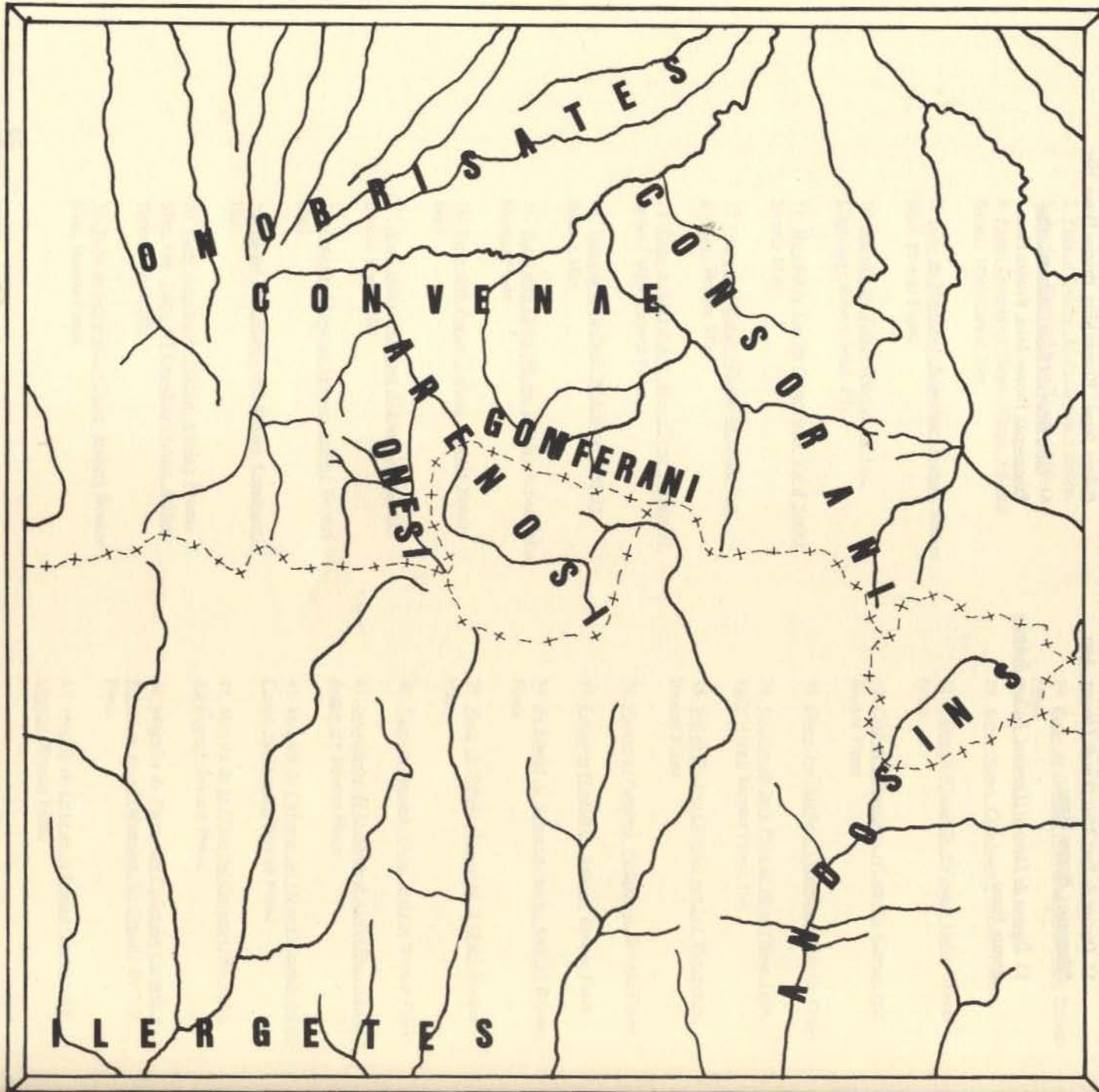
60. Cova Colomera (Sant Esteve de la Sarga,
Pallars Jussà): Bronze Miei, Bronze Finau, Hèr

61. Cova Gran del Salat (Llastarri, Alta
Ribagorça): Bronze Miei, Bronze Finau

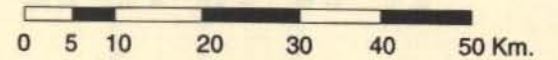

FIGURA 5

POBLES QU'OCUPEREN
ETH PIRENÈU E ETH
PRE-PIRENÈU CENTRAU
DURANT ERA PROTO-
ISTORIA

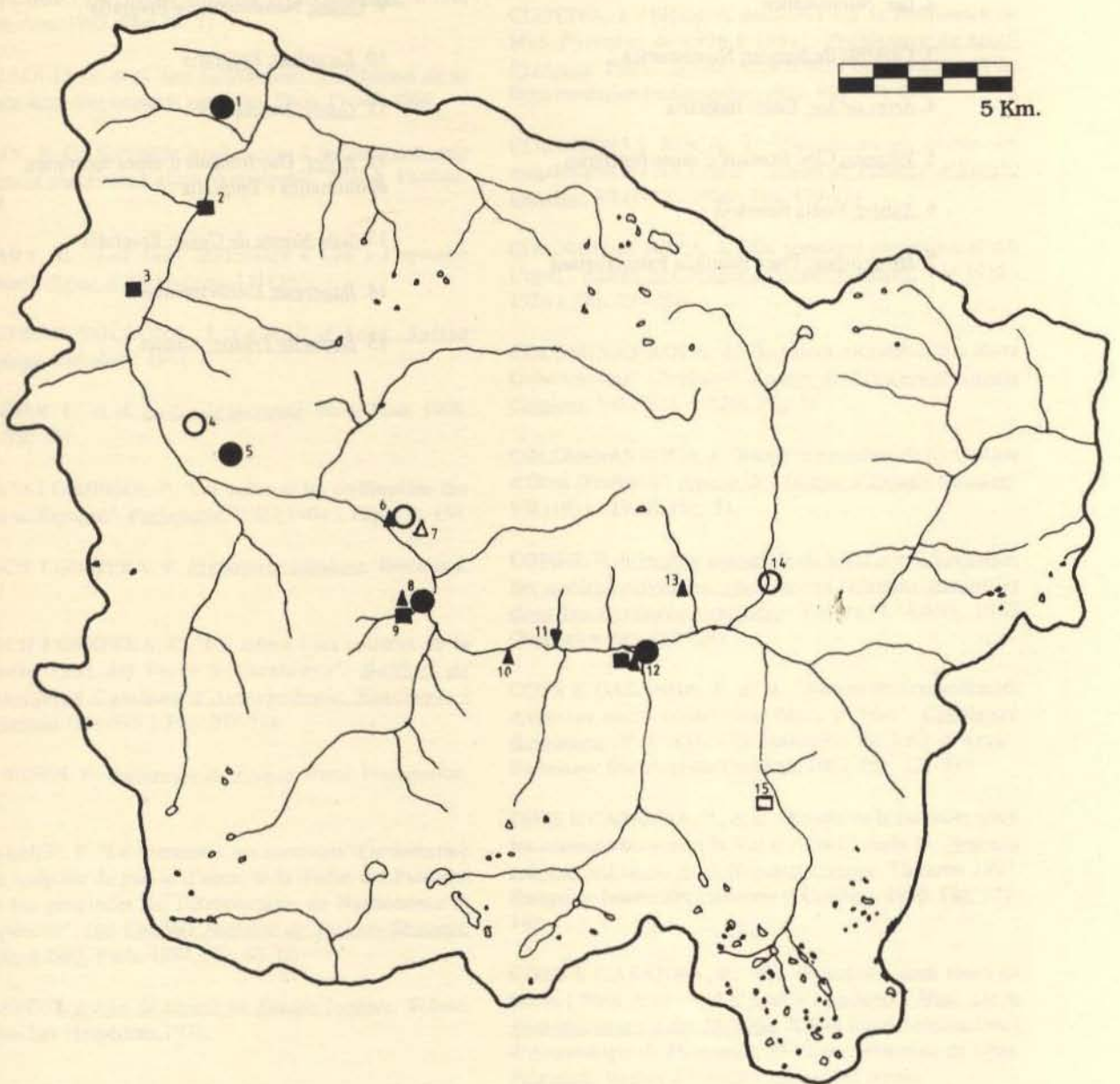
Esc. 1: 850.000

FIGURA 6

ETAPA ROMANA

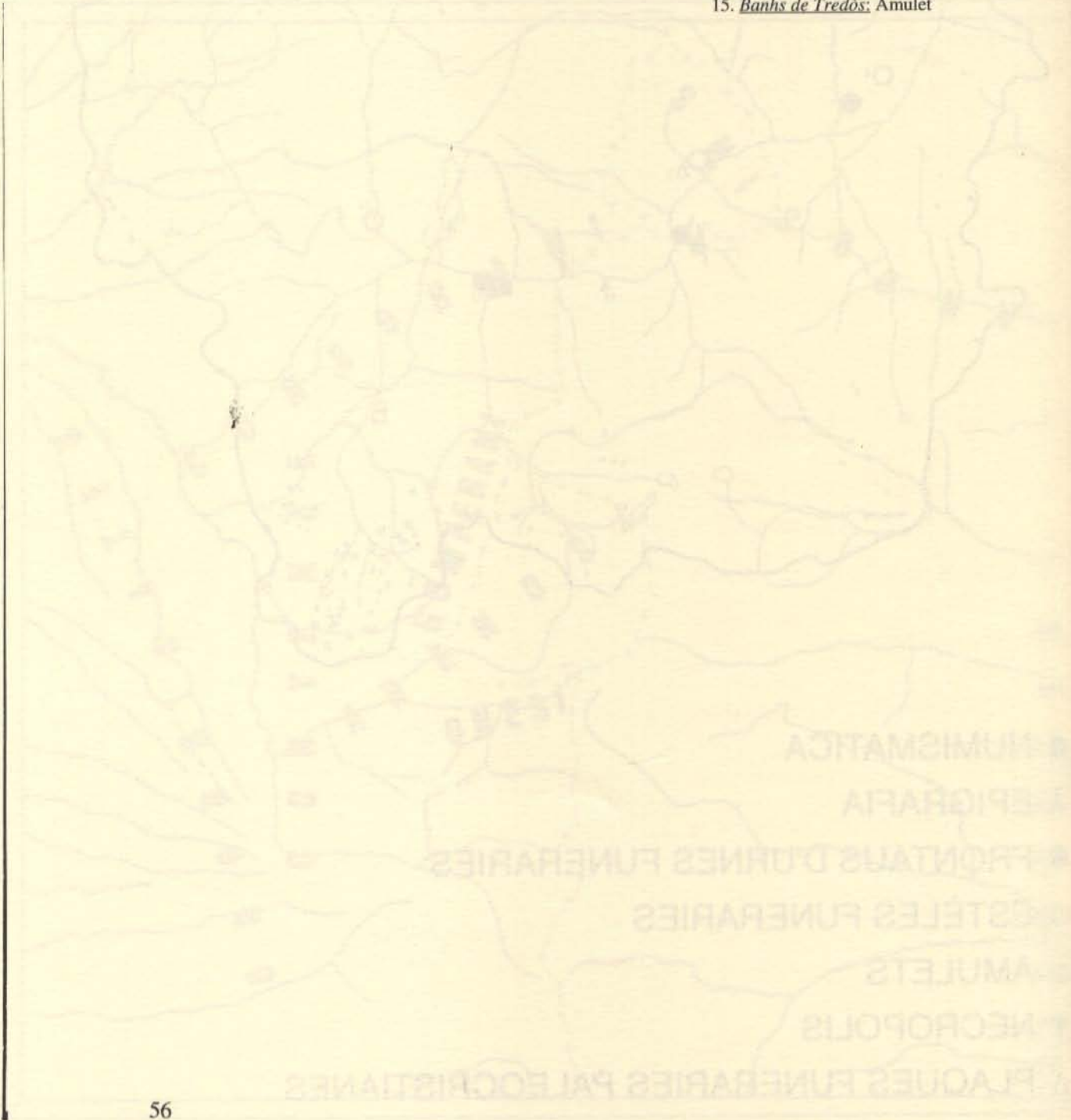

- NUMISMATICA
- ▲ EPIGRAFIA
- FRONTAUS D'URNES FUNERARIES
- ESTÈLES FUNERARIES
- AMULETS
- ▼ NECROPOLIS
- △ PLAQUES FUNERARIES PALEOCRISTIANES

FIGURA 6

1. Bausen: Frontau d'urna funerària
2. Les: Numismatica
3. Casteràs de Bossòst: Numismatica
4. Arres de Jos: Estèla funerària
5. Vilamòs: Cinc frontaus d'urnes funeràries
6. Aubèrt: Estèla funerària
7. Montcorbau: Placa funerària Paleocristiana
8. Gausac: Tres frontaus d'urnes funeràries
9. Casau: Numismatica e Epigrafia
10. Escunhau: Epigrafia
11. Garòs: Necropòlis
12. Arties: Dus frontaus d'urnes funeràries, numismatica e Epigrafia
13. Sant Martin de Gessa: Epigrafia
14. Bagergue: Estèla funerària
15. Banhs de Tredòs: Amulet

BIBLIOGRAFIA:

- ANDRE, J. "La Balma Margineda. Les coquilles temoins des climats". *Dossiers / Histoire et Archeologie*, nº 96, Juillet-Aout 1985. Pág. 30-31.
- BAILLOUD, G. et al. *Les Civilisations néolithiques de la France dans leur contexte européen*. París: Picard, 1950.
- BAHN, P. G. *Pyrenean prehistory. A palaeoeconomic survey of the French sites*. Warminster: Aris & Phillips, 1983.
- BARRY, E. "Les eaux thermales a Lez a l'epoque romaine". *Revue d'Archeologie*, I (1856).
- BELTRAN SOLSONA, J. *La Vall d'Aran, Suissa Catalana*. Barcelona: 1931.
- BONNAR, L., et al. *La Gaule thermale*. París: Plon, 1908. Pág. 350-351.
- BOSCH I GIMPERA, P. "Les celtes et les civilisations des urnes en Espagne". *Préhistoire*, VIII (1904), Pág. 121-154.
- BOSCH I GIMPERA, P. *Prehistoria catalana*. Barcelona: 1917.
- BOSCH I GIMPERA, P. "Els celtes i les cultures de la primera Edat del Ferro a Catalunya". *Butlletí de l'Associació Catalana d'Antropologia, Etnologia i Prehistoria*, III (1925), Pág. 207-214.
- BOURDIER, F. *Préhistoire de France*. París: Flammarion, 1967.
- BRAEMER, F. "Le commerce, les materiaux d'architecture et du sculpture de part et d'autre de la chaîne des Pyrénées dans les provinces de Tarraconaise, de Narbonense et d'Aquitaine". *106 Congrès National de Sociétés-Savantes, Perpinyà 1981*. París: 1984, Pág. 57-72.
- BRIARD, J. *L'Age du bronze en Europe barbare*. Tolosa: Edition Les Hespérides, 1976.
- BROCHIER, J. E. "La Balma Margineda. Ce que nous apprennent les sediments". *Dossiers / Histoire et Archeologie*, nº 96, Juillet-Aout 1985. Pág. 16-18.
- CANTURRI, P., et al. "Feixa del Moro. Une tombe Neolithique en ciste". *Dossiers / Histoire et Archeologie*, nº 96, Juillet-Aout 1985. Pág. 33-34.
- CANTURRI, P., et al. "Age du Bronze. Les sept gisements du Cedre. La vie a l'Age du Bronze. Un four de potier decouvert". *Dossiers/Histoire et Archeologie*, nº 96, Juillet-Aout 1985. Pág. 36-45.
- CASTANY, J., et al. "La Bòfia de la Vall dan (Ordèn, Solsonès) i el Neolític Antic del Pre Pirineu Lleidatà". *Ilerda Humanitats*, núm. L (1992-1993), Pág. 61-93.
- CLOTTE, J. "Les civilisations du Paléolithique supérieur dans les Pyrénées". *Préhistoire de Midi-Pyrénées*. París, Tolosa: C.N.R.S., Centre Régional de Documentation Pédagogique, 1982. Pág. 68-85.
- CLOTTE, J. "Eléments nouveaux sur la Préhistoire de Midi-Pyrénées de 1976 à 1981". *Préhistoire de Midi-Pyrénées*. París, Tolosa: C.N.R.S., Centre Régional de Documentation Pédagogique, 1982. Pág. 171-215.
- COLOMINAS ROCA, J. "Sepulcres en cistes no megalítics a l'Alt Urgell". *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, VI (1915 - 1920), Pág. 470-471.
- COLOMINAS ROCA, J. "Els sepulcres megalítics al'Alt Urgell". *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, VI (1915 - 1920), Pág. 493-500.
- COLOMINAS ROCA, J. "Sepulcre megalític "La Roca Cobertorrassa" (Prullans). *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, VII (1921 - 1926), Pág. 50
- COLOMINAS ROCA, J. "Sepulcre megalític de La Collada d'Oren (Prullans)". *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, VII (1921 - 1926), Pág. 51.
- COMET, R. *L'enclave espagnole du Val d'Aran. Son passé. Ses anciens privilèges, coutumes et relations pastorales dans les Pyrénées centrales*. Tolosa: L'Adret, 1985 (Reedición dera de 1929).
- COTS E CASANHA, P. et al. "Xarxes de comunicació. Aspectes socio-econòmics. Marc jurídic". *Catalunya Romànica*, Vol. XIII (El Solsonès. La Vall d'Aran). Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1987. Pág. 327-333.
- COTS E CASANHA, P., et al. "Estado de la cuestión sobre las comunicaciones en la Val d'Aran (Lleida)". *Simposio sobre la red viaria en la Hispania romana*, Tarazona 1987. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 1990. Pág. 131-142.
- COTS E CASANHA, P. "Era necropolis deth Haro de Garòs (Naut Aran - Val d'Aran)". *Cultures i Medi. De la Prehistòria a l'Edat Mitjana*, X Col.loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. 10-12 de Novembre de 1994. Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans, en prensa.
- CURA, M., et al. *Sepulcros megalítics de la Vall de Cabó (Alto Urgel, Lérida)*. Barcelona: Instituto de Arqueología y Prehistoria, Universidad de Barcelona, 1971. (Corpus de Sepulcros Megalítics, 7).
- CURA, M. "Los sepulcros megalítics de Cortiuda (Peramola - Alt Urgell)". *Pirineos*, 102 (1971), Pág. 93-99.
- CURA, M. "Una cuenta de pasta vítrea procedente de un sepulcro megalítico de l'Alt Urgell". *Ampurias*, 35 (1973), Pág. 213-215.
- CURA, M. "Consideraciones sobre los enterramientos en cistas neolíticas y su evolución posterior en Catalunya". *Actas del XIII Congreso Nacional de Arqueología, Huelva, 1973*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico, 1975.

- CURA, M. "Nous sepulcres megalítics a la comarca de l'Alt Urgell". *Ilerda*, XLVI (1985), Pág. 27-31
- DECHELETTE, J. *Manuel d'archéologie préhistorique, celtique et gallo-romaine*. París: Picard, 1924. (Archéologie préhistorique, t. I).
- DECHELETTE, J. *Premier Age du Fer. Epoque de Hallstatt*. París: Editions Auguste Picard, 1988 (Reimpression dera edicion de 1927). (Manuel d'Archéologie Préistorique et Celtique, 3).
- DIEZ-CORONEL, L. "Una sepultura del Bronce en Viella (Lérida)". *Miscelánea Arqueológica, XXV Aniversario de los Cursos Internacionales de Prehistoria y Arqueología de Ampurias* (1974), Pág. 303-309.
- DIEZ-CORONEL, L. "El arte romano rústico del Valle de Aran y sus pervivencias medievales". *Ilerda*, XXXIX (1976). Pág. 161-203.
- DUDAY, H. "La population de la France méditerranéenne dans le Languedoc et le Roussillon". *Laguens La Préhistoire française*. París: C.N.R.S., t. II, 1976. Pág. 129-132.
- FABRE, G. *La présence romaine entre l'Adour et les Pyrénées*. Pau: Annales du Centre Départemental de Documentation Pédagogique des Pyrénées Atlantiques, 1980.
- FUSTE, M. "Antropología de las poblaciones pirenaicas durante el período Neo-Eneolítico". *Trabajos del Instituto Bernardino de Sahagún*, XIV, núm. 4 (1955), Pág. 109-135
- FUSTE, M. "Estado actual de la antropología prehistórica de la Península". *I Symposium de Prehistoria de la Península Ibérica*, Pamplona: 1960. Pág. 363-382
- FUSTE, M. "Antropología prehistórica de la región catalana". *II Symposium de Prehistoria Peninsular. Problemas de la prehistoria y arqueología catalanas*. Barcelona: 1963.
- GALLART I FERNANDEZ, J. et al. *El dipòsit de bronzes de Llavorsí, Pallars Sobirà*. Barcelona: Departament de Cultura. 1991 (Excavacions Arqueològiques a Catalunya, 10).
- GEDDES, D., et al. "La Balma Margineda. Animaux sauvages et animaux domestiques". *Dossiers / Histoire et Archeologie*, nº 96, Juillet-Aout 1985. Pág. 28-30.
- GIOT, P. R. "Dolmens et menhirs. Le phénomène mégalithique en France". *Laguens La Préhistoire française*. París: C.N.R.S., t. II, 1976. Pág. 202-210.
- GONZALEZ I PEREZ, J. R. et al. "Noves coves prehistòriques a les Serres de Carreu i de Sant Joan (Pallars Jussà - Alt Urgell)". *Ilerda*, XLVII, 1986, Pág. 65-79.
- GONZALEZ I PEREZ, J. R. "Prospecció arqueològica a la Serra de Sant Gervàs (Alta Ribagorça)". *Congreso Internacional Historia de los Pirineos*. Cervera, Noviembre 1988. Madrid: U.N.E.D., 1991. Pág. 301-320.
- GOURDON, m. "Les tumuli du Plan de Béret, Espagne". *Matériaux*, XIII, 1878, Pág. 130-131
- GOURDON, M. "Les sépultures du Val d'Aran". *Bulletin de la Société Ramond* (1879), Pág. 79-83.
- GOURDON, M. *A travers l'Aran. Itineraire d'un touriste*. París: G. Charpentier et Cie, 1884.
- GOURDON, M. "Les Cromlecks de Béret". *Revue de Comminges*, XXXV (1921 - 1924), Pág. 153-154.
- GUERRERO SALA, L.A. "El índice cefálico en la prehistoria de la Cataluña central". *Actas del XIII Congreso Nacional de Arqueología, Huelva, 1973*. Zaragoza: Instituto Fernando el Católico, 1975. Pág. 185-189.
- GUILAINE, J. *La Civilisation du vase campaniforme dans les Pyrénées françaises*. Carcasona: Gabelle, 1967.
- GUILAINE, J. *L'Age du Bronze en Languedoc Occidental, Roussillon, Ariège* París: C.N.R.S., Editions Klincksieck, 1972. (Mémoires de la Société Préhistorique Française, 9).
- GUILAINE, J. *La Balma de Montbolo et le néolithique de l'Occident méditerranéen*. Tolosa: Institut pyrénéen d'études anthropologiques, 1974.
- GUILAINE, J., et al. "Les civilisations néolithiques en Languedoc". *Laguens de La Préhistoire Française*. París: C.N.R.S., T. II, 1976. Pág. 267-278.
- GUILAINE, J. *Premiers bergers et paysans de l'Occident méditerranéen*. París - La Haye: Mouton, 1976.
- GUILAINE, J. "La civilisation des gobelets campaniformes dans la France méridionale". *IX Congrès Union Internationale des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques. Colloque XXIV. La civilisation des vases campaniformes*. Niza: 1976, Pág. 197-215.
- GUILAINE, J. *L'abri Jean Cros. Essai d'approche d'un groupe humain du néolithique ancien dans son environnement*. Tolosa: Centre d'anthropologie des sociétés rurales, 1979.
- GUILAINE, J. "Les civilisations néolithiques dans les Pyrénées". *Préhistoire de Midi Pyrénées*. París-Tolosa: C.N.R.S., Centre Régional de Documentation Pédagogique, 1982. Pág. 116-127.
- GUILAINE, J. "Les civilisations de l'Age du Bronze dans les Pyrénées". *Préhistoire de Midi-Pyrénées*. París, Tolosa: C.N.R.S., Centre Régional de Documentation Pédagogique, 1982. Pág. 141-150.
- GUILAINE, J. *La France d'avant la France. Du Néolithique à l'âge du Fer*. Poitiers: Hachette Littérature, 1983 (La Mémoire du Temps).
- GUILAINE, J., et al. "La Balma Margineda. Aux origines du peuple Andorran. Evolution des armes et des outils. Galets peints et galet grave. Les premiers paysans" *Dossiers/ Histoire et Archeologie*, nº 96, Juillet-Aout 1985. Pág. 10-15, 18-22, 31-33

- HATT, J. J. *Les monuments funéraires gallo romains du Comminges et du Couserans*. Tolosa: 1956. Pág. 54.
- LABROUSSE, M. *Toulouse antique des origines à l'établissement des Wisigoths*. París: De Boccard, 1968.
- LARA PEINADO, F. *Lérida romana*. Lérida: Ediciones Dilagro, 1973 (Cultura Ilerdense, Serie Arte e Historia).
- LARA PEINADO, F. *La religión y el culto romano en las tierras de Lérida*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1976 (Cátedra de cultura catalana "Samuel Gili i Gaya, XXIV).
- LEROYER, Ch. "La Balma Margineda. Les pollens". *Dossiers / Histoire et Archeologie*, nº 96, Juillet-Aout 1985. Pág. 22-23.
- LIZOP, R. *Le Comminges et le Couserans avant la domination romaine*. Tolosa, París: 1931. Pág. 141.
- LIZOP, R. *Histoire de deux cités Gallo romaines. Les Convenae et les Consoranni (Comminges et Couserans)*. Tolosa, París: Edouard Privat & Henri Didier, 1931 (Bibliothèque Méridionale, 2ª Serie, Tomo XXV).
- LLOVERA, X., et al. "Juberri (Andorra): un exemple de centre receptor i de comerç de joies cap a l'any 3000 a.C.". *Les joies de la prehistòria*. Andorra: Govern d'Andorra, 1991. Pág. 20-24
- LUMLEY, H. de "Les premières industries humaines dans les Pyrénées et le Bassin de la Garone". *Préhistoire de Midi-Pyrénées*. París Tolosa: C.N.R.S., Centre Régional de Documentation Pédagogique, 1982. Pág. 29 30.
- MALUQUER DE MOTES, J. "La cerámica con asas de apéndice de botón y el final de la cultura megalítica del nordeste de la Península". *Ampurias*, IV (1942), Pág. 171 188.
- MALUQUER DE MOTES, J. "La estratigrafía arqueológica de la cueva de Toralla (Lérida)". *Ampurias*, VI (1944), Pág. 39-58.
- MALUQUER DE MOTES, J. "La provincia de Lérida durante el Eneolítico, Bronce y Primera Edad del Hierro". *Ilerda*, V (1945), Pág. 173-245.
- MALUQUER DE MOTES, J. "Las culturas hallstáticas en Cataluña". *Ampurias*, VII-VIII (1945 - 1946), Pág. 115 - 184.
- MALUQUER DE MOTES, J. "Notas sobre la cultura pirenaica catalana". *Pirineos*, IV, 7 (1948), Pág. 113-124.
- MALUQUER DE MOTES, J. *Investigaciones arqueológicas en el Pallars. I. La cueva de Toralla*. Zaragoza: C.S.I.C., Instituto de Estudios pirenaicos, 1949. (Monografías del Instituto de Estudios Pirenaicos)
- MALUQUER DE MOTES, J. "La población prehistórica del Pallars según los resultados de las investigaciones del Instituto de Estudios Pirenaicos". *Actas del I Congreso Internacional de Pirenaístas*. Zaragoza: Instituto de Estudios Pirenaicos, 1950. Pág. 7-15.
- MALUQUER DE MOTES, J. *Investigaciones arqueológicas en el Pallars. II. La cueva sepulcral del Forat Negre de Serradell (Lérida)*. Zaragoza: C.S.I.C., Instituto de Estudios Pirenaicos, 1951 (Monografías del Instituto de Estudios Pirenaicos).
- MALUQUER DE MOTES, J. *Investigaciones arqueológicas en el Pallars. III. La Cueva de les Llenes de Eriñá (Lérida)*. Zaragoza: C.S.I.C., 1951 (Monografías del Instituto de Estudios Pirenaicos, Prehistoria y Arqueología 7, Nº general 54)
- MALUQUER DE MOTES, J. "Prehistoria de Andorra". *Zephyrus*, XIII (1962), Pág. 5-30.
- MALUQUER DE MOTES, J. "Arquitectura megalítica pirenaica". *Arquitectura megalítica y ciclópea catalano-baleare*. Barcelona: 1965, Pág. 25-40.
- MALUQUER DE MOTES, J. "El desarrollo de la Primera Edad del Hierro". *II Symposium de Prehistoria Peninsular. Problemas de Prehistoria y Arqueología Catalanas*. Barcelona: 1965, Pág. 53-69.
- MARCO SIMON, F. "Sobre iconografía indígena de los pueblos pirenaicos". *Els pobles pre-romans del Pirineu*. II Col.loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà, 1976. Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans, 1978. Pág. 301-314.
- MARINVAL, P. "La Balma Margineda. Cueillette et agriculture". *Dossiers / Histoire et Archeologie*, nº 96, Juillet-Aout 1985. Pág. 25-27.
- MARQUEZ PEREZ DE AGUIAR, M. *Memoria acerca del Valle de Aran*. Girona: Puigblanquer, 1878. Pág. 11-12.
- MARTI I JUSMET, F. "Las hachas de bronce en Cataluña". *Ampurias*, 31-32 (1969 - 1970), Pág. 105-151.
- MARTIN BUENO, "Vías de comunicación y romanización en el Alto Aragón". *Els pobles pre-romans del Pirineu*. II Col.loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà, 1976. Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans, 1978, Pág. 275-282.
- MARTIN, A. "El grupo de Veraza en Cataluña". *Actas del XIV Congreso Nacional de Arqueología de Vitoria, 1975*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 1977. Pág. 341-354.
- MAY, R. *Saint-Bertrand-de-Comminges (Antique Lugdunum Convenarum). Le point sur les connaissances*. París, Tolosa: Ministère de la Culture, Direction des Antiquités Historiques, Midi Pyrénées, 1986.
- MAYA, J. L. "Análisis de la situación anterior al establecimiento de la cultura ilergete". *Ampurias*, 38-40 (1976-1978), Pág. 449-462.
- MAYA, J. L. "Las necrópolis tumulares". *Els pobles pre-romans del Pirineu*. II Col.loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà, 1976. Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans, 1978, Pág. 83-96.
- MAYA, J. L. *Lérida Prehistórica*. Lleida: Edicions Dilagro,

- 1977 (Cultura Ilerdense, Serie Arte e Historia).
- MAYA, J. L. "Nuevos vasos polípodos pirenaicos en Cataluña". *Trabajos de Prehistoria*, 40 (1983), Pág. 59-84.
- MAYA, J. L. "Incineració i ritual funerari a les valls del Segre i del Cinca". *Cota Zero*, 2, Pág. 39-47
- MAYER, M., et al. *Inscriptions romaines de Catalogne. Vol. II. Lerida I*. Paris: Centre Pierre Parfs, Universitat Autònoma de Barcelona, 1985.
- MOHEN, J.P., et al. *Les nécrolopes hallstattiennes de la région d'Arcachon*. Madrid: 1970. (Bibliotheca Praehistorica Hispana, XI).
- MOHEN, J. P. "Tumulus des Pyrénées françaises". *Els pobles pre-romans del Pirineu*. II Col.loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà, 1976. Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans, 1978, Pag. 97-108.
- MOHEN, J. P. "Les civilisations de l'Age du Fer dans les Pyrénées". *Préhistoire de Midi Pyrénées*. París, Tolosa: C.N.R.S., Centre Régional de Documentation Pédagogique, 1982. Pág. 163-170.
- MOHEN, J. P. *L'Age du Fer en Aquitanie du VIII e. au IIIe. siècle av. JC.* (Mémoires de la Societé Préhistorique Française, XIV).
- MULLER, A. "Découvertes préhistoriques dans les Pyrénées". *Archéologia*, 122, 1978, Pag. 69-71.
- MULLER, A. "Les anciennes découvertes protohistoriques du pays du Luchon". *104 Congrès Nationale de la Fédération des Sociétés Savantes*. Bordeaux, 1979, Pag. 15-33.
- MULLER, A. "Les cercles de pierres protohistoriques dans les Pyrénées". *Oskitania*, I (1980).
- MULLER, A. *La nécropole pyrénéenne en "Cercle de Pierres" d'Arihouat à Garin (Haute - Garona)*. S.I.: Ed. Vesuna, 1985 (Archéologies, 1)
- MUÑOZ AMILIBIA, A. M. *La cultura neolítica catalana de los "sepulcros de fosa"*. Barcelona: Universidad de Barcelona, Instituto de Arqueología y Prehistoria, 1965. (Publicaciones eventuales, 9).
- PADRO I PARCERISA, J. et al. "Treballs arqueològics a la Cova Colomera o de les Gralles (Sant Esteve de la Sarga - Mur, Pallars Jussà)". *Excavacions arqueològiques d'urgència a les comarques de Lleida*. Barcelona: Departament de Cultura. 1989 (Excavacions Arqueològiques a Catalunya, 9). Pag. 9-68.
- PERICOT I GARCIA, L. *Los sepulcros megalíticos catalanes y la cultura pirenaica*. Barcelona: C.S.I.C., Instituto de Estudios pirenaicos, 1950. (Monografías del Instituto de Estudios Pirenaicos. Prehistoria y Arqueología 4. Nº. General 31)
- PIGGOT, S., et al. *La France de la Préhistoire*. London: Tallandier, 1973.
- PUIG I CADAFALCH, J. *L'arquitectura romana a Catalunya*. Barcelona: 1934. Pág. 385.
- RAURET, A. M. *La metalurgia del bronce durante la Edad del Hierro*. Barcelona: Universidad de Barcelona, Instituto de Arqueología y Prehistoria, 1976. (Publicaciones eventuales, 25).
- REGLA CAMPISTOL, J. *Francia, la Corona de Aragón y la Frontera Pirenaica. La lucha por el Valle de Aran (Siglos XIII-XIV)*. Madrid: C.S.I.C., Escuela de Estudios Medievales, 1951 (Publicaciones de la Sección de Barcelona, 13).
- RIGOIR, J. *La Céramique Paléochrétienne Sigillée Grise*. 1960.
- RIGOIR, J. "Les Sigillées Paléochrétiennes Grises et Orangées". *Gallia*, núm. XXVI (1968), pag. 177 - 244.
- RIGOIR, J. "Les Derivées des Sigillées Paléochrétiennes en Espagne". *Rivista di Studi Liguri* (1971).
- RODRIGUEZ I DUQUE, J. I. et al. "Troballa d'uns monuments megalítics a l'Alta Ribagorça". *Estat actual de la recerca arqueològica a l'istme pirinenc*. 4 Col.loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà. 23-25 d'Octubre de 1980. Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans, 1982. Pag. 135-144.
- ROUCHE, M. "Les relations transpyrénéennes du Vè au VIIè siècle". *Les communications dans la Péninsule Ibérique au Moyen-Age*. Colloque de Pau, 1980. París: C.N.R.S., 1981. Pág. 12-20.
- ROVIRA I PORT, J. "Los vasos polípodos en Catalunya y el País Valenciano". *Cuadernos de Prehistoria y Arqueología Castellonense*, 3 (1976), Pág. 117-132.
- ROVIRA I PORT, J. "El Bronze Final a la vessant Sud del Pirineu català". *Els pobles pre-romans del Pirineu*. II Col.loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà 1976. Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans, 1978. Pág. 47-56.
- ROVIRA I PORT, J. "La penetració durant el Bronze Final de les influències Nord-pirinenques cap a l'interior de Catalunya i el seu impacte". *Els pobles pre-romans del Pirineu*. II Col.loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà 1976. Puigcerdà: Institut d'Estudis Ceretans, 1978. Pág. 69-82.
- ROVIRA I PORT, J., et al. "Reflexiones sobre "economía" prehistórica aplicada a los grupos culturales del Este peninsular: El modo doméstico de producción". *Informació Arqueològica*. 33-34, Volum VI, maig-desembre 1980. Pág. 48-52.
- SACAZE, J. *Inscriptions antiques des Pyrénées. 2ª Serie. I. II*. Tolosa: Bibliotheque Meridionale, 1892.
- SERRA I RAFOLS, J. de C. "Exploració arqueològica al Pallars". *Butlletí de l'Associació Catalana d'Antropologia, Etnologia i Prehistòria*, I (1923), Pág. 69-84.
- SERRA I RAFOLS, J. de C. "Sepulcre megalític "La Llosa

del Corralet (Biscarbó)". *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, VII (1921 - 1926), Pág. 47-49.

SERRA I RAFOLS, J. de C. "El estudio de la cultura megalítica catalana". *Archivo de Prehistoria Levantina*, V (1954), Pág. 23-34.

SERRA I VILARO, J. *El vas campaniforme a Catalunya i les coves sepulcrales eneolíticas*. Solsona: 1923 (Musaeum Archaeologicum Dioecesanum).

SERRA I VILARO, J. *Civilització megalítica a Catalunya. Contribució al seu estudi*. Solsona: 1927 (Musaeum Archaeologicum Dioecesanum)

SHULTEN, A. *Fontes Hispanae Antiquae*, Vol. IV. Pág. 244.

SIMONNET, R. "Les civilisations de l'Épipaléolithique et du Mésolithique dans les confins pyrénéens de la Gascogne et du Languedoc". *Préhistoire de Midi-Pyrénées*. París, Tolosa: C.N.R.S., Centre Régional de Documentation Pédagogique, 1982. Pág. 94-101.

SIMONNET, R. *Préhistoire d'Ariège*. Foix: Centre Départemental de Documentation Pédagogique.

TARRADELL, M. "Las primeras civilizaciones con metal (Eneolítico - Bronce)". *II Symposium de Prehistoria Peninsular. Problemas de la Prehistoria y de la Arqueología catalanas*. Barcelona: 1962, Pág. 39-51.

TAVOSO, A. "Les civilisations du Paléolithique inférieur des Pyrénées et du Bassin de la Garonne". *Préhistoire de Midi Pyrénées*. París, Tolosa: C.N.R.S., Centre Régional de Documentation Pédagogique, 1982. Pág. 35-40.

TAVOSO, A. "Les civilisations du Paléolithique moyen des Pyrénées et du Bassin de la Garonne". *Préhistoire de Midi-Pyrénées*. París, Tolosa: C.N.R.S., Centre Régional de Documentation Pédagogique, 1982. Pág. 51-52.

UBIETO ARTETA, A. "Los caminos que unían Aragón con Francia durante la Edad Media". *Les communications dans la Péninsule Ibérique au Moyen-Age*. Colloque de Pau, 1980. París: C.N.R.S., 1981. Pág. 21-27.

VAQUER, J. *La céramique chasséenne du Languedoc*. Carcasona: Laboratoire de préhistoire et de paléontologie, 1975.

VEGA I GOMEZ, J. de la. "Documents arqueològics de les Serres del Montsec i zones properes". *Mediterrània*, 12-M, 1981.

VERNET, J. L. et al. "La Balma Margineda. Charbons de bois et vegetation". *Dossiers / Histoire et Archeologie*, n° 96, Juillet-Aout 1985. Pág. 24-25.

VIDAL, L. M. "Más monumentos megalíticos en Cataluña". *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, I, 11 (1894).

VIDAL, L. M. "Otros monumentos megalíticos en Cataluña". *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, X, 1 (1911).

VILASECA, S. *Reus y su entorno en la Prehistoria*. Reus: 1973.

BARONIA DE LES: UN NACIONALISME EN UA NACIONALITAT, LAGUENS D'UA NACION, EN UN ESTAT?

Melquiades Calzado de Castro

Espanha- çò que molti criden aué Estat Espanhòu - se constituïc enes sues mès hòrtes arraïcs per un conglomerat de Senhories, Principats e Reines, ath viatge formats per Baronies, Comdats e Ducats, que lutèren o s'amassèren segontes es sues conveniències, enes diuèrsi parentèsis dera sua istòria collectiua.

Pendent aqueth trajècte istoric, es aliances - per maridatges o per empreses comunes - se produsiren, ena màger part des cassi, pera liura eleccion des governants, qu'artenheren a respectar es caracteristiques des pòbles afectadi.

Mès ena Edat Modèrna, uns governants centripets crederen de besonh lutar damb totes es sues fòrces contra es fòrces centrifugues qu'era personalitat des pòbles sajaue de respetar.

Erosament, aquera fòrça centripèta, non artenhèc a anullar es vertuds e es defèctes des comunautats respectiues, que saberen preservar idiòmes e tradicions, encara que perderen privilègis caracteristics, que corresponien ad aqueres vertuds e defèctes diferenciats.

Damb mès o mens acceptacion pacifica, aquera situacion se mantenguec pendent ans per un des motius mès importants entà botjar es hius dera istòria: era economia des familhes senzilhaes que formen era majoria deth pòble.

Enquia practicament eth segle XX, aqueth pòble, basicament de pagesi, pagaue uns canons ara noblesa o burguesia intermieja, que, ath sòn viatge, pagaue as govèrns pes sòns bens o es sòns ingrèssi.

Quan un govèrn, despús de mantier as sòns membres e foncionaris realisaue ua òbra publica que beneficiaue ath pòble (pònts carretèrs, bastisses publiques, diversions) aguest la recebie content, donques non significaue un augment en sòn canon ar estament intermiei, e podie demanar o exigir mès e melhors òbres entath sòn servici o dera comunautat, en tot despreocupà-se d'ua possible corrupcion enes que lo governauen, que sonqu'afectauè ara pòcha des que pagauen aqueri impòsti: era noblesa o era burguesia.

Mès quan es govèrns descorbiren, damb er augment d'ingrèssi deth pòble, qu'ère plan mès rentable e simple crubar es impòsti de molti que de pògui (amassa damb eth descorbiment per ua part dera noblesa e dera burguesia dera evasion fiscau, mès o mens permetut per ues leis pòc auançades en aqueth aspècte) eth pòble a anat descorbint estonat que cada viatge que demane ua melhora enes servicis o òbres publiques, facilite ua corrupcion enes governants desaprensus, que, non sonque pugèn es impòsti que pague eth pòble entà pagar era òbra exigida, senon qu'includissen ena pujada eth plus

convenient entad aquera trista corrupcion. Ad aquera curiosa presion fiscau dirècta s'a amassat ua auta indirècta: es govèrns an descubèrt eth besonh d'ues leis que les permeten crubar damb exigenta puntualitat, mès retardant es devolucions o pagaments ad aqueth pòble (per errors enes crubaments o pagament des trabalhs contractats).

Logicament, aqueth pòble, dauant aquera economia incèrta e presionanta, a tornat era vista entà darrèr, en tot descorbir ena istòria individualisada ua menor e mès transparenta presion fiscau anteriora, donques era estabilitat d'un canon ère negociabla damb eth nòble o eth burgués mès ei innegociable damb eth govèrn centrau, qu'auente aquera presion fiscau segontes es besonhs que se cree o qu'acèpte que le creen es estaments internacionaus damb es que simpatise.

Eth resultat entath pòble ei comprensible: hugem deth centralisme entà recuperar eth nòste nacionalisme.

Se rebrembam as pipes russes de husta decorada, enes que cadua conten a ua auta mès petita enquia arribar a dotze, quauquarrés poderie considerar qu'er Estat Espanhòu conten ara Nacion Catalana, qu'aguesta conten ara Nacionalitat Aranesa, e qu'aguesta ath sòn viatge, auec en sòn interior ath nacionalisme dera Baronia de Les, en un curiós moment istoric, qu'ei ce que constituís eth motiu d'aguest trabalh.

Des de hè lèu ueit cents ans, era Senhoria de Les, continuada pera baronia creada en segle XV, a dat un caractèr diferenciat as abitants d'aquera part deth Terçon de Quate Lòcs, que, en un curiós moment dera istòria dera Val d'Aran, arribèc a polarisà-se en un esfòrç independentista, en tot sajar de justificar juridicament era sua desvinculacion deth Conselh Generau dera Val e deth sòn Sindic, en tot renonciar ara participacion electiua enes organs governants, autant deth terçon coma de tota era Val, e en tot negà-se a qu'es sòns membres siguessen includits enes rodolins des eleccions respectiues.

Coma insistissen drasticament ena sua negatiua a contribuïr enes despenes de tota era Val e deth Terçon de Quate Lòcs, tornam a trobar rasons fiscaus entà justificar un independentisme.

Es motius economics aueren d'èster d'extraordinària importància entàs Consuls e era Universitat de Les, çò de madeish qu'entàs archiprèstes e es clèrgues (arribèren a èster sies), donques non transcorrien fòrça ans sense que, periodicament, quauqu'un, (consuls o individus) enes prats s'anaue de caça e les traussaue, enes "delmes" e "capsous" o ena utilizacion de sèrres e molins.

S'es abitants de Les reclamauen ua nacionalitat independenta dera Val, perdien, sense dubte, era ajuda des estaments governants dera Val enes sues discussions damb eth Baron, en ua epòca en qu'aqueri estaments collectius auien ua fòrça, dada era sua unitat ideologica monolitica, qu'auie hèt a rectificar en ocasions ath pròpri Governador nomenat peth Rei, o ath Bisbe de Comenges, cap dera jurisdiccio eclesiastica d'Aran.

Tanben cau rebrembar qu'ena epòca d'uns Senhors de Les afrancesadi, es sòns subdits (es abitants de Les) s'opausèren, en ocasions, ad aquerò ordenat peth sòn Senhor, actitud qu'auesse estat mès arriscada, de non compdar damb eth supòrt der auta part dera comunautat aranesa.

Auem de rebrembar qu'era comunautat, pera sua dependéncia deth Baron, non pagaue eth galin Reau ara Corona, logicament remplaçat pes sues aportacions ar erari deth Baron, ce que refòrce era idia de qu'es rasons economics que recomanauen es esfòrci independentistes auien d'èster de considerable importància entàs pòches des abitants dera Vila de Les.

Atd delà des aspèctes especifics, es abitants de Les auien, coma argument entà non sajar de depéner sonque deth Baron, dehòra dera jurisdiccio des autoritats comunitàries deth terçon o dera Val ena sua totalitat, eth principi generau: "En terra de Baro noy fassas ta mayso, y si lay fas, tu ten penediras".

Entà qu'eth dia 15 d'abriu de 1478 Ferran eth Catolic, alavetz encara Princep d'Aragon, concedisse era Baronia de Les a Benito Marco, coma prèmi ara sua reconquèsta de Quate Lòcs des francesi invasors, auec de compdar damb era acceptacion des abitants de Les, en tot auer en compde que Benito Marco manaue as aranesi que lutèren ath costat des foranis manadi per cebrian de Mur.

En aquera linha, establís un principi de govèrn entath nau Baron basat ena concesion clara dera jurisdiccio civil e criminau, que, junhut a ua descripcio geografica ("Castellum et locum de Les in confinibus Regni Francie"), daue pè en futur a un nacionalisme mès o mens independentista dera Vila de Les e en sòn tèrme, s'es sòns abitants ac volien utilizar enes sues reivindicacions posteriores.

En 1715, en un plet damb eth Sindic de Les, se defén peth Baron ua posicio independentista: "...dicha Villa Castillo y Termino de Les... no avia sido, ni era parte ni porcion de la referida Valle de Aran, sino tenida y reputada por baronia de Francia...", çò que non vò díder, de cap de manèra, qu'es abitants de Les acceptèssen apertièner ath Reiaume francés, enemic e invasor tradicionau des sues tèrres e propietats. Mès demore patenta ua tendéncia que dèishe en entredit era continuitat permanenta d'ua dependéncia totau des autoritats araneses collectives.

En aqueth procès, eth Sindic de Les, qu'a era representacion dera universitat e es particulars dera Vila, amage discrètament eth sòn pròpri nòm e non junh as sues manifestacions es nòms des membres deth Conselh de Les, çò que resalte damb d'aves actuacions de collectivitats laguens dera Val, coma s'en auer d'utilisar contra eth Baron (encara qu'eth tèma dera autonomia o nacionalisme de Les non ère eth centre dera discusion) arguments contra era desvinculacion de Les dera jurisdiccio dera Val d'Aran, non siguesse segur dera unanima simpatia deth pòble de Les.

Per aquerò, utilise arguments pòc coneishudi pes abitants de Les, coma eth testimòni d'Andrés Moga, Notari Public de

Salardú, donques, coma en cas deth testimòni jos jurament deth Presbitèr Joan Ané, quan sajaue qu'abitants de Les declaren contra eth Baron, se tròbe damb filtracions non demorades: "...lo quondam Francisco Cau com a Baró de Les volgué impedir la execucio de un mandato del Jutge Ordinari de la Vall...". Ei un aute exemple d'irredendentisme nacionaliste, encara que non apareishe coma majoritàriament emplegat peth pòble de Les.

Se nomenen senténcies e arbitratges anteriors (1626 e 1666), mès eth Sindic a d'auer encara mès enginh: "... los Cónsules...de Les...exercien...jurisdiccio Civil simple, llamada Civilet, y asi bien sobre cosillas de poca monta...", çò que non pòt demostrar qu'eth Baron non auesse jurisdiccio civil e criminau, en sentit indicat d'ua cèrta independéncia des autoritats dera Val.

A despriet dera escritura notariau, eth Sindic arribe a sajar de desvirtuar era venta dera Baronia e es sòns drets peth Prior e Convent de Nuestra Señora de la Murtra de Alzira, en Reiaume de Valéncia, en 1661 ath dejà Baron de Les per ua crompa anteriora, qui non vò que i age dubtes sus era sua titularitat juridica.

Mès era volentat de plaçar a Les en ua situacion non deth tot subjèta ara autoritat des autoritats araneses comunes ven d'epòques anteriores ara creacion dera Baronia, e aumens deth sègle XIV damb jaime II.

Quan, un viatge tornada era Val per França en 1313, eth nau Governador Guilhèm de Castelhnou recebec eth jurament de fidelitat de tota era Val, eth Senhor de Les persute ena sua diferenciacion e jure "pro castro et loco de Lees" en un acte desseparat, en Lhèida, eth 14 d'octobre de 1414, un an despús deth jurament dera val.

Tanben en aquerò que tanh as impòsti, Les mantenguie ("Non se coneishen es rasons des diferéncies en tot regir sonqu'era costum er origen dera quau s'ignòre", ditz eth document manuscrit) ua situacion diferenta as auti lòcs deth terçon: deth canam sonque pagaue era vint-e-ueitau part, mentre es auti lòcs pagauen era

dètzau, damb ua diferéncia considerabla.

Non i a dubte que Les, en bèri moments istorics, seguís uns camins disparièrs as des auti lòcs dera Val. Eth 6 de març de 1414 Doña Timbor de Castellnou balhe poders a Joan de Vissa, qu'obtien en Montblanch eth deluns 15 d'octobre d'aqueth an, der alavetz Rei Ferran I, era confirmacion deth possediment dera dauma Timbor deth castèth e lòc de Les, des bòsqui dera val deth Toran e deth molin de Pontau ("Lo Resec"), damb es sues rentes e drets, damb era investidura mejançant era entrèga d'ua espada desenvainada despús que Joan de Vissa jure dauant es quate evangèlis que balhe aumenatge ath Rei. Damb eth testimòni deth Tresaurèr Ferran dera Cavalheria e deth Secretari Pau Nicolas, eth Protonotari Raimund de Cunbis estien acta per duplicat.

Estonantment, en 1445 possedissen eth castèth de Les Sanç Garna d'Auro e eth sòn frair eth bisbe de Lombez, que lo meten en venta per mil florins; era Reina Maria (hemna d'Alfons V) ordene des de Valéncia eth 12 d'abriu de 1445 que se crompe ("lo dit castell es molt fort e una clau de la dita Vall lo qual sera massa gran perill venir en má de persona stranya"). Ua auta ocasion en que Les passe per ua situacion independenta des auti lòcs dera Val.

Eth madeish Rei Felip II, a despriet de governar un impèri plan centralisat, reconeish ua cèrta separacion de Les; en Tortosa eth 2 de gèr de 1586, concedís as Conselhèrs de Bossòst, Canejan e Bausen (excludís a Les) que poguen conéisher causes que non excedisquen de 60 "suelos".

En sègle XVII, entre 1616 e 1632, se plantege ua discusion entre es Consuls de Les e eth Baron, damb un requeriment de despnes eth 12 de març de 1616, qu'arribe a originar eth segrestament des bens deth Baron, coma nomentament de "bayle" entàs bens segrestats; eth 27 de hereuèr de 1627 n'ère Joan Busquet e eth 12 de hereuèr de 1632, Joan Prat de Ané.

Maugrat açò, se produsís pògui ans despús en Les un intent nacionalista de separacion dera autoritat generau dera Val, que

hè de besonh ua mesura centralista insolita e grèu: era senténcia dictada peth Jutge Ordinari dera Val d'Aran, Pedro Pablo Pascual, Magnific Senhor Doctor en Dret, en nòm dera Sacra, Catolica e Regia Majestat Felip IV, eth 21 de junhsèga de 1640.

Es Consuls de Les, en representacion e, logicament, damb eth supòrt dera majoria des abitants dera Vila, an defenut dauant deth comun dera Val (Conselh Generau e Conselhs de terçons, includit eth de Quate Locs) que Les non depen des autoritats dera Val, per rasons istoriques, politiques e geografiques, pera quau causa, n'es sòn abitants vòlen formar part des organs de govèrn generaus, ne an de pagar es contribucions comunitàries.

Eth document num. 78 der Archiu dera Val pòrte eth titol "Senténcia contra era vila de Les en favor dera Val", e en era eth Jutge Pascual (nomentant era sua qualitat de "barchinonensis", en tot sajar d'impressionar as Consuls de Les, encara que non creigui que se deishèssen impressionar) analise e sage de desbaratar en forma meticulosa e exastiuva, quinsevolh document dera Vila de Les entà gèsser dera disciplina comunitària dera Val.

Coma è apuntat anteriorament, existissen rasons economicas entàs consuls de Les: eth Conselh Generau sage de crubar dera Vila nauanta cinc liures per an 1635, vint-e-sèt liures per un impòst sus es mules en aqueth madeish an, e quaranta cinc liures pera talha de 1636.

Eth Jutge Pascual insistís en que Les ei laguens des limits dera Val, que tant en question de justícia coma de politica entre laguens dera sua jurisdiccio e ei laguens deth sector des privilègis deth sòn Conselh Generau.

Manifèste qu'era Vila de Les a estat defenuda per tota era val, e que siguec aguesta que paguèc es tres mil ducats as Senhores dera Ilheta entà liurar ara Vila dera sua jurisdiccio, obtienuda per ua senténcia en Reine de França; es despnes totaus excedien des sies mil ducats.

Entà qu'eth Conselh Generau decidisse hèr ues despnes tant nautes entà rescatar ara

Vila de Les dera jurisdiccion d'ues Senhores franceses auèc d'auer rasons poderoses. Dilhèu era mès importanta pòdec èster eth voler des abitants de Les entà independisà-se des autoritats dera Val, en tot sosmeté-se ara des Senhores dera Illeta, en tot profiter un periòde istoric en qu'era autoritat deth Baron non ère hòrta, pr'amor des lutes enes qu'intervengueren Juan Sapena e Marco, militar valencian, Joan de Vilanova, ciutadan de Perpignan, e Jacobo de Aura, Baron de la Peyra.

Mès eth Jutge Pascual, entà satisfèr es desirs deth Conselh Generau dera Val, e encara a risc de demorar entara istòria coma parciau e corrupte, a de passar un trebuc juridicament infranquejable, coma son tres senténcias firmes e irrevocables deth Jutge Pedro Juan Ademá, tanben Jutge Ordinari dera Val, "in favorem dictus universitatis de Les et contra dictam Vallem de Aran", de 17 de junhsèga de 1576, 11 de deseme de 1604 e 20 de seteme de 1635. Coma eth Jutge Ademá dicte ua senténcia eth 16 de deseme de 1626 en tot confirmar era Baronia de Les a Joan Sapena Marco "contra pretensos Barones Ville de Les", non pòdec èster aqueth Jutge eth signant des tres senténcias abantes nomentades, per çò qu'era prumèra, aumens, en siguec per un aute Jutge dera Val anterior. Se dus Jutges Reaus Ordinaris dera Val dèren era rason a Les contra eth Conselh Generau, un s'imagina es sudors deth Jutge Pascual entà dar era rason ad aqueth Conselh. Non a mès remèdi que hèr ce que hè: revocà-les e anullar es sòns efèctes. "...dictas tres sententias desuper chalendadas et per dictam universitatem de Les in presenti juditio productas fore et esse revocandas...cum presenti revocamus et anullamus dictamque universitatem ville de Les condemnamus quod de cetero non utantur dictis sententiis..." Es tres senténcias an de demorar proscrites e desapareishudes.

Eth Conselh da immediatament grana importància ara senténcia contra era Vila de Les e l'ac comunique a Pèir Espanha e Joan Boya Guilhamuc, Consuls de Les, en ua manèra impressionanta: s'amassen Guilhèm Vidal deth lòc de Casarilh e Victor Nart, dera Vila de Vielha, Sindics dera Val, en preséncia deth Notari Bartolomé Brugarol, con Bartolomé de

Miguel de Vielha e Jona Pèir Porta, de Casau, damb plan mès gent ("in multitudine copiosa").

Mès Espanha e Boya responen damb un argument juridic solid e dilatòri: "que entenen que despres de bespres la visilia de Sancta Madalena ja son entrades les ferias de la Regia Cort de la Vall de Aran y que axí entenen que dita intimatió es nulla y que nols pot correr lo temps de poder apellar fins que en dia juridich los sie feta dita intima"; lhèue acta Pedro Vilamur.

Non les servís de guaire, donques eth Jutge Pascual, semble èster sense dret en non auer en compde era possibilitat deth recors, declare d'ofici qu'era Vila de Les a de pagar per trenta vesins ("fochs"), çò que se comunique ath Sindic de Les Pèir Forcada eth 16 d'agost de 1640.

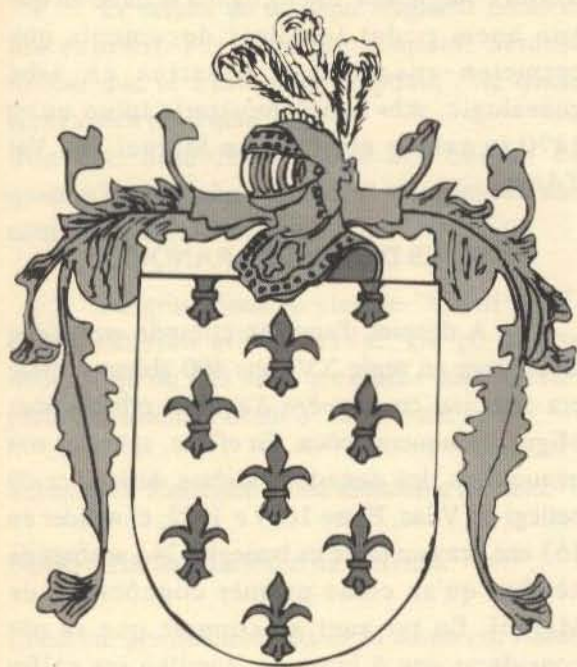
Coma en fòrça moments istorics ce qu'impère ei eth pagament d'impòsti, donques, curiosament, eth madeish Jutge ena sua decision non nomete era complementària inclusion dera Vila de Les enes eleccions entàs cargues comunitaris dera Val e deth Terçon de Quate Lòcs. Se limite simplament a que paguen ce que se les reclame.

M'a semblat curiós er estudiar aquest precedent de sentiments autonomics des abitants de Les, en un temps istoric en qu'era paraula autonomia non auie eth sentit qu'a aquerit ena epòca modèrna.

ERA FAMILHA DE MIGUEL ENA VAL D'ARAN

Manuel de Miguel de Capdet

I- INTRODUCCION

Quinsevolh qu'age entrat ena istòria dera Val d'Aran se n'aurà encuedat qu'ath long deth temps se van repetint es madeishi cognòms. Açò ei pr'amor qu'era Val d'Aran ei un territòri geograficament ben delimitat, e pr'amor qu'era identitat aranesa tostemp s'a conservat a despriet des diuèrsi trebucs ath long deth temps. Aguestes dues caracteristiques junhudes ara precarietat des mejans de comunicacion, pendent plan de temps, s'an anat maridant entre eri en un cercle relatiuament barrat.

Non i a dubte qu'aguesta característica facilite era labor der investigador. Totun, pòc auesse podut hè-se sense era inestimabla collaboracion deth nòste bon amic Sr. Melquiades Calzado de Castro qu'a metut ara nòsta disposicion non sonque es sòns

coneishements e resultats de longues investigacions, senon tanben eth sòn estrambòrd. Vage entada eth eth nòste arregrament.

II.- ES ORIGENS.

Encara qu'er examèn des libres parroquiaus revèlè qu'es Miguel apareishen en lèu toti es terçons, en remontar en temps s'obsèrve que toti eri provien de Marcatosa e mès concrètament dera sua capital, Vilac. Cau remarcar que Vilac en segle XVI ère mès important que Vielha.

Era sua populacion ère d'ues 400 persones. Damb es donades trapades, mos trobam damb un Bertrand de Miquel de Vilac qu'eth dia 10 d'abriu de 1551 actue coma notari deth protocòl de Blas España en tot signar ua compraventa.

Ja qu'er an 1600 mos trapam a bèri Miguel en tot aucupar cargues relevants ena Val, ei logic de pensar qu'aguesta familha ère ja establida aqui de hè long temps.

Existissen branques dera familha de Miguel des de hè 1000 ans en quauqui lòcs d'Espanha: Galícia, Navarra, Castelha e Catalonha.

Se ben semble èster qu'eth vertadèr origen ei Galícia.

Era investigacion qu'ara mos aucupe sage de saber quan se produsís era arribada deth prumèr membre dera familha de Miguel entara Val d'Aran. Ad aguest respècte, cau díder qu'era absència d'archius anteriors ath segle XVI ei un vertadèr obstacle. Seguim totun en tot cercar e dilhèu en bèth humarau, bèth dia, apareishen donades que mos balhen lum sus aguest ahèr.

Aciu auem de nomenar un detalh que

demore coma incognita. Reglà en sòn libre "Francia y la lucha por el Valle de Aran", nomena a Petrus de Sancto Michaela coma un des pro-òms que jure per Vilac dauant eth governador Guilhèm de Castellnou. Eth dubte consistís en s'aguest Sancto Michaela ère un Pèir de Miguel. Poirie dâ-se que se tractèsse d'un error de transcripcion ena cronica dera epòca. Tanben poirie èster qu'eth dit Pèir siguesse tant brave que lo auessen cridat Sant Miguel. E poderie èster tanben que se tractèsse d'ua família dita Sant Miguel que mès tard anèc cambiant eth sòn nòm enquia deishà-lo en Miguel. En aguest cas, non serie clara era vinculacion damb d'autes branques de Miguel de d'auti lòcs d'Espanha. E tanben poirie èster que se tractèsse d'ua família Sant Miguel sense cap de relacion damb es Miguel. Mès en aguest cas, susprèn eth hèt de non trapar cap de mencion de cap aute membre d'aguesta família ath long dera istòria aranesa. Un viatge mès, hèr fidança en qu'es averiguacions constantes que hè Melquiades Calzado bèth dia permeten saber sus aguest punt.

Pr'amor qu'èm en capitol des incognites, e sense voler nomenar totes eres (ei sabut qu'era genealogia consistís en aclarir ua incognita entà dar pas a dues o mès de naues) cau tanben nomenar eth següent. Se sap qu'ath costat de Vilac se trapaue un pòble aperat Santa Gemma auè desapareishut per complèt. Inclús pensi que se desconeish quina ère era sua localisacion exacta. Semble èster qu'eth pòble desapareishec degut a un terratrem en tot arténher a sauvà-se sonqu'ua persona, ua hemna. Aquesta gessec entà cercar ajuda e se trapèc damb qu'arrés li daurie era pòrta.

Se ditz qu'er unic en balhà-li auxili siguec un abitant de Vilac. Donques ben, en un document de 1672, que se trape en Archiu de Les relatiu ara venta d'un uart, ditz eth següent: "El noble Señor Francisco de Miguel y Merotens, llamado de Santa Gema, del lugar de Montalban, habitante del Valle de Luchon (Francia)..." Cau remarcar era coïncidència dera proximitat geografica de Vilac, origen des Miguel, damb eth desapareishut pòble de Santa Gèmma, e aguest hèt qu'un membre d'aguesta família siguesse Miguel de Santa Gemma.

Tanben en 1669, se nomena a Monsieur Henrich de Miguel de Santa Gemma coma pagant ua quantitat ath capelhan de Vilac entà díder misses.

Entà barrar eth capitol des incognites cau remontà-mos ath sègle XV, quan en 1462 Francés II d'Erill siguec nomenat Capitan dera Val d'Aran. Eth ditt Erilh se maridèc damb Caterina de Miguel en tot passar a èster baronesa d'Erilh e Anglesòla. Era incognita demore en que non auem podut localisar documents que permeten encaïshar a Caterina en arbe genealogic, mès açò demostrarie totun qu'en 1470 ja existie era família Miguel ena Val d'Aran.

III- ES DIUÈRSES BRANQUES:

A despriet d'auer en compde que Vilac auie d'auer en segle XVI uns 400 abitants, cride era atencion ce com ère d'estenut eth cognòm Miguel en aquera epòca. En efècte, aguestes son quauqu'ues des donades extrètes deth libre de batiagi de Vilac. Entre 1659 e 1822, ei a díder en 163 ans, trapam entre es batiagi a 244 acabats de nèisher qu'an coma prumèr cognòm eth de Miguel. En tot auer en compde que se pòt considerar que 6 hilhs per família ère chifra correnta entara epòca, e qu'era diferència entre generacions ei de 30 ans, açò mos indique que viuen en Vilac ues 8 familhes damb eth cognòm Miguel. Açò pòt representar un 20% des abitants de Vilac se dam per bona era chifra de 400 abitants e qu'ua família se compause de 10 membres (2 pairs-sénhers, es pairs e 6 hilhs).

Era finalitat d'aguest petit exercici d'estadistica non ei mès qu'era de resaltar era estienuda dera família en aquera epòca e eth sòn pes laguens de ce qu'ère alavetz Vilac.

En tot seguir era tradicion dera Val d'Aran segontes era quau es familhes prenen eth nòm dera casa (çò des de...) ei normau trapar qu'es diferèntes branques dera família se diferèncien per ce que pòt semblar eth dusau cognòm (non desbremem que non ère encara reglamentat er usatge des cognòms) mès qu'en realitat ei era denominacion dera casa. Aguestes son es diuèrses branques que trapam

(totes eres en Vilac)
de Miguel de Capdet
de Miguel de Sebastian
de Miguel de Bonsòm
de Miguel de Magràs
de Miguel deth Notari
de Miguel deth Garièr
de Miguel de Ramonet
de Miguel de Condesa

Er origen de quauqui d'aguesti nòms ei pro explicit. Per exemple: Capdet: Semble indicar que se tracte deth "capdulh". Se tracte dera branca principau.

Bonsòm: Semble referí-se ara bondat de quauqu'un des sòns membres que despús dèc nòm ara branca (Bon òme).

Magràs: Semble vier de "Mardi gras". Clara allusion ath Carnaval. De çò que se dedusís qu'un des sòns membres auec d'èster particularament chocant o "bon vivant".

Sebastian e Ramonet: Clara allusion a un nòm.

Notari e Garièr: Reflèxen ua activitat.

Condesa: possiblement parentiu damb eth Baron de Les.

Cau tanben nomenar era aperada "casa Agnès de Mont", es descendents dera quau viuen aué en Bossòst. Se tracte d'ua derivacion de Casa Capdet. S'inicie quan Bernat Joan de Miguel de Capdet, neishut en Vilac en 1713 se maride damb Jeronima Riba de Mont.

Totes aguestes branques dera familha se trapen amassades en libre de Vilac que se trape en Musèu de Vielha, en capitol dedicat as diuèrses mèrques deth bestiar apartienentes as abitants de Vilac.

D'igual manèra, quan en 1816 se hè era ampliacion deth cementèri de Vilac, s'establís un plan damb era situacion des diuèrses hòsses corresponentes as familhas de Vilac, pòden aprecià-se es disparières cases. Cau remarcar qu'es Capdet son es unics en dispausar de dues hòsses, ce qu'en principi hè a supausar qu'an estat es mèns nombroses.

IV- PERSONATGES DESTACATS:

Auem nomenat com estenuda ère era familha en Vilac. Tanben s'anèc estenent per d'auti punts dera Val coma Vielha, Casarilh, Mont, Vila, eca. Des de mejans deth sègle XVIII enquia aué, auem trobat rastre d'apuprètz 450 membres dera familha de Miguel.

Entre aguest nombre de persones ei logic trobar quauqu'uns qu'an deishat ditada.

Aciu n'i a bèth un.

-Doctor (en leis) Carlos de Miguel y de Castellaquer, assassinat en Vielha en 1676 per defèner es drets des Aranesi dauant eth Governador Subirà, baron de Eroles (paradoxaument parent de Carles de Miguel). Siguec nomenat Hérce Nacionau Aranés eth dia 9 de Seteme de 1993. Ei enterrat en presbitèri dera glèisa de Mijaran.

-Doctor (en medicina) Felix de Miguel de Sebastia. Important professionau era fama deth quau s'estén per tota era Val. Exercic era sua profession en Vilac pendent mèns de trenta ans. Se maridèc tres viatges.

-Bartolomès de Miguel España. Siguec un des confidents entà préner Castèth-Leon. Alfèrez deth Regiment dera Guàrdia deth Rei. Siguec en sèti deth castèth de Monzon, de Lhèida e Ager. Obtienec en 1650 ua des escribanies dera Val. Margarit, marqués de Aguilar, metec prètz ath sòn cap.

-Francisco de Miguel de Capdet. Jutge Reau Ordinari en 1752.

-Manuel de Miguel: 1789. Oficiau Ecclesiastic d'Aran. Vicari generau dera Val. Ponent enes causes ecclesiastiques dera val dauant er Archebisbe d'Auch.

- Domingo de Miguel. Catedratic. Professor dera Escòla Normau de Lhèida. Autor de quauques publicacions pedagogiques. Neishut en Vilac en 1720.

Entà non hèr pesada eth listat, cau

sonque nomenar que son abondosi es doctors en medicina, en leis (avocats), notaris, eclesiastics. Per exemple:

-Rvd. Dr. Lorenzo de Miguel. Canònic dera Catedrau de Tortosa. En sòn testament nomena a París de Miguel.

Un aute personatge mès recent, digne de remercar ei Antòni de Miguel coneishut per baron de Vila. Ere coneishut en tota era val pera sua abilitat entà hèr a anar era escopeta. Gran caçaire de ossi.

S'observa qu'era familha de Miguel ei emparentada damb era majoria des familhas dera val coma Espanha, Castelhvaquèr, Peremiguel, Nart, Forcada, Saforcada, de la Moga, Ané, Deó, de Cors, eca.

Existís inclús parentiu damb era familha Cao de Benós, barons de Les, aguesta ei era relacion:

Pablo Cao de Benos y Condesa, baron de Les.

Teresa Cao de Benos maridada damb Miguel dera Moga (1686)

Serafina dera Moga e Cao de Benós maridada damb José de Miguel Espanha, Doctor en dret, Assessor dera Val d'Aran

V.- ETH PRESENT:

Aué, despús de segles de preséncia massiua dera familha Miguel ena Val d'Aran, sonque demoren ua vintia de persones en tota era Val. Existissen tanben cases que rebremen quauques branques dera familha. En particular, en Vilac era majoria des "cases" que compausauen es disparières branques dera familha seguissen existint lèu lèu totes (exceptat de Bonsom) pòrten d'auti cognòms. Tanben en Vilac demoren es rèstes d'aquerò que siguec "casa Capdet". Eth sòn darrèr abitant siguec Braquèr de Miguel qu'auie estat secretari particular deth President Companys e que moric en 1987. Enes pèires de casa Capdet pòden encara vedé-se escuts, dates e nòms. Era gent de

Vilac rebrembe encara er esplendor de casa Capdet e era immensitat des tèrres que possedie.

Ua auta ditada visibla la constituís era placa commemoratiua dera mòrt de Carlos de Miguel de Castelhvaquèr plaçada en un pilar des cubèrts der Ajuntament de Vielha, ath cant deth pònt.

Tanben en Vilac se trape era placa de marme plaçada pera Deputacion de Lhèida en 1989 en aunor a Domingo de Miguel, que ja auem ressenhat aci.

Entà acabar, testimòni sonqu'entà "iniciats", (ja que se placèc ua cocha de hormigon qu'empedís de veir es lapides) es rèstes deth Santuari de Mijaran conten es hòsses de quauqui membres dera familha. Se coneishen aumens quate.

-Bartomèu de Miguel e Espanha (1668)

-Carlos de Miguel e de Castelhvaquèr (1676)

-Francisco de Miguel e de Castelhvaquèr (1689)

-Teresa de Miguel e de Castelhvaquèr (1694)

Er istoriador Jusèp Lladonosa, nomena que quauques familhas destacades araneses auien dret a èster enterrades en Santuari de Mijaran, mès que sonque es de Miguel e Castelhvaquèr auien eth privilègi d'èster enterrats en presbitèri, ce que met de manifest un especiau junh entre aguesta familha e eth Santuari de Mijaran.

Mès era Istòria non ei sonque passat. Per açò auem tanben de pensar en present e sustot en futur. Encara que mens nombrosi qu'en passat, tant es membres dera familha que viuen ena Val coma es qu'èm dehòra seguim "sentint" era Val, e eth nòste desir de colaborar ena defensa e promocion de tot ce qu'ei aranés seguís estant tant hòrt coma es nòsti auantpassats ac demostrèren.

Nòta: Convençut que pòden encara trapà-se fòrça documents ena Val, me permeti de hèr ua crida a toti es aranesi que dispausen d'informacion sus quinsevolh membre dera nòsta familha. Pòden meté-se en contacte damb jo (Tele.: 275706) o ben damb eth Sr. Melquiades Calzado (Tel.: 93/4176261)

ETH CENS DETH COMDE DE FLORIDABLANCA DE 1.787⁽¹⁾

Ernest Lluch

Eth cens de Floridablanca de 1787⁽²⁾ a constituït, podem díder, eth començament dera demografia modèrna. Era sua plena utilizacion en Catalunya siguec hèta d'un biais sistematic per Pierre Vilar ena sua gran òbra⁽³⁾ e enes sòns detalhs rehèta per Eularia Duran de Cahner ena traduccion catalana⁽⁴⁾. Josep Iglèsies, qu'a auut ua dedicacion sistematica ena nòsta istòria demografica⁽⁵⁾, publicuèc, finaument, era part catalana deth cens de Floridablanca e metec ara man aquerò qu'auie demorat desconeishut en sòn detalh mès elementau ena bibliotèca deth Palai Reiau ⁽⁶⁾. D'aguesta manèra es aportacions continuades de Vilar, Duran de Cahner e Iglèsies an anat precisant es donades, dempús d'ua laboriosa triga, enquia demorar establides d'un biais lèu-lèu definitiu.⁽⁷⁾

Didem lèu-lèu definitiu per'mor qu'encara i a tres uets que non permeten d'auer eth cens entà Catalunya completat. Es tres uets son es detalhs dera vila de Barcelona e es des corregiments de Tortosa e dera Val d'Aran. Aguest escrit a coma objectiu hèr a conèisher eth descurbiment que jo è hèt des dera Val d'Aran, malurosament eth uet mès petit. Es huelhes deth cens non èren religades a on les corresponie, senon en manuscrit 2435 dera bibliotèca deth Palai Reiau (huelhes 320-372), seguides des respòstes dera madeisha Val d'Aran a Francisco de Zamora.

Ara podem dispausar, per un costat, deth detalh pòble per pòble entad açò que hè ath nombre d'abitants, estructura per sèxe, estat civil e edats, tant que, per un aute costat, e tamb mès precision qu'en d'auti corregiments, era estructura activa dera poblacion. Enquia ara es

donades globaus èren coneishudes peth resum oficiau ⁽⁹⁾, es resultats obtiengudi a compdar deth detalh mès elementau son diferents, encara que non pas guaire, e non sonque peth pes demografic dera Val. Donques, tant qu'eth resum oficiau daue ua poblacion totau de 5.559, ara sabem que l'auem d'augmentar en 68 abitants, non guaire mès der 1 per cent ⁽¹⁰⁾. Çò de madeish podem díder des resultats parciaus, encara que no'n coneissem es donades a nivèu de pòble.

Abantes de reproduïr, literaument, eth cens dera Val d'Aran auem de pausar un problèma de datacion. Enquiath moment eth cens de Floridablanca a estat referit a 1787, en tot seguir çò que didie era madeisha publicacion oficiau. Ei vertat, es donades oficials sigueren publicades aqueth an e atau a estat acceptat tostemp. Des d'alavetz a estat introduïda (enquia 1981, justament) era convencion de qu'era poblacion d'un an determinat ei era que i a eth 31 de deseme d'aqueth an. Per tant eth cens de 1787 semble correspóner, d'acòrd tamb era metodologia enquiath moment actuau, ara poblacion de darrèrs d'aqueth an. Donques, es huelhes certificades entà cada pòble dera Val son datades a prumèries de 1787, exactament laguens dera dusau quinzena de gèr. N'ei era pròva ath delà, eth hèt qu'en ua sèrie de pòbles de mès bestiar eth numerò d'òmes joeni sigue fòrça mès reduït qu'eth des hemnes deth madeish temps, causa que cau estacar tamb era baishada tara plana de ramats en aguesti mesi. S'acceptam era convencion aué vigenta, eth cens de Floridablanca - e non sonque entara Val - ei de 1786 e non pas de 1787 ⁽¹¹⁾. Ath delà dera importància qu'a era precision pera precision, pòt cambiar conclusions ara ora d'estabrir

comparances tamb censi semblanti.

1. Aguest treball que publicam siguec balhat ara redaccion de tèrra aranesa en 1981 pendent es darrerries dera lèra epòca d'aguesta publicacion, peth senhor Ernest Lluch (ex ministre de Sanetat e actuau rector dera Universitat Menendez y Pelayo), autor deth madeish e qu'auie publicat ena revista "*Recerques n.º 11 (1981)*" dera Facultat de Sciències Economiques e Empresariables dera Universitat de Barcelona. Volem arregraïr ath Sr. Lluch es facilitats auferides entà tornar a publicar aguest treball ena nòstra revista, tant peth sòn contiengut com per interès qu'es tèmes demografics an entara interpretacion dera istòria e generau e dera nòstra en particular.
2. Censo espanhol executado de orden del Rey comunicado por el Excmo. Sr. Conde de Floridablanca en el año 1787 (Madrid, sense data).
3. Pierre VILAR, *La Catalogne dans l'Espagne moderne* (Paris, SEVPEN, 1962), vol. II.
4. Eulalia DURAN DE CAHNER, revirada dera òbra de Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna* (Barcelona, Edicions 62, 1966), vol. III.
5. Un plan complèt balanç deth trabalh demografic demografic d'Iglèsies, a Joan REBAGLIATO, Josep Iglèsies com a demògraf, ena "*Revista Catalana de Geografia*", 1 (gèr-març de 1978), numerò especiau dedicat a Josep Iglèsies, ps. 41-129.
6. Manuscrits A 477 e 2.476-2493, editats per Josep IGLESIES, *Els Cens del Comde de Floridablanca 1787 (Part de Catalunya)* (Barcelona, Fondacion Salvador Vives Casajuana, (1969) vol. I e (1970), vol. II. Era part deth País Valencià ei era auta qu'a estat publicada (Josep-Emili CASTELLO TRAVER, *El País Valenciano en el Censo de Floridablanca (1787). Análisis demografico, organización y presentación de los datos locales* (Instituto Valenciano de Estudios Históricos, Institución Alfons el Magnánimo, Diputacion Provincial de Valencia, 1978), 474, ps.
7. Josep IGLESIES, "Introducció", en *Cens de Floridablanca*, vol. I p. 12, a on resumís es succesives donades de poblacion, cada còp més refinades, dera poblacion de Catalunya.
8. En manuscrit 2.427 i a documentacion aranesa important, com era que tanh ara luta des grans propietaris dera Val contra es pagesi.
9. Eth resum oficiau deth corregiment dera Val ei reproduït en *Cens de Floridablanca*, vol.II, p. 475.
10. Conscientment non è construït totes es taules estadistiques possibles per'mor que, dehòra des mès basiques, serà cada estudiós, segontes es sòns objectius, qui hèsque es que li agen de servir. En tot cas, voi remarcar que, pera epòca der an en que siguec hèt eth Cens, es òmes fradins en un ramat de pòbles son fòrça mès qu'es hemnes fradines, causa que hè pensar qu'èren dehòra dera Val d'Aran treballant. S'açò ei vertat, vò díder qu'era poblacion totau ei subvalorada en uns 330 abitants segontes ua prumèra estimacion.
11. J.E. Castelló afirme qu'eth cens deth País Valencià siguec hèt entre noveme e deseme de 1786 (*El País Valenciano en el Censo de Floridablanca (1787)*, p. 19) e encara que parle en generau de 1787, tanben afirme que "*el País Valenciano contaba a fines del 1786 con una población total de 786.425" (ps. 139-40). e 786.425*".

EL CENS DEL COMTE DE FLORIDABLANCA (1787)

APENDIX

PUEBLO DE VIELLA (11)

Parroquia de Viella, San Miguel Arcángel

	<i>Solteros</i>		<i>Casados</i>		<i>Viudos</i>		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	56	90					146
De 7 a 16	97	72					169
De 16 a 25	48	56	3	3			110
De 25 a 40	4	8	63	63	2		140
De 40 a 50	11	7	53	53	3	14	141
De 50 arriba			13	13	8	16	50
Total	216	233	132	132	13	30	756
Total de estados	449		264		43		
Total general			756				

Curas	7	Jornaleros	30
Beneficiados	7	Artisanos	24
Sacristanes	1	Músicos	1
Abogados	1	Criados	16
Escribanos	3	Empleados con sueldo del Rey	2
Estudiantes	4	Con fuero militar	13
Labradores	50	Dependientes de Cruzada	1

PUEBLO DE BAUSEN

Parroquia de San Pedro

	<i>Solteros</i>		<i>Casados</i>		<i>Viudos</i>		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	44	48					92
De 7 a 16	40	45					85
De 16 a 25	13	20	6	8			47
De 25 a 40	11	7	29	29			77
De 40 a 50	3	6	20	22	1		53
De 50 arriba	9	2	20	16	2		69
Total	120	128	75	75	7	15	423
Total de estaDos	248		150		25		
Total general			423				

Curas	1	Labradores	38
Beneficiados.....	3	Jornaleros.....	36
Sacristanes.....	1	Artisanos.....	15
Ordenados a título de Patrimonio.....	1	Criados.....	6
Estudiantes tonsurados.....	3	Demandantes.....	2

(11) Atau com ac an hêt Iglésies e Castelló, hèsqui era relacion textuau com pogui, entà non trincar era semblança tant en idiòma com ena ortografia. En mèn tèxt tanben serie mès rigurós parlar, simplement, d'Arán.

PUEBLO DE BOSSOST
Parroquia de Santa María

	<i>Solteros</i>		<i>Casados</i>		<i>Viudos</i>		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	88	80					168
De 7 a 16	52	46					98
De 16 a 25	51	61	9	9			130
De 25 a 40	12	23	90	90	3	14	232
De 40 a 50	14	9	21	19	7	12	82
De 50 arriba	6	11	15	15	6	14	67
Total	223	230	135	133	16	40	777
Total de estados	453		268		56		
Total general			777				

Curas	1	Labradores	50
Beneficiados.....	6	Jornaleros.....	30
Sacristanes.....	1	Comerciantes.....	1
Ordenados a título patrimonio	3	Artesanos.....	30
Escribanos de Ayuntamiento.....	1	Criados.....	21
Estudiantes	4	Empleados con sueldo Rey.....	6

PUEBLO DE CAÑEJAM
Parroquia de San Saturnino

	<i>Solteros</i>		<i>Casados</i>		<i>Viudos</i>		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	33	22					55
De 7 a 16	35	40					75
De 16 a 25	19	28	2	6			55
De 25 a 40	7	12	16	18	7	8	68
De 40 a 50	3	4	10	7	3	4	31
De 50 arriba	4	2	7	4	4	9	30
Total	101	108	35	35	14	21	314
Total de estados	209		70		35		
Total general			314				

Curas	1	Labradores	84
Beneficiados.....	5	Jornaleros.....	186
Sacristanes.....	1	Artesanos.....	1
Estudiantes.....	4	Criados.....	32

PUEBLO DE BILACH
Parroquia de San Félix

	<i>Solteros</i>		<i>Casados</i>		<i>Viudos</i>		Total Edades
	Var	Hem	Var	hem	Var	Hem	
hasta 7 años	10	13					23
De 7 a 16	12	15					27
De 16 a 25	6	4					10
De 25 a 40			3	5			8
De 40 a 50			4	4		2	10
De 50 arriba	2	2	4	2	5	4	19
Total	30	34	11	11	5	6	97
Total de estados	64		22		11		
Total general			97				

Curas	1	Estudiantes	2
Beneficiados.....	5	Labradores.....	9
Sacristanes.....	1	Jornaleros.....	13
Ordenados a título Patrimonio.....	1	Demandantes.....	5

PUEBLO DE LES
Parroquia de San Juan Bautista

	<i>Solteros</i>		<i>Casados</i>		<i>Viudos</i>		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	6	12					18
De 7 a 16	7	9					16
De 16 a 25	3	4	6	6			19
De 25 a 40	4	8	18	18	3	4	55
De 40 a 50	2	3	14	14	4	6	43
De 50 arriba	2	3	6	6	4	2	23
Total	24	39	44	44	11	12	174
Total de estados	63		88		23		
Total general			174				

Curas.....	1	Labradores	44
Beneficiados.....	5	Jornaleros.....	24
Hidalgos.....	1	Artesanos.....	3
Abogados.....	1	Criados.....	6
Estudiantes.....	2	Empleados con sueldo Rey	3

PUEBLO DE GESSA
Parroquia de San Pedro

	<i>Solteros</i>		<i>Casados</i>		<i>Viudos</i>		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	10	15					25
De 7 a 16	7	12					19
De 16 a 25	3	9	2	2		1	17
De 25 a 40	2	5	6	6	1	2	22
De 40 a 50	1	3	5	5	1		15
De 50 arriba	1	2	2	2	1	3	11
Total	24	46	15	15	3	6	109
Total de estados	70		30		9		
Total general			109				

Curas.....	1	Labradores	14
Beneficiados.....	1	Jornaleros.....	2
Sacristanes.....	1	Artesanos.....	2
Ordenados a título patrimonio.....	1	Criados.....	1
Estudiantes	2		

PUEBLO DE BAGERGUE
Parroquia de San Félix

	<i>Solteros</i>		<i>Casados</i>		<i>Viudos</i>		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	6	10					16
De 7 a 16	10	15					25
De 16 a 25	4	6		4			14
De 25 a 40			8	12			20
De 40 a 50			9	3	4	3	19
De 50 arriba			6	4	11	8	29
Total	20	31	23	23	15	11	123
Total de estados	51		46		26		
Total general			123				

Curas.....	1	Labradores	18
Beneficiados.....	3	Jornaleros.....	10
Ordenados a título patrimonio.....	1	Criados.....	1
Estudiantes.....	1		

PUEBLO DE GAUSACH

Parroquia de San Martín

	<i>Solteros</i>		<i>Casados</i>		<i>Viudos</i>		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	7	9					16
De 7 a 16	4	6					10
De 16 a 25	2	4		1			7
De 25 a 40	4	7	6	5			22
De 40 a 50	1	2	2	2	1	1	9
De 50 arriba	2	2	11	11	5	7	38
Total	20	30	19	19	6	8	102
Total de estados	50		38		14		
Total general			102				

Curas.....	1	Procuradores de número.....	1
Beneficiados.....	1	Estudiantes.....	1
Sacristanes.....	1	Labradores.....	8
Acólitos.....	1	Jornaleros.....	11
Ordenados a título patrimonio.....	1	Artesanos.....	3
Ordenados de menores.....	1	Criados.....	1
Escribanos.....	1		

PUEBLO DE BETRÉN

Parroquia de San Saturnino

	<i>Solteros</i>		<i>Casados</i>		<i>Viudos</i>		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	17	24					41
De 7 a 16	19	10					29
De 16 a 25	4	6					10
De 25 a 40	2	5	16	16			39
De 40 a 50			8	8			16
De 50 arriba			4	4	3	12	23
Total	42	45	28	28	3	12	158
Total de estados	87		56		15		
Total general			158				

Curas.....	1	Comerciantes.....	3
Beneficiados.....	2	Artesanos.....	2
Labradores.....	18	Criados.....	4
Jornaleros.....	6	Dependientes de Cruzada.....	1

PUEBLO DE UÑA

Parroquia de Santa Eulalia de Mérida.

	Solteros		Casados		Viudos		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	13	18					31
De 7 a 16	4	12					16
De 16 a 25	3	6	3	3			15
De 25 a 40			10	10			20
De 40 a 50			6	6	3	2	17
De 50 arriba			4	4	3	2	13
Total	20	36	23	23	6	4	112
Total de estados	56		46		10		
Total general			112				

Curas	1	Labradores.....	3
Ordenados a título patrimonio.....	1	Jornaleros.....	8
Hidalgos.....	1	Criados.....	3

PUEBLO DE ARRO

Parroquia de San Martín

	Solteros		Casados		Viudos		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	8	10					18
De 7 a 16	6	12					18
De 16 a 25	3	9	2	2			16
De 25 a 40	2	2	5	5			14
De 40 a 50	1	1	7	7	2		18
De 50 arriba			4	4	2	4	14
Total	20	34	18	18	2	6	98
Total de estados	54		36		8		
Total general			98				

Curas	1	Jornaleros.....	7
Beneficiados.....	1	Fabricantes.....	1
Labradores.....	1	Criados.....	3

PUEBLO DE ARROS Y VILA

Parroquia de Sant Pedro de Vila y Santa Eulalia de Arros.

	<i>Solteros</i>		<i>Casados</i>		<i>Viudos</i>		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	12	20					32
De 7 a 16	9	15					24
De 16 a 25	4	9	6	6			25
De 25 a 40	9	25	11	11			56
De 40 a 50	7	19	9	9	2	3	49
De 50 arriba	6	27			3	4	40
Total	47	115	26	26	5	7	226
Total de estados	162		52		12		
Total general			226				

Curas.....	1	Labradores.....	5
Beneficiados.....	1	Jornaleros.....	3
Estudiantes.....	2	Dependientes.....	1

PUEBLO DE BENÓS, BEGÓS Y BORDAS

Parroquia de San Martin.

	<i>Solteros</i>		<i>Casados</i>		<i>Viudos</i>		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	24	30					54
De 7 a 16	12	23					35
De 16 a 25	6	17	4	4			31
De 25 a 40	3	5	45	45	6	9	113
De 40 a 50	2	3	7	7	6	8	33
De 50 arriba	1	2	9	9	5	7	33
Total	48	80	65	65	17	24	299
Total de estados	128		130		41		
Total general			299				

Curas.....	1	Jornaleros.....	60
Beneficiados.....	2	Artesanos.....	10
Estudiantes.....	3	Demandantes.....	4
Labradores.....	40		

PUEBLO DE SALARDU
Parroquia de San Andrés Apóstol

	Solteros		Casados		Viudos		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	23	40					63
De 7 a 16	30	45					75
De 16 a 25	6	28					34
De 25 a 40			25	25			50
De 40 a 50			22	22		12	56
De 50 arriba			11	11	5	8	35
Total	59	113	58	58	5	20	313
Total de estados	172		116		25		
Total general			313				

Curas	1	Labradores.....	30
Beneficiados.....	3	Jornaleros.....	28
Ordenados.....	2		

PUEBLO DE GARÓS
Parroquia de San Julián

	Solteros		Casados		Viudos		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	7	14					21
De 7 a 16	10	10					20
De 16 a 25	5	12					17
De 25 a 40		4	4	4			12
De 40 a 50		2	6	6	1	2	17
De 50 arriba		1	9	4	8	7	29
Total	22	43	19	14	9	9	116
Total de estados	65		33		18		
Total general			116				

Curas	1	Labradores.....	18
Beneficiados.....	2	Jornaleros.....	11
Estudiantes	3		

PUEBLO DE TREDOS

Parroquia de Santa María de Capderan

	<i>Solteros</i>		<i>Casados</i>		<i>Viudos</i>		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	25	33					58
De 7 a 16	16	23					39
De 16 a 25	8	15					23
De 25 a 40			18	18			36
De 40 a 50			15	15			30
De 50 arriba			12	12	9	13	46
Total	49	71	45	45	9	13	232
Total de estados	120		90		22		
Total general			232				

Curas	1	Labradores.....	20
Beneficiados.....	2	Jornaleros.....	10
Ordenados	2	Criados.....	1

PUEBLO DE ESCUÑAU Y CASARILL

Parroquia de San Pedro y Sant Thomás

	<i>Solteros</i>		<i>Casados</i>		<i>Viudos</i>		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	15	17					32
De 7 a 16	14	18					32
De 16 a 25	8	4	3	3			18
De 25 a 40	6	3	14	14	2	2	41
De 40 a 50	5	4	7	7			23
De 50 arriba	3	1	9	9	6	6	34
Total	51	47	33	33	8	8	180
Total de estados	98		66		16		
Total general			180				

Curas	2	Jornaleros.....	19
Beneficiados.....	3	Artisanos.....	2
Labradores.....	14		

PUEBLO DE VILAMÓS
Parroquia de Santa María

	<i>Solteros</i>		<i>Casados</i>		<i>Viudos</i>		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	10	11					21
De 7 a 16	13	15					28
De 16 a 25	11	9	1	1			22
De 25 a 40	1	3	11	11	1	1	28
De 40 a 50	2		5	5	1	2	15
De 50 arriba	1	1	4	4	2	3	15
Total	38	39	21	21	4	6	129
Total de estados	77		42		10		
Total general			129				

Curas	1	Labradores.....	4
Beneficiados.....	3	Jornaleros.....	18
Acólitos.....	1	Criados.....	3
Estudiantes.....	1		

PUEBLO DE CASAU (12)
Parroquia del Apóstol San Andrés

	<i>Solteros</i>		<i>Casados</i>		<i>Viudos</i>		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	12	8					20
De 7 a 16	7	8					15
De 16 a 25	2	5	2	2			11
De 25 a 40			7	7		4	18
De 40 a 50			5	5	3	3	16
De 50 arriba			4	4		3	11
Total	21	21	18	18	3	10	91+4
Total de estados	42		36		13		
Total general			91+4				

Curas	1	Estudiantes.....	1
Beneficiados.....	2		

(12) Eth rector, es beneficiats e er estudiant son comptats a part e sense especificà-ne es edats, motiu peth quau les cau sumar ara cifra dada coma totau.

PUEBLO DE MONCORBAU

Parroquia de San Esteban Protomartyr

	Solteros		Casados		Viudos		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	4	6					10
De 7 a 16	3	5					8
De 16 a 25	2	3	1	1			7
De 25 a 40	2	4	4	4			14
De 40 a 50	3	5			3	5	15
De 50 arriba	4	5					9
Total	18	28	5	5	3	4	63
Total de estados	46		10		7		
Total general			63				

Curas .....1 Beneficiados 1

PUEBLO DE ARTIAS

Parroquia de Santa María de Artías

	Solteros		Casados		Viudos		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	42	46					88
De 7 a 16	29	30					59
De 16 a 25	23	36					59
De 25 a 40			75	75			150
De 40 a 50	4	5					9
De 50 arriba					9	21	30
Total	98	117	75	75	9	21	395
Total de estados	215		150		30		
Total general			395				

Curas .....1 Labradores.....25
 Beneficiados..... 6 Jornaleros.....6
 Ordenados.....1 Artesanos.....6
 Estudiantes.....1

PUEBLO DE ARRES

Parroquia de San Pedro Apóstol y San Juan Bautista

	<i>Solteros</i>		<i>Casados</i>		<i>Viudos</i>		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	16	19					35
De 7 a 16	5	8					13
De 16 a 25	2	6	2	2			12
De 25 a 40			9	9		2	20
De 40 a 50			7	7		2	16
De 50 arriba			5	5	3	4	17
Total	23	33	23	23	3	8	113
Total de estados	56		46		11		
Total general			113				

Curas	1	Labradores.....	30
Beneficiados.....	1	Jornaleros.....	40
Estudiantes.....	2		

PUEBLO DE AUBERT

Parroquia de San Martin

	<i>Solteros</i>		<i>Casados</i>		<i>Viudos</i>		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	6	10					16
De 7 a 16	5	6					11
De 16 a 25	2	5	1	2			10
De 25 a 40	2	2	5	6			15
De 40 a 50			5	4			9
De 50 arriba	1		6	4	2	3	16
Total	16	23	17	16	2	3	77
Total de estados	39		33		5		
Total general			77				

Curas	1	Labradores.....	2
Tenientes de cura.....	1	Jornaleros.....	9
Ordenados a título de Patrimonio.....	2		

PUEBLO DE MONT
Parroquia de San Pablo

	<i>Solteros</i>		<i>Casados</i>		<i>Viudos</i>		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	10	7					17
De 7 a 16	7	4					11
De 16 a 25	2	3	4	6			15
De 25 a 40	2	1	5	4	1		13
De 40 a 50	1		3	2	1	2	9
De 50 arriba					2		2
Total	22	15	12	12	4	2	67
Total de estados	37		24		6		
Total general			67				

Curas	1	Artesanos.....	1
Estudiantes.....	1	Criados.....	2
Labradores.....	6	Demandantes.....	6
Jornaleros.....	10		

PUEBLO DE BETLAN
Parroquia de San Pedro

	<i>Solteros</i>		<i>Casados</i>		<i>Viudos</i>		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	6	5					11
De 7 a 16	3	10					13
De 16 a 25	3	7					10
De 25 a 40			17	17			34
De 40 a 50							
De 50 arriba			5	5	2	1	13
Total	12	22	22	22	2	1	81
Total de estados	34		44		3		
Total general			81				

Curas	1	Labradores.....	20
Ordenados a título patrimonio.....	1	Jornaleros.....	10

PUEBLOS DEL VALLE DE ARAN bajo la jurisdicción real (13)

Parroquias de todo el Valle veintisiete.

	Solteros		Casados		Viudos		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	510	617					1.127
De 7 a 16	446	514					960
De 16 a 25	241	372	58	70			741
De 25 a 40	73	124	520	527	28	52	1.324
De 40 a 50	55	69	250	239	48	90	751
De 50 arriba	38	56	157	139	106	160	656
Total	1.363	1.752	985	973	182	302	5.559
Total de estados	3.115		1.960		484		
Total general			5.559				
Curas	-----						27
Beneficiados	-----						72
Sacristanes	-----						7
Acólitos	-----						2
Ordenados a título patrimonio	-----						17
Ordenados de menores	-----						1
Hidalgos	-----						2
Abogados	-----						2
Escribanos	-----						5
Estudiantes	-----						33
Labradores	-----						596
Jornaleros	-----						607
Comerciantes	-----						3
Artesanos	-----						97
Criados	-----						112
Empleados con sueldo Rey	-----						11
Con fuero militar	-----						13
Dependientes de Cruzada	-----						3
Demandantes	-----						17

(13) Resum includit en *Censo Español... (de)... Floridablanca* e reproduït a JOSEP IGLÉSIES, *Cens de Floridablanca*, vol. II, p. 475

PUEBLOS DEL VALLE DE ARAN bajo la jurisdicción real (14)
Corregimiento del mismo Valle.

	<i>Solteros</i>		<i>Casados</i>		<i>Viudos</i>		Total Edades
	Var	Hem	Var	Hem	Var	Hem	
Hasta 7 años	510	617					1.127
De 7 a 16	456	514					970
De 16 a 25	249	372	51	71		1	744
De 25 a 40	73	124	520	527	26	47	1.317
De 40 a 50	60	73	250	239	43	86	751
De 50 arriba	42	59	170	152	115	176	714
Total	1.390	1.759	991	989	184	310	5.623+4
Total de estados	3.149		1.980		494		
Total general			5.623+4				
Curas	-----						27
Tenientes de Cura	-----						1
Beneficiados	-----						71
Sacristanes	-----						7
Acólitos	-----						2
Ordenados a título de patrimonio	-----						17
Ordenados de menores	-----						1
Hidalgos	-----						2
Abogados	-----						2
Escribanos	-----						5
Procuradores	-----						1
Músicos	-----						1
Estudiantes	-----						36
Labradores	-----						574
Jornaleros	-----						587
Comerciantes	-----						4
Fabricantes	-----						1
Artesanos	-----						99
Criados	-----						100
Empleados con sueldo Rey	-----						11
Con fuero militar	-----						13
Dependientes de Cruzada	-----						3
Demandantes	-----						1

(14) Donades elaborades damb Eulàlia e Rosa Lluch segontes es de cada pòble.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO LIBRARY

UNIVERSITY OF CHICAGO
 LIBRARY
 5408 S. UNIVERSITY AVENUE
 CHICAGO, ILL. 60637
 TEL: 773/936-3200
 FAX: 773/936-3200
 WWW: WWW.CHICAGO.EDU
 LIBRARY@CHICAGO.EDU

DATE	AMOUNT	DESCRIPTION	ACCOUNT	STATUS
10/15/01	100.00	LIBRARY FUND	1000	PAID
11/01/01	250.00	LIBRARY FUND	1000	PAID
12/15/01	150.00	LIBRARY FUND	1000	PAID
01/30/02	300.00	LIBRARY FUND	1000	PAID
03/15/02	200.00	LIBRARY FUND	1000	PAID
04/30/02	100.00	LIBRARY FUND	1000	PAID
06/15/02	50.00	LIBRARY FUND	1000	PAID
07/31/02	25.00	LIBRARY FUND	1000	PAID
09/15/02	12.50	LIBRARY FUND	1000	PAID
10/31/02	6.25	LIBRARY FUND	1000	PAID
12/31/02	3.12	LIBRARY FUND	1000	PAID
TOTAL	1000.00			

UNIVERSITY OF CHICAGO LIBRARY
 5408 S. UNIVERSITY AVENUE
 CHICAGO, ILL. 60637

A VÈNER

Maria Vergès

Alperts d'alt desvancat a mada l'alt cur
dels poms, una verges cada spring a paper
dels d'alt d'alt d'alt a una d'alt d'alt que
dels d'alt d'alt, en d'alt en d'alt d'alt
d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt
d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt

Alperts d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt
d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt

Alperts d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt
d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt

Alperts d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt
d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt

Alperts d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt
d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt

Alperts d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt
d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt

Alperts d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt
d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt

Alperts d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt
d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt

Alperts d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt
d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt

Alperts d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt
d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt

Alperts d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt
d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt d'alt

LENGUA

LENGUA

A VÈNER

Maria Vergès

Aqueth òme demoraue a oncle ath cant dera pòrta, auie vengut entà apariar es papèrs dera venda dera casa e era tèrra dempús que mare ère mòrta, es causes en çò nòste auien cambiat fòrça. Oncle Jan determinèc de véner era casa, era tèrra e eth bestiar tamb era fin de bastir un otèl.

- Açò non mos dar pas entà minjar, eth bestiar còste de mantier- ce didie soent.

Mès toti sabíem qu'aquera non ère pas era rason de qué se venesse era casa, non volie pas auer arren que li rebrembèsse a mare Rosina.

Mare Rosina, quina brava hemna!Quan pair e mair moriren, siguec era qui se n'encuedèc de jo. Ère quauquarrés acostumada a lutar pera vida, tostemp auie quauquarren entà hèr, ath delà de cuèdà-me: dar minjar as garies, mólher es vaques o premanir eth minjar entà toti nosati.

Oncle hec a entrar er òme entà laguens, er iuèrn s'apropaue e dehòra eth heired començaue d'èster present. Eth còr se me sarrèc e es comes me comencèren de tremolar. Coma podie des.hè-se de toti es sòns rebrembes, de tot aquerò que l'estacaue ath pòble, era sua gent, a mare...?

Me'n calec anar d'aquiu tà non veir coma oncle signaue aqueri papèrs e me'n pugè tath humarau. Aquiu me trapè qu'ère plen de caishes apilerades, prèstes entà empaquetar era ròba, pr'amor que tanben, oncle volie vené-se es mòbles. Me seiguí ena cagira de palha de mare, e m'estè enguardant eth nòste humarau.

Un pialèr de rebrembes me vengueren tara memòria. Aquera cagira, era de mare, a on tanti viatges m'auie tengut ena hauda en tot condà-me istòries que fòrça viatges era madeisha s'endonviaue, o eth d'aqueth armari dera ròba vieilha deth que tostemp ne mauparlaue donc, didie, embrassaue aqui ath miei. Un còp que me n'encuedè qu'ère era ora de sopar me'n baishè tara codina. Aquiu me trapè era pèth dera cara entomida e un gust salat enes pòts. Auia plorat. En tot minjàuem, oncle non deishau pas de parlar sus eth nòste futur. - Ja veiràs, un viatge ajam er otèl, es causes seràn plan diferentes entà toti nosati. Mo'n poiram desbrembar d'auer de mólher es vaques o d'auer de semiar es truhes. - A jo m'agrade de semiar truhes -responí secament. Oncle carèc, me guardèc e seguic en tot minjar sense díder arren mès. Quan me calè en lhet, preguè entà que tot aqueth mau sòn s'auesse acabat en desvelhà-me londeman maitin; mès era realitat acabe tostemp per guanhar.

Aquera setmana siguec era mès trista dera mia vida. A plaser, era bòrda anèc demorant tota vueda e en humarau se i anèren apilerant mès e mès caishes. Oncle loguèc ua forgoneta entà anar carrejant es causes tà çò de tia Pepita; viueríem aqui enquia qu'er otèl siguesse prèst.

Mès entà alegria mia, eth representant d'ua immobiliària non ère cap un cromptador. Damb cada caisha, cada bossa, se n'anaue ua part dera mia vida, que ja non tornarie òc, mès que jo non poiria pas desbrembar.

Es dies passauen es uns darrèr des auti e jo ja credia qu'arrés vierie a campar ne era casa, ne era tèrra, ne arren. Mès arribèc eth dia

fatidic en qué vengueren a visitar era casa uns possibles crompadors. Ère un matrimòni joen dera capitau; semblauen fòrça refinats e volien era casa entà passà-i es sues vacances. E comencèren era visita. Oncle anaue ath deuant, coma se d'un guida toristic se tractèsse. De prumèr vederen era saleta d'estar en tot oncle les anaue condant es excelléncies de toti aqueri mòbles qu'era casa embarraue, era parelha ac campauè tot detengudament.

Mès un viatge sigueren ena planta de naut, tot cambièc, donc quan arribèren ena cramba de mare, oncle, que non i auie pas entrat de dempús que mare moric, sonque meté-i un pè, es lèrnes li campèren enes sòns uelhs. Aquiu i ère eth sòn lhet, que dejà n'auie estat des sòns pairs-sénhers, e d'a on mos didec eth sòn darrèr adiu. Tota era cramba ère plia d'era. E, me semble que siguec alavetz quan

oncle se n'encuedèc deth sòn error. Desvelhèc e vedec qu'ère aquiu eth sòn lòc a on auie viscut tota ua vida, a on i demorauen es sòns rebrembes e es sòns arraïcs, e que non ère dispausat a vene'c per un sarpat de sòs. Se descusèc tamb aquera gent e les didec qu'era casa ne arren ère en venda e que parlarie tamb era immobiliària entà didé-les qu'ac deishèssen córrer. Jo non m'ac podia pas creir, ère un miracle

D'aqueth dia enlà tot tornèc a èster com abantes, ben, coma abantes non, donc mare ja non i ère, mès damb nosati i demorèc eth sòn rebrembe qu'ei aquerò solet que non se'n va ne se desbrembe tamb era mòrt. Per desgràcia, oncle Jan ei des pògui que rectificuen eth sòn error e an eth valor de seguir entà deuant sense deishar de costat tot çò que signifiquen es rebrembes e es arraïcs.

ERA DIUERSITAT LINGÜISTICA OCCITANA

Miguel Segalàs Mir

Ei plan coneishut eth hèt que laguens deth terrador occitan non existís cap ua soleta lengua. Çò qu'aperam OCCITAN o LENGUA D'ÒC non pòt pas èster considerat coma ua lengua standart, coma ua lengua "mair", totun que se tendís a ua certana unificacion, senon qu'ei un corròp de diuèrsi grops lingüistics que s'escampilhen ath long de tot aguest terrador.

S'eth territòri administratiu francés se dividís enter lengües d'ÒIL e es lengües d'ÒC cau pensar qu'ua des rasons principaus se trape ena estructura geografica d'aguest país d'Òc. Es caracteristiques eminentment montanhoses des tèrres d'Òc an afavorit sens dobte ara fixacion e estabilitat des sòns poblants. Es entremieges ara ora de desplaçà-se e relacionà-se damb era rèsta deth territòri administratiu francés sigueren plan remercables. Se campam era termièra actuau enter es "Patuesi" occitans e es "Patuesi" francesi acabaram de comprèner aguest hèt. Aguest limit s'adrèce envers eth Nòrd-Est, amasse es montanhes de Limosin, eth Massís d'Auvèrnha e era Meseta Centrau vèrs er Est. S'acabe entath Sud ena Val deth Ròdan entà lheuà-se dempús a trauèrs des montanhes deth Delfinat enquias cantons aupins de parlars provençaus. Ath Nòrd d'aguesta termièra es invadidors dominèren clarament as sòns poblants; ath Sud non poderen sonque infiltrà-se e barrejà-se damb es ancients aucupants d'Occitània. Ei cèrt donques qu'es termières occitanes (Massís Centrau, Alps e Pirenèus) heren d'aguest país un territòri practicament

inexpugnable, e son precisament es termières actuaus d'Occitània.

Lingüisticament parlant podem afirmar qu'era diuersitat de parles qu'existís en Occitània arrespón as madeishes rasons qu'explicarien era diusitat enes lengües romaniques en generau, ei a díder, ara diferéncia de substrats que traperen es romans (eth latin) enes diuèrses tèrres que conqueriren en Euròpa occidentau, e que heren qu'eth latin evolocionèsse de forma disparièra e que, ara longa, neishesse ua lengua diferenta en Italia qu'en Galicia, o en Castelha qu'en Catalonha, eca...

Era realitat lingüistica occitana mos amuishè que, coma auem dit dejà, er Occitan o Lengua d'Òc ei un conjunt de sies grops:

Gascon
Provençau
Languedocien
Lemosin
Auvernhàs
Aupin-Vivarés

Es diferéncias enter aguesti grops son remercables pr'amor qu'eren tanben diferenti es substrats existens en aguestes tèrres, es lengües pre-romanes qu'existien dejà en Occitània e, per tant, era evolocion deth latin auc d'èster diferenta en toti es punts d'Occitània. Atau eth grop lingüistic occitano-roman se dividic en diuèrsi parlars:

Provençaus, Languedociens, Gascons, Catalans e Nòrd-occitans.

Ua des caracteristiques mès subergessentes dera antica civilisacion occitana se trape en hèt qu'aguestes tèrres, a compdar dera pre-istòria, sigueren abitades per mès diuerses civilisacions e cultures vengudes de dehòra (ligurs, cèltes, ibèrs, romans...) damb era particularitat de que cap d'aguestes civilisacions eliminèc per complèt ara anterior, senon que se barregèren e arribèren a cèrt punt d'assimilacion, mès açò òç, tostemp ne trapam ua que, pera sua fòrça o importància, s'arraitzèc mès qu'es autes. D'aguesta manèra trapam qu'en Provença domine eth substrat ligur. En Gasconha e en Catalonha er element ibèr. Es païsi Nòrd-occitans (Limosin, Baisha Auvèrnha e Delfinat) aueren ua influéncia majoritariament franco-cèlta.

Languedòc presente ues caracteristiques fòrça mès equilibrades pr'amor que forme justament era part centrau dera geografia occitana e, lingüisticament ei eth centre deth grop occitano-roman (qu'includís tanben ath catalan).

Aguestes diuersitats lingüistiques apareishen de forma mès subergessenta en Gasconha e en Catalonha e, per tant, se presentèren susòt ena lengua gascona e catalana.

Era comunautat lingüistica occitana demore fòrça blossa e açò non permet pas era unificacion totau dera lengua, autan ena expression escrita coma enes tèxti literaris. Aguesti hèts qu'auem remercat pòden amuishar qu'eth catalan e eth gascon formèren, des dera debuta, ues parles "estrangères" ar occitan en generau.

En realitat, enquiath sègle XV, gràcies a un sistema ortografic deth que non se'n coneishen guairi detalhs, es diuersi dialèctes occitans, en tot adméter foneticament e ortograficament es originalitats regionaus e locaux, dan era impresion d'ua lengua comuna. Aguesta impresion deu plan èster cèrta pr'amor qu'ei precisament eth nòm deth dialècte mès septentrionau, eth Lemosin, eth que siguec utilizat peth pòble dera província occitana que parlaue eth dialècte mès meridionau, eth Catalan, e açò enquiath sègle XIX quan eth nòm "Llemosí" esclate ena famosa "Oda ara tèrra" coma principi deth renaishement deth catalan. D'aciu provén era dificultat de balhar un nòm ara lengua occitana. Cau pensar qu'ena Edat Mieja eth nòm "Occitan" o "Lengua d'Òc" non existie pas encara. Ere eth nòm "Roman" eth que s'aplicaua a totes es lengües gessudes deth latin.

Enes sègles XIII e XIV es termes "Roman" e "Nòste lenguatge" s'opausauen ath terme "Frances". Tanben ena Edat Mieja s'utilisaua eth nòm "Provençau" pr'amor des escribes italians, ja qu'era antica Gallia ère provincia romana e es sòns poblants, es "provincians" èren opausats as "Francigens" deth Nòrd.

Dante Alighieri, en sègle XIV, siguec eth prumèr en utilizar eth terme "Lengua d'Òc", qu'en França designe ath país, non pas ara lengua.

Tèrra Aranesa

III Epòca • n.º 1 • 1.995